

Hukukçu ve Yöneticiler İçin

MEVLÂNÂ BİLGELİĞİ

Dr. Ergin ERGÜL

Tıpkı Baskı

HUKUKÇU ve YÖNETİCİLER İÇİN
MEVLÂNÂ BİLGELİĞİ

Dr. Ergin ERGÜL

ANKARA - 2016

HUKUKÇU ve YÖNETİCİLER İÇİN
MEVLÂNÂ BİLGELİĞİ

Dr. Ergin ERGÜL

TÜRKİYE ADALET AKADEMİSİ

Hukukçu ve Yöneticiler İçin Mevlânâ Bilgeliği

Dr. Ergin ERGÜL (erginergul@gmail.com)

Tıpkı Baskı : Mayıs 2016
ISBN : 978-605-9095-12-9

Genel Editör : Ertan AYDIN
Editör : Nezaket ERKAAN
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü : Fethullah SOYUBELLİ
Kapak Tasarımı : Özgül EMEKÇİ ÖZBUDAK
Dizgi Mizanpaj : Aşkın SARIAYDIN

TÜRKİYE ADALET AKADEMİSİ

Ahlatlıbel Mah. İncek Şehit Savcı Mehmet Selim Kiraz Bul. ANKARA

Tel : (0 312) 489 81 80
Fax : (0 312) 489 81 01
web : www.taa.gov.tr
e-posta : taa@adalet.gov.tr

Baskı:

Ankara Açık Ceza İnfaz Kurumu İş Yurdu Müdürlüğü Matbaası,
İstanbul Yolu 13. Km. Ergazi, ŞAŞMAZ/ANKARA

ÖNSÖZ

Bizim Mevlana olarak, Batı dünyasının Rumi diye bildiği büyük evrensel sufi düşünür ve bilge, çok yönlülüğü içinde aynı zamanda yetkin bir hukukçu kimliğine sahiptir.

Onun eserlerine günümüz sosyal bilimleri perspektifinden bakıldığında, çağdaş hukuk ve siyaset gündeminin birçok konusuna değinildiği görülmektedir. Onun zengin düşünce dünyası ve hayatı incelendiğinde, insanlığın günümüzde karşı karşıya kaldığı birçok sorunun çözümünde hukukçu ve yöneticiler için ilham kaynağı olabilecek tespit ve önerileri ile karşılaşılmalıdır.

Onun gündelik siyasi çekişmelerden uzak kalmakla birlikte, halkın, ve insanlığın sorunlarını adaletsizlik, kötü yönetim, ayrımcılık, baskı, şiddet, aşırılık ve yolsuzluk gibi sebeplerle açıklaması ve çözüm olarak, adalet, özgürlük, eşitlik, sevgi, kardeşlik, birlik, insanlık onuruna saygı, hoşgörü vb. evrensel insanlık değerlerini öne çıkarması, onun engin düşünce dünyasını günümüzün siyasi ve sosyal sorunlarının çözümünde de adres yapmaktadır.

İlk baskısı 2011 yılında yayınlanan ve Mevlana'ya ilişkin sayısız çalışmalar arasında türünün ilk örneği olarak gö-

r leebilecek bu çalışmayı zaman içinde yeni okuma ve araştırmalarım doğrultusunda güncelledim ve geliştirdim.

Bu baskının, son dönemde diğer faaliyet alanlarının yanısıra hukuk yayıncılığında da ciddi bir ivme yakalayan Türkiye Adalet Akademisi gibi yargı camiasının gözbebeği bir kurum yayınları arasında çıkması, kitabın hâkim-savcılarımızdan avukatlarımıza, çok daha geniş bir muhatap kitleye ulaşmasını sağlayacaktır.

Bu nedenle, hukukçularımızın bir bilge olarak zaten tanıyıp sevdikleri Mevlana'dan, aynı zamanda ilham kaynağı bir hukukçu olarak da tanıyıp yararlanmalarına vesile olacak olmaları nedeniyle çalışmanın yayına destek veren ve katkı sunan Türkiye Adalet Akademisi Başkanı Sayın Yılmaz Akçil'e, Başkan Yardımcısı Rıfat İnanç'a, Daire Başkanı Ertan Aydın'a ve Hâkim Dr. Merve Altıntop'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Eserin hukukçu ve idareci meslektaşlarıma ve ilgililere yararlı olması ve benzer çalışmalar için örnek oluşturması en samimi arzumdur.

Dr. Ergin ERGÜL

Yařamkent, Ankara,

Mayıs 2016

HUKUKÇU ve YÖNETİCİLER İÇİN

MEVLANA BİLGELİĞİ

GİRİŞ	1
-------------	---

BÖLÜM I

MEVLÂNÂ: BİR BİLGELİK VE İLHAM HAZİNESİ	9
--	---

BÖLÜM II

ÖZGÜR VE DİNAMİK RUHLARIN ÇAĞIMIZDAKİ KILAVUZU: MESNEVİ	25
--	----

BÖLÜM III

MEVLÂNÂ'DAN EVRENSEL İNSAN HAKLARI STANDARTLARI.....	35
---	----

BÖLÜM IV

MEVLÂNÂ DÜŞÜNCESİNDE HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ İLKESİ	87
--	----

BÖLÜM V

MEVLANA'DAN SİYASİ VE SOSYAL MESAJLAR.....	115
---	-----

BÖLÜM VI

MEVLÂNÂ'DAN İYİ YÖNETİM İLKELERİ.....	135
---------------------------------------	-----

BÖLÜM VII

MEVLÂNÂ DÜŞÜNCESİNDE HUKUKÇULAR VE YÖNETİCİLER İÇİN STRATEJİK DÜŞÜNCE İLKELERİ.....	169
SONUÇ.....	179
KAYNAKÇA.....	185
INDEX	193

GİRİŞ

Kişinin değeri nedir?

Aradığı şeydir!

Mevlânâ

Bu çalışma, 13. yüzyıldan günümüze hayatın anlamını ve gerçeği arayanlara kılavuzluk etmeyi sürdüren Mevlânâ Celâleddin Rumi'nin 21. yüzyıldaki bir hayranı ve seveni tarafından, o evrensel gönül ikliminin, başta Mesnevî olmak üzere, Fihi Mâ-Fih, Rubailer, Divân-ı Kebîr, Yedi Meclis (Mecalis-i Seb'a) ve Mektuplar gibi bilgelik pınarı eserlerinin hukukçu ve yönetici gözüyle okunmasının, incelenmesinin ürünüdür.

O çok yönlü ve evrensel bilge düşüncesinin ve yol göstericiliğinin evrenselliğini, şiirlerinde ney ve pergel metaforları ile harika şekilde dile getir:

Yetmiş iki millet sırrını bizden dinler; biz iki yüz millet ve mezhebi tek perdede birleştiren ney gibiyiz.¹

Bir pergel gibi, bir ayağım inancımın üzerinde sabit diğer ayağım yetmiş iki milleti (tüm ülkelerin insanlarını) dolaşır.²

Yağmurlar yağdıran bir bulutum, inciler saçan bir göğüm,

Yeryüzünde susuzlara, âb-ı hayat sunmadayım ben.³

Mevlana, düşüncesinin evrensel yönüyle gerek Türkiye gerek İslam dünyası için uluslararası alanda bir yumuşak güç potansiyeli olarak görülebilir.

Hiç kuşkusuz tarihi bir kişiliğin evrensel olması, düşüncesinin evrensel kabul edilmesi, onun kendi çağından sonra da, insanlığın temel ve evrensel nitelikteki sorunlarının çözümünde bir ilham kaynağı olması anlamına gelir.

Eserde, hukukçu ve yöneticileri ilgilendiren konularda Mevlânâ'nın evrensel düşünce dünyasından etkileyici, de-

¹ Ahmet Eflaki, *Ariflerin Menkibeleri* (çev. Tahsin Yazıcı), Kabalcı yayınevi, İstanbul 2006.

² B. Fûrûzanfer, *Mevlana Celaleddin*, (Çev. Feridun Nafiz Uzluk), Konya Valiliği İl, Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya 2005, s. IV

³ Nuri Şimşekler, *Mevlana şiirleriyle Gönle Yolculuk, kandil oldum doğudan batıya*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 2013, s.24.

rin ve çarpıcı tespit ve görüşler ile bunların günümüz bilimlari ve terminolojisi ışığında, zihnimde uyandırdığı çağrışımların bir kısmını dile getirdim. Babası gibi kendisi de döneminin yetkin bir hukukçusu olan, hukuk eğitimini Şam ve Halep gibi büyük bilim merkezlerinde gerçekleştiren Mevlana'nın eserlerinde hukuki kavram, düşüncelere yer vermesi son derece normaldir. Ancak onun hukukun çok çeşitli boyutlarını ilgilendiren tüm hukuki görüşlerinin keşfedilip yorumlanması ve sistemleştirilmesi, eserlerinin, ancak yıllar sürecekt kapsamlı ve ayrıntılı bir incelenmesiyle mümkün olabilir. Ayrıca, onun günümüzdeki insan hakları teorisine ve uygulamasına ışık tutacak düşünceleri bile müstakil bir araştırmayı gerektirmektedir. Bu çalışmayı ortaya çıkartan araştırmalarım vesilesiyle ulaştığım kanaat odur ki, Mevlana insan hakları ve hukukun üstünlüğü başta olmak üzere, hukukun ilgilendiği çağdaş ve küresel sorunlar söz konusu olduğunda, İslam dünyasının geçmiş parlak medeniyetinin manevi mimarları arasında günümüz için bir ilham kaynağı olabilecek en önemli kişiliklerden biridir.

O, kendisini anlatırken “**biz âlemin çaresiyiz**” der. Dolayısıyla âleme, dünyaya, herkese çare olabilmek, hiç kuşkusuz dünyanın ve insanlığın problemlerine çözüm reçetesi sunabilmeyi gerektirir.

Mevlânâ'nın eskimez eserlerinden aktardığım tespit ve görüşleri, devleti oluşturan üç erkten yürütme ve yargı mensuplarına yol gösterecek, ilham verecek birçok bilgelik içermektedir. Mevlânâ'nın şiirlerinin arkasındaki di-

namik, canlı, derin bilgelik her alandan uzman kişilerce daha fazla değerlendirilmeyi beklemektedir.

Mevlana düşüncesini günümüze taşımak için her şeyden önce Mevlânâ'ya bakışımızın, onu tarihi bir hatıra görmekten ziyade, bilimsel, sosyal ve güncel konularda yol gösterici, ilham verici bir kılavuz olarak değerlendirmeye dönüşmesi gerekir. Ancak bu takdirde onun uçsuz bucaksız düşünce dünyasından, kıyasız bilgelik okyanusundan her alanda çok daha iyi yararlanabiliriz.

Onun dünya durdukça yaşayacak, hep taze kalacak ilham ve bilgelik okyanusu eserlerinden bir dalgıçlık çalışmasıyla derlenen inciler, eseri okuyanların zihinlerinde yeni ve özgün açılımlara yol açabilir. Ama en önemlisi, kişilerin işlerini yaparken, görevlerini ifa ederken söz konusu bilgelikleri hatırlayıp, uygulamaya geçirmesiyle bu inciler hak ettiği gerçek değeri bulacaktır.

Kitabı *ruhun gıdası, aklın ilacı* gören o muhteşem kılavuz, bilginin uygulamaya geçirilerek bilgeliğe dönüştürülmesi gereğini vurgulamak suretiyle, eserlerine nasıl yaklaşmamız gerektiğini şöyle hatırlatır:

Kitaptan nihai amaç içerdiği bilgilerdir; onu yastık yaparsanız buna yarar. Ancak bu yastık rolü onun amacı değildir. Onun nihai amacı bilgi, doğru yol ve kazançtır. Kılıcı çivi yerine kullanırsanız yenilgiyi zafere tercih edersiniz.⁴

⁴ Eva De Vitray-Meyerovitch/Djamchid Mortazavi, *Mathnawi, La quête de l'absolu*, édition du Rocher, Paris 2004, c. III/2989-2992, s.713.

Bu çalışma sadece Mevlânâ'yı anmayı değil, bunun yanı sıra anlamayı da seçerek, bir keşif yoluna girme çabasıdır. Çalışma, amacı ve içeriği açısından belki de türünün ilk örneğidir.

Çalışmada, Mesnevi'den, Fihi Mâ-Fîh ve Rubailer'den yaptığımız alıntılarda büyük ölçüde Eva De Vitray-Meyerovitch'in⁵ Fransızca tercümelerini esas aldık. Söz konusu eserlerden çeviri yaparken belli başlı Türkçe

⁵ Prof. Dr. Eva de Vitray-Meyerovitch (1909-1999): Katolik okullarda okumuş, hukuk fakültesini bitirmiştir. Doktorasını felsefe alanında Platon'da sembolik konusunda yapmıştır. Fransa'nın dünya çapında en saygın bilim ve araştırma kurumu olan Bilimsel Araştırmalar Ulusal Merkezi'nde yönetici ve uzman olarak çalışmıştır. Yüzyılımızın en önemli bilim ve fikir adamlarını yakından tanımış, kendileriyle ortak çalışmalar yapmıştır. Muhammed İkbâl'in *İslâm'da Dinî Düşüncenin Yeniden İnşası*" kitabını okurken, İkbâl'in Üstadım ve Kılavuzum dediği Mevlâna'yı keşfetmiştir. Mevlâna'yı Batı'ya tanıtabilmek için klâsik Farsçayı, Arapçayı öğrenmiş; bundan sonraki hayatını buna adanmıştır. Çalışmalarını edebiyat, felsefe ve tasavvuf konuları üzerinde yoğunlaştırmış. Mevlânâ'nın hemen hemen bütün eserlerini Fransızca 'ya çevirmiştir. Dünyanın pek çok ülkesindeki üniversitelerde dersler ve konferanslar vermiş, kırka yakın çeviri ve telif eser yayınlamıştır. 26 Mayıs 1998'de Konya'da düzenlenen sempozyumda yaptığı "Mevlânâ ve Psikoloji" konulu konuşmasının sonunda, "Benim gibi yaşlı bünyesi, hasta kalbiyle kilometreler kat etmek bile Hz. Mevlânâ'nın huzurunda yorgunluk değil, mutluluk verir. Onun maneviyatının gölgesinde kıyamete kadar kalabilmek için beni Konya'ya gömün" demiştir. Bu vasiyeti üzerine cenazesi, 2008 yılında Paris'ten Konya'ya getirilmiş ve Üçler Mezarlığı'na defnedilmiştir.

tercümelerle karşılaştırarak, en anlaşılır ve günümüz terminolojisine en uygun anlamı vermeye çaba gösterdik. Gerekğinde mukayese için aynı metnin dipnotlarda farklı çevirilerine yer verdik. Şu tespiti de yapmak gerekir ki, Fransızca ve İngilizce çeviriler üslup, akıcılık ve terminoloji bakımından Mevlânâ'nın eserlerinin ruhunu daha güncel ve çok daha anlaşılır ve etkileyici şekilde yansıtmaktadır. Herhalde Mevlânâ'nın eserlerinin Batı'da daha fazla yankı ve izleyici bulmasının nedenlerinden birisi de budur. Eserin canlı, akıcı ve güncel olmasını amaçladığımdan yeri geldikçe uluslararası alandaki bazı hatıralarıma da yer verdim.

Mevlânâ'yı iç duyu organlarının rehberliğinde tanıyan bir birey, sınırlı dışsal özgürlük yanılsamasından kurtulur ve sınırsız içsel özgürlüğü tadar, yepyeni bir bakış açısı kazanır, heyecan ve coşku ile dolup taşar, sabır, azim ve çaba ile kanatlanır, kişilerin saygı duyulması gereken bireyselliklerini yok etme yerine, onlarda gizli kalmış potansiyeli dışa çıkarmaya çalışır. Böyle bir insan giriştiği iş ve mesleğini vicdanı ve ruhunun kılavuzluğunda yürütür. Nihat Sami Banarlı bu gerçeği çok güzel vurgular:

İnsan ister hâkim, ister devlet adamı, ister fen adamı, ister sanatkâr, ilahiyatçı, şair, edip ve başka meslekten olsun, içinde bir vicdan dünyası bulunabildiği ölçüde insandır. Bu bakımdan devlet idaresi de; adalet icra edebilmek de; bir sanat eseri vücuda getirebilmek de; aslında insan ruhunun bir ilahîsidir.⁶

⁶ Nihad Sâmi Banarlı, *Tarih ve Tasavvuf Sohbetleri*, Kubbealtı, 4. Baskı, İstanbul 2008.

Okuyucularıma, **“yürü iyilik et, zaman bu iyiliği bilir, o iyilerin iyiliğini unutmaz!”** buyuran gönülleri cezbeden ve birleştiren mıknatıs ruh Mevlânâ’nın kılavuzluğunda, olayların, adların altındaki gerçeğin⁷ bilincine vardırarak yeni zihnî açılımlar, keşifler, kişisel ve meslekî tatminler dilerim. Hiç kuşkusuz bu duygulara, hayatta iyi işler üretmenin, güzel izler bırakmanın huzur ve mutluluğu da eşlik edecektir.

⁷ Mevlânâya göre, “İnsanların anlaşmazlıkları addan meydana gelir; gerçeği gördüklerinde ise barış hâkim olur.” *Mesnevi*, II/3680 (Meyerovitch/ Mortazavi, s.516).

BÖLÜM I

MEVLÂNÂ: BİR BİLGELİK VE İLHAM HAZİNESİ

*Eski satanların
sırası geçti,*

*Benim pazarımda
şimdi yeni satılıyor.*

Mevlânâ

Mevlânâ Celaleddin Rumî, tüm zamanların en büyük ve dünya durdukça ilham kaynağı olmayı sürdürececek bilgelerinden biridir. Asırların arkasından hakikat işaretini veren bir kılavuz ve önderdir. O, çağlar aşan mesajıyla küresel çağda da dünyanın dört bir köşesinde, değişik millet, dil ve kültürlerden sayısız ruhu fethetmeye devam etmektedir. Onu tanıyan birçok insan büyük bir değişim ve dönüşüm geçirmektedir. Onun büyük ruhuna dost olanlar da,

gönüllerine akan sürekli fetihlerden, açılımlardan, arzu ve çabaları ölçüsünde faydalanmaktadırlar.¹

Onu çevirileriyle İngilizce konuşturan bilginlerden Arberry'nin ifade ettiği gibi, Mevlâna en büyük sûfî şair olarak yüzyıllardır dünyadaki tüm farklı dinlere mensup, ruhi arayış içerisinde olan insanlarla yazmış olduğu eserlerle konuşmaktadır.²

Gerçekten onun ümit, çare ve çözüm reçeteleri, etki ve geçerliliğini adeta şifalı bitkiler gibi çağımızda da tüm görkemiyle sürdürmektedir.

Onun yaşadığı dönem (1207-1273) 13. yüzyıla denk düşmektedir. Bu yüzyıl özelde Anadolu ve İslâm dünyasının, genelde bütün Asya ve Avrupa'nın zor bir çağıydı. Mevlânâ'nın büyüklüğü de böyle bir dönemde zorluklarla ve güçlüklerle mücadelesindeki başarısıydı. Bu dönemde Anadolu ve İslâm dünyası Batı'dan gelen Haçlı seferleri ile kasılıp kavrulmuştu. Doğu'dan gelen Moğol belası ne-

¹ Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez, bu konuda şu yerinde tespiti yapmaktadır: “Önemli olan Mevlânâ'dan ilhamını alan yazarlarımızın, çizerlerimizin, düşünürlerimiz, fikir adamlarımızın çoğalmaya devam etmesidir. Bu husus çok önemlidir. Koca bir Pakistan'ı düşündüğünüzde İkbâl'i görüyorsunuz; İkbâl'in bütün dünyasında Mevlânâ'yı görüyorsunuz. Pek çok farklı kültürlere varıyorsunuz. Hz. Mevlânâ'nın bütün o kültürleri nasıl etkilediğini görüyorsunuz. ” Mehmet Şeker, Sabri Yılmaz, Tahsin Koçyiğit, *Mevlânâ ve İnsan –Sempozyum Bildirileri*, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, 2. Baskı, Ankara 2010, s.169.

² Arberry, A.J., *Discourse of Rumî*, London 1961, p.VI.

redeyse İslâm dünyasında taş üstünde taş bırakmamıştı. Anadolu Selçuklularının taht kavgaları, ardından Amasya ve civarında meydana gelen Babaî isyanı halkı iyice ümitsizliğe sevk etmişti. Böyle zamanlarda gerçek kahramanlar ve büyük önderler insanlara çıkış yolu gösteren ve ümit aşılayan insanlardır.³

Moğolların vahşet ve barbarlığı karşısında korku ve karamsarlık içinde kendisine gelerek ne yapacağız diye soranlara Mevlânâ'nın günümüz için de geçerli olan cevabı açık ve çarpıcıydı: **“Moğollardan korkmayın Moğolların Allah'ına sığın!”**

Yerli veya yabancı birçok yazar, şair ve düşünür onun düşüncesinin eşsiz bir ilham hazinesi olma özelliğini kendi perspektiflerinden çarpıcı şekilde dile getirir.

Talat Halman onu şöyle anlatmaktadır;

Mistik coşkunun güçlü şairi Mevlânâ yalnızca Fars, Türk ve Arap edebiyatı için bir ilham pınarı değil, İslâm uygarlığının ulu bir boyutu, hem de evrensel kültürde bir aydınlık. Nitekim ünü ve etkileri bugün yeryüzünün dört bucağına ulaşmıştır.⁴

Ahmet Yaşar Ocak'ın ifadesiyle; Mevlana, yaşadığı çağı aşarak mesajını günümüz insanına kadar ulaştırabilen, yalnız bilim çevrelerinde değil, halk arasında da dünya ça-

³ H.Kâmil Yılmaz, “Mevlânâ ve Mesajı”, *Mevlânâ Söyleşileri, İstanbul 2009*, s.18.

⁴ Talat Sait Halman, *Sevda Yüce Gözlerle: Rubailer*, İstanbul 2004, s.9.

pında tanınma ve takdis edilme mazhariyetine ermiş, sayısı iki elin parmaklarını geçmeyecek nadir mutasavvıflardan, belki bunların da en başında gelenlerinden biridir.⁵

Sezai Karakoç da, onun yüzyıllardır etkisini ve canlılığını yitirmeden yaşamaya devam ettiğini ve bundan sonra da edeceğini çok etkili ifadelerle ortaya koyar;

Mevlânâ, ölüme ve hayata, zamana ve tarihe yenilmeyen insan. Ölümünün üstünden 700 yıldan artık zaman geçti. Ama o yaşıyor ve anılıyor. İnsanlık onun önünde saygıyla eğiliyor. Dünyada ne kadar değişme olursa olsun, bundan böyle de, anılacak. İnsanlar hep önünde saygıyla eğilecek.⁶

Gerçekten de öyle olmuyor mu? Ülkemizi ziyaret eden yabancı devlet adamlarının birçoğunun programı, kendi talepleri doğrultusunda, onun huzurundan geçiyor. Yılda en az bir kez Şeb-i Arûz törenleri vesilesiyle yöneticilerimiz, siyasetçilerimiz de onun huzurunda eğiliyor. Yine her sene, her mevsim, her meslek ve seviyeden yerli ya da yabancı sayısız insan sırf onu ziyaret etmek için Konya'ya akın ediyor.

O, zaten kendisini şöyle tarif eder:

Ben tahttan inip tabuta binecek kişi değilim. Benim yerim sonsuzluk makamıdır.⁷

⁵ Mevlana, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara, 2007, s.15

⁶ Sezai Karakoç, *Mevlâna*, Diriliş Yay., 2. Baskı, İstanbul 1999, s.7

⁷ Nezih Uzel, *Mevlânâ ve İnsan*, Milenyum Yay. 3. Baskı, İstanbul 2009, s.64.

Gerçekten de onun çağları aşırıp gelen ve insanlığı yoğuran düşüncelerinin temel mesajları onun ölümsüzlüğünün ana faktörü olmuştur.⁸ Günümüzde çağımızın artan sorunlarına karşı kök veya küresel değerler olarak öne sürülen hususlar, bu mesajların değer, önem ve ayrıcalığını daha görünür ve anlaşılır kılmaktadır.

Mevlânâ'yı anmak, ziyaret etmek elbette güzeldir. Ancak, onu gerçekten tanımak ve yol göstericiliğinden yararlanmak için onu, eserlerini ve düşüncelerini irdeleyerek anlamaya çalışmak şarttır.

Nurettin Topçu'nun yaklaşık kırk yıl önce yaptığı "bu büyük akıl ve ruh kendi adına yapılan parlak törenlere rağmen hakkıyla anlaşılmamıştır"⁹ tespiti kanaatimizce hala geçerliliğini korumaktadır:

Yine Nurettin Topçu Mevlânâ ve onun gibi büyük ruhlara olan vefasızlığımızı şöyle dile getirmektedir:

Büyük mezarların üstünde büyük vatanlar vardır. Büyük ölüleri olmayan milletler ebedî olamazlar... Bizi yaşatan ve ebedî yapan, ebediliğe götüren büyük kervanın başında Mevlânâları, Yunusları görüyoruz. Mevlânâ'yı sadece tarihi bir hatıra olarak anmak da, yine onun sayıp döküğü sefaletlerimizden birisi olsa gerektir.¹⁰

⁸ Yılmaz, a.g.m, s.18.

⁹ Nurettin Topçu, *Mevlânâ ve Tasavvuf*, Dergah Yayınları 3. Baskı, İstanbul 2002, s.114.

¹⁰ Topçu, a.g.e, s. 115.

Mevlânâ'nın eserleriyle ilgilenenlerin yakından bildiği gibi, herkes bu büyük düşünür ve söz ustasında kendisi ve ilgi alanı için bir şeyler bulabilmekte, onun çağrısı dünyanın dört köşesinde, tüm dillerde yankılanmaktadır.

Bu gerçeği Nezih Uzel de şöyle vurgulamaktadır:

Mevlânâ yaşamın insanıdır. Günlük çilelerin, acıların, ıstırapların insanıdır... İnsan kurtarmayı, ona hür ufuklar açmayı, hürriyetini tattırmayı, içindeki cevheri tanıtmayı amaç edinmiştir. Kuru ilim, donuk yazı, ruhsuz makale, tatsız tuzsuz kitap insanı değildir O...hayatın insanıdır.¹¹

Onun düşüncesi, sözleri günümüz terminolojisi ile bağdaştırıldığı zaman, onun insana bakış açısının çok yönlü, çok disiplinli ve evrensel olduğu görülür. Bu bağlamda, kişisel gelişim, iletişim, girişimcilik, iyi yönetim, değişim ve zaman yönetimi gibi günümüzde popüler olmuş alanlarda, çağlar öncesinden çarpıcı tespitleri olduğu görülür.¹²

İnsanlık onuru ve sosyal adalet onun düşünce dünyasının merkezinde yer alır. Bu yönüyle Mevlânâ çok bilinen evrendeki her hareketin, atomlardan galaksilere kadar uzanan coşkunun, dinamizmin kaynağı olan aşkın şairi olmasının yanı sıra sosyal hayatın ve devletin temeli olan adaletin de şairidir. Onun gelişim anlayışı ise, dayanağını insan ru-

¹¹ Uzel, a.g.e, s.164.

¹² Hatice Sedef Ergül, *Mevlana ile 365 Gün Aşkın Gelişim*, Yargı Yayınevi, Ankara, s.8

hunun özgürleşmesinde bulur. Dolayısıyla, adaletin, özgürlüğün ve aşkın şairi onu en iyi niteleyen unvandır.

Değişik vesilelerle kişisel olarak Batılıların Mevlana ilgisine ve ondan istifade çabalarına tanık oldum.

2002 yılında Paris’te küçük bir kitapçada kitapları inceleyen, “Görünmeyen Yol” (*la voie invisible*) isimli bir eser dikkatimi çekti. Kitabın arka kapak yazısında bahsedilen Konya ve Mevlânâ bağlantısı nedeniyle satın almaya karar verdim. Ödemeyi yaparken satıcı, “tebrik ederim, çok güzel bir kitap seçmişsiniz, ben de okudum ve çok hoşuma gitti” dedi. Teşekkür ettim, satıcı, ayrılırken “iyi keşifler” diye seslendi.

Kitabın yazarı Reshad Feild, tıpkı meşhur Brezilyalı yazar Paulo Coelho’nin “Simyacı” romanında yaptığı gibi Mesnevî’den aldığı ilhamla, insanı kendi özüne, kalbine bir keşif yolculuğuna çıkaran sürükleyici bir eser yazmıştı. Eseri okuduktan sonra farkına vardım ki, ben de birçoğumuz gibi yanı başımızdaki bu hazineye kayıtsız, uzaklardaki definelerin arayışı içindeydim.

1 - 2 Temmuz 2010 tarihlerinde, Brüksel’de Avrupa Birliği Terörle Mücadele Koordinatörü ’nün davetiyle katıldığım bir seminerde, sunumumu şöyle bitirdim: Sözlerime, bir Türk bilgenin sözleriyle son vermek isterim. Bundan 8 asır önce tarihin çok karışık bir döneminde yaşayan bu bilgenin adı Rumi’dir ve şöyle demektedir: **Aynı dili konuşanlar değil, aynı duyguları paylaşanlar anlaşabilirler.** Gerçekten çok çeşitli ülke ve kültürlerden gelen bizlerin katıldığı bu tür toplantılar sırasında, ben en temel

insan hakkını yani yaşam hakkını tehdit eden terör canavarı karşısında aynı duyguları paylaştığımızı hissediyorum ve bu da bana terörsüz iyi bir gelecek için umut veriyor.”

Konuşmadan sonra İsviçre Federal Savcısı meslektaşım, “Bu bilgeyi şimdiye kadar tanımadığıma hayıflanıyorum, onu tanımak için içimde büyük bir merak uyanırdı.” dedi.

Başka vesilelerle Mevlânâ’dan yaptığım alıntılarını, okuyanlarda, dinleyenlerde adeta onun şu sözünü teyit ettiğine kesin bir şekilde tanık oldum:

Bir sayfa çevir şöyle benim aşk eserimden: Hayrette kalırsın sana her söyledğimden.¹³

Çok büyük bir filozof, düşünür ve hukukçu, aynı güçte Farsça, İngilizce ve Urduca yazabilen bir şair olan Muhammed İkbal, Mevlânâ’yı tanımamız için bizi bakın nasıl uyarmakta:

Mevlânâ’nın duygu ve düşüncelerini bilmediğin için elindeki sazın telleri kopuktur, hala kendi benliğinden habersizsin.

Bir süre avukatlık da yapan Mahatma Gandhi’nin ise Mevlânâ’nın şu beytini dilinden düşürmediği söylenir:

Bu dünyaya, ayırmaya, bölmeye, parçalamaya gelmedik biz. Biz, kırıkları onarmaya, ayrılanları

¹³ Halman, a.g.e, s. 91.

**birleştirmeye, hâslı insanlar arasında köprü ol-
maya geldik.¹⁴**

Bütün bunlar, tanınmış Mevlana uzmanı Annemarie Schimmel'in şu sözlerini teyit etmektedir: "Her millet, her insan Mevlana'nın eserlerinde kendi durumuna göre, kendi dini ve kültürel seviyesine göre, kalbine dokunan sözleri bulacaktır."

Mahmut Erol Kılıç'ın şu benzetmesi ise ne kadar çarpıcıdır: "Mevlânâ bir zirvedir. Bu zirvelere çıkabilen bireyler ve toplumlar yükselirler."¹⁵

Mevlânâ ve Mesnevî ile ilgilenenler arasında birçok hukukçu ve liderin olması da, hukukçular ve yöneticiler açısından Mevlânâ ve Mesnevî'nin önemini ortaya koymaktadır. Mevlânâ'nın 20. asırdaki en önemli takipçisi olarak kabul edilen Pakistan'ın manevî kurucusu Muhammed İkbal (1873-1938)¹⁶ aynı zamanda bir hukukçu-

¹⁴ B. Fûrûzanfer, a.g.e, s.8.

¹⁵ Mahmud Erol Kılıç, *Mevlânâ gündelik hayatımızın neresinde?*, <http://akademik.semazen.net/>, erişim tarihi : 18.08.2011.

¹⁶ Muhammed İkbal Pakistan'ın manevi kurucularından biridir. Çok büyük bir filozof, düşünür, hukukçudur. Çok iyi Farsça, İngilizce ve Urduca şiir yazabilen bir şairdir. Aynı zamanda son çağlarda Mevlânâ'dan en çok esinlenen, duygu ve görüşlerinden en çok etkilenen yüzyıllar sonra gelmiş bir takipçisidir. İkbal, Mevlânâ'yı en iyi seviyede anlamış, onun düşüncelerini çağın idraki ile yorumlamış ve ondan aldığı ilhamı düşüncesinin temeli yapmıştır. A.Simmel'in ifadesiyle, Mevlânâ'nın İkbal tarafından dâhiyane yorumlanışı hala aşılamamıştır.

dur. Onun 20. yüzyıl Türkiye'sindeki büyük âşıklarından Yaman Dede (Abdulkadir Keçoğlu,1887-1962)¹⁷, Ünlü Mesnevî şarihi Ahmed Avni Konuk (1868-1938), “Mesnevînin Özü” kitabının yazarı M. Muhlis Koner (1886-1957), şu anda dünyanın her yanında yüzlerce örneği görülen semazenlerin ilklerini yetiştiren kişi Semazenbaşı Ahmet Bican Kasaboğlu¹⁸ da hukukçudurlar.

Osmanlı Sultanları Yavuz Sultan Selim (1470 –1520) Kanuni Sultan Süleyman (1494-1566), I. Ahmet (1590-1617) ve III. Selim (1761 – 1808), II. Abdulhamid (1842-1918) tanınmış devlet adamı, tarihçi ve hukukçu Ahmet Cevdet (1822-1895), İngiliz devlet adamı Winston Churchill (1874 – 1965) ve II. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Dag Hammarskjöld (1929-1947) onun hayranı devlet adamlarından akla gelen bazı isimlerdir.

Hatta Mevlânâ yaşadığı sürede en başta dönemin başbakanı sayılabilecek vezir Pervane gibi yöneticiler kadar hukukçuların da ilgi ve sevgisini kazanmıştır. Fihî Mâ- Fih'te geçtiği üzere, Mevlânâ'ya birisi, hâkim İz-

¹⁷ Çarpıcı hayat hikâyesi için bkz. Mustafa Demirci, *Aşkın Sönmeyen Ateşi Yaman Dede*, Timaş Yayınları: İstanbul, 2007.

¹⁸ Ahmet Bican Kasaboğlu Vefa Lisesinde okumuş, İstanbul Üniversitesinde hukuk tahsil etmişti. Daha sonra Belediye müfettişi olmuş, İstanbul'da Beyoğlu kaymakamlığında bulunmuştu. Belediyede son görevi Kapalıçarşı'da Mezat Dairesi Müdürlüğü'ydü. Nezih Uzel, *Londra'da bir Mevlevî*, http://www.semazen.net/yazar_yazi.php?id=1068, erişim tarihi:10.06.2011.

zeddin'in selamı var; boyuna sizi övüyor der. Mevlânâ'nın cevabı, **“kim bizi anar ve iyilikle bahse-derse, dünyada iyilikle anılsın”** olur.¹⁹

Dönemin meşhur Konya kadısı Sıraceddin ilk zamanlarda Mevlânâ'ya karşı iken, sonradan büyüklüğün görüp ona saygı göstermiştir. Bazı Konya ileri gelenlerinin sema ve rebap hakkında yasak kararı vermesi taleplerini kabul etmemiştir. Sıraceddin, Mevlânâ'nın cenaze namazını kıldırmış, kabrinin başında da yanık bir rubai okumuş, herkesi ağlatmıştır.²⁰

Onlar Mevlânâ'nın şu uyarısına kulak vermiş nadide şahsiyetlerdir:

Ben hukuk, felsefe, mantık, astronomi ve tıp gibi üstün bilimlerle meşgulüm diyorsun. Nihayetinde tüm bu bilgiler senin içindir. Eğer sen astronomi ve yer ile ilgili tüm konularla ilgileniyorsan, bunların hepsinin senin hayatınla ilişkili olduğunun farkına varman gerekir. İşin gerçeği, sen kendin kök-sün ve diğer bütün şeyler daldır. Kendini bilmen bütün başarıların en büyüğüdür.²¹

Kaynaklara göre, Mevlana öğretim üyeliği ve fetva günümüz ifadesiyle hukuki danışmanlık karşılığı aldığı ücretle geçimini sağladı. Şems'le karşılaştıktan sonra öğre-

¹⁹ Eva De Vitray-Meyerovitch, *Le livre du dedans*, Babel, Paris 2010. s. 252.

²⁰ Gölpınarlı, *Mevlânâ Celaleddin*, s.241.

²¹ Ambarcıoğlu, *Fîhi Mâ- Fîh*, s. 61.

tim üyeliğini bırakmıştı. Ancak hayatının sonuna kadar fetva vermeye yani kendisine hukuki konularda başvuruların sorunlarına çözüm üretmeye devam etmiştir.²²

Mevlana'nın hukukçu yönü eserlerine o kadar sinmiştir ki, hiç umulmadık konuları bile hukuki kavram ve benzetmelerle ele alabilmektedir. Bir örnek vermek gerekirse, Mevlana tüm düşünce dünyasının merkez kavramı olan "aşk"ı bakın nasıl izah eder:

Aşk dâvâyâ benzer;

Cefa çekmek de şahide,

Şahidin yoksa dâvâyı kazanamazsın ki!²³

Günümüz hukukçularının Mevlana düşüncesinden özellikle aşağıdaki alanlar da yararlanabileceklerini düşünüyorum:

- Hukuk devleti, insan hakları, yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığının sağlanması, yolsuzlukla mücadele, şiddetin önlenmesi vb. güncel küresel ihtiyaçlara ve sorunlara yönelik çözümler geliştirmede, hem teorik yaklaşımlar hem pratik çözümler olarak

Feridun bin Ahmed-i Sipehsâlâr, *Mevlâna ve Etrafindakiler*, Çev. Tahsin Yazıcı, pinhan, İstanbul, 2011, s.116. Mevlana'nın Babası Bilginler Sultanı Bahaddin Veled de "hiç kimseden hiçbir şey kabul etmez, hele gelen hediyelere haram karışıktır şüphesiyle asla el sürmezdi. Yalnız yazıyla verdiği fetvalar için küçük bir ücret alırdı. Mehmet Önder, *Mevlâna ve Mevlevilik*, Aksoy yayıncılık, İstanbul 1998, s. 23.

- Uygulayıcılarda gerekli zihniyet değişimi ve dönüşümünü gerçekleştirecek bilgelik için.

Bu şekilde adlî bir toplum olmaktan çıkıp bir hukuk ve adalet toplumuna evrilebilir ve bunu başka toplumların da hizmetine sunabiliriz.

Kaliteli hukukçu ve yönetici çok okuyan düşünen ve araştıran bir kişi olmak durumunda olduğundan, hayatının bir döneminde eskimeyen eserleri yoluyla Mevlânâ'yla tanışması da doğaldır. Benim henüz Mevlânâ'yla eserleri üzerinden iletişim kurmadığım dönemde, 2004 yılında, Romanya'da uluslararası bir toplantıda bir akşam yemeği vesilesiyle Avrupa Konseyinde önemli bir Komitenin başkanı olan bir Alman hâkimle sohbet ediyorduk. “Türkiye’yi gördünüz mü?” diye bir soru yönelttim. “Henüz değil.” cevabı üzerine, “Özellikle İstanbul’u mutlaka görmelisiniz!” dedim. Cevabı, “Ben önce Konya’yı görmek Rumi’yi ziyaret etmek istiyorum.” oldu. Şaşırdım ve “Siz Mevlânâ’yı nereden biliyorsunuz?” dedim. Cevabı daha şaşırtıcı ve çarpıcıydı, “Ben Mesnevi’yi hem Almancasından hem de Fransızcasından okudum!” Ardından masamızdaki Azeri meslektaşına döndü ve Mevlânâ’yı tanıyıp tanımadığını sordu. Tanımadığını söyleyince, hikâyelerinden ve bazı mesajlarından örneklerle ona Mevlânâ’yı tanıttı.

2005 yılında Antalya’da, ülkemizin ev sahipliğini yaptığı Uluslararası Kişi Halleri Komisyonu’nun Genel Kurul Toplantısı sırasında, kültürel etkinliklerden birisi de Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Tasavvuf Musikisi Topluluğunun konseri ve sema gösterisi idi. 16 ülkeden 50’yi aşkın ağırlıklı olarak hukukçu ve yönetici temsilci

sema gösterisi sonrası uzun süre adeta hipnotize olmuş gibi sessiz kaldılar. Ayağa kalktıklarında birçoğu Türk katılımcıları Mevlânâ'ya ilişkin soru yağmuruna tuttular. Bir Lüksemburglu, aynen şöyle dedi: “Ne kadar büyük, zengin bir kültürünüz var. Çok şanslısınız çünkü böyle programları sık sık izleme imkânına sahipsiniz.” Teşekkür ettim, ama ilk defa canlı bir sema gösterisi izlemiş olmanın da derin burukluğunu hissettim. Evet, gerçekten çok şanslıyım, ben bu harika kozmik raksı defalarca seyrettim diyemedim.

Gerçekten, Mevlânâ'nın mesajı evrensel, seslenişi tüm insanlığadır. Düşünceleri yüzyıllar öncesinden günümüze ışık tutmaktadır. Dünya da onun evrenselliğini tanımıştır. UNESCO 1989 yılında da, Mevlânâ'nın eserlerini “*Dünya Kültür Mirası Edebî Hazinesi*” listesine dâhil etmiştir. Mevlevi sema gösterileri ise, UNESCO tarafından “*insanlığın sözlü ve somut olmayan kültürel mirası başyapıtları*” listesine alınmıştır. UNESCO ayrıca 2007 yılının tüm dünya’da “Mevlana Yılı” olarak kutlanmasına öncülük etmiştir

Mevlânâ, öncelikle Farsça, Türkçe, Arapça, Rumca ve İbranice bilen bir entelektüel, bilim adamı ve hukukçu, ardından mistik tutku ve acıyla belki de tüm zamanların en büyük aşk, adalet ve özgürlük şairi, ama hepsinin üzerinde evrensel bir bilge ve düşünürdür. Günümüzde şair ve bilge yönleri öne çıksa da, uzman gözüyle bakıldığında eserlerinde onun çok yönlülüğünü gösteren fizikten hukuka, biyolojiden sosyolojiye çok çeşitli alanlarda, şaşırtıcı tespit ve öngörülerini saptamak mümkündür.

Sosyal bilimler bakımından psikoloji ve psikoterapi gibi alanlarda, Mevlânâ'dan yoğun şekilde yararlanıldığını gözlemliyoruz. Ama aynı şeyi hukuk ve yönetim bilimleri için söylemek zordur. Oysa bu alanlarda da, Mevlânâ'nın çağın anlayışına söyleyecek çok şeyi, yapacağı çok katkı vardır. Zira O eserlerinde, insandaki değişmeyen öze hitap ediyor, toplumdaki temel değerleri dile getiriyor. Onun adalet diye vurguladığına biz çağımızda hukuk devleti ya da hukukun üstünlüğü diyoruz. Zulüm diyerek sakındırdığı fiillerin birçoğunu insan hakları ihlali olarak adlandırıyoruz. Zarflar ve isimler değişse de, muhteva aynı değişmez değerleri içermektedir.

Görüldüğü gibi Mevlânâ bütün çağlar ve bütün insanlık için geçerli mesajlar veren sayılı bilge-düşünürlerden biridir. İnsanı, insanlığı, hayatı ve değişmeyen değerleri bütüncül bir tarzda yorumlamış ve insanlığın sorunlarına, çıkmazlarına çare olacak reçeteler sunmuştur. O bu konudaki rolünü, kendisini adeta evrensel bir insan hakları savunucusu olarak ortaya koyan bir gazelinde şöyle dile getirir:

Biz bu dünyada güneş gibiyiz. Herkese can ver-meye, tüm insanlar âlemine faydalı olmaya gelmişiz.

Kalpleri kırılmış, gamlara düşmüş kişilere dost olmaya, onların gamlarını, kederlerini paylaşmaya gelmişiz.

Hor görülenleri, toprağa düşenleri, ayaklar altında ezilenleri, gül bahçesine getirelim, onlara neşeler bahşedelim diye bu dünyaya gelmişiz.

Biz altın gibi birkaç kimsenin öz malı değiliz. Biz ummanlar gibiyiz, madenler gibiyiz; biz bu âlemden herkesin malıyız.

Biz, söze, dile sığmayız. Bizde paha biçilmez bir hazine gizlenmiştir.”²⁴

Bu ifadeleri her yıl Aralık ayında tekrar hatırlarım. Çünkü bu ayda Mehmet Kaplan’ın ifadesiyle, “dünyanın her yerinden, her din ve mezhebe mensup olan insanlar Konya’ya gelirler, onun türbesini huşû ile ziyaret ederler. Dünyanın hiçbir yerinde, birbirinden ayrı gönüller, Mevlâna Dergâhında olduğu gibi, aynı mumun pervanesi olmazlar.”²⁵

Sözün özü, bu çalışma hukukçu ve yönetici meslektaşlarıma Mevlânâ’nın bilgelik pınarından evrensel hukuk, çağdaş yönetim ilkeleri ve görevlerini yaparken en fazla ihtiyaç duydukları stratejik düşünme açısından da ilham alıncak çok şey olduğunu söylemektedir. Ne mutlu, yanı başlarındaki hazineden istifade edebilmeyi başaranlara....

²⁴ Divân-ı Kebîr, II/842 (Can, s. 362).

²⁵ Mehmet Kaplan, *Mevlâna ve İnsanlık, Hisar Dergisi*, Ocak, 1974, <http://www.susam.selcuk.edu.tr/arastirmalar/dusunceler.html>.

BÖLÜM II

ÖZGÜR VE DİNAMİK RUHLARIN ÇAĞIMIZDAKİ KILAVUZU: MESNEVÎ

*“Bizden sonra Mesnevî
önderlik edecek ve*

*Arayanlara doğru yolu
gösterecek;*

*Onları yönetecek ve onlara
önderlik edecektir.”*

Mevlânâ

Mevlânâ'nın en tanınmış eseri olan Mesnevî, onun engin düşünce dünyasını tanımak ve ondan kişisel, zihinsel, ruhsal olduğu kadar meslekî ve sosyal gelişim için de yararlanmak üzere, herkesin başucu kitabı olması gereken eşsiz bir eserdir O günümüzün çeşitlenen ve derinleşen bilim dalları ışığında ve günümüz terminolojisi ile okunduğunda tam bir bütüncül gelişim kılavuzudur.

Zaten Mevlânâ, zaman geçtikçe, insanlık geliştikçe eserlerine olan ilgi ve sevginin artacağını, düşüncesinin etki alanının genişleyeceğini bizzat kendisi ifade etmektedir:

Yarın kocayacak güzellerden değiliz biz. Örtü eskidiyse güzel ihtiyarlamadı ya! Ömür örtümüz fani, fakat biz uçsuz bucaksız bir ömürüz.

Biz bunları sadece dilden söylemedik ki dil gibi çürüyüp yok olsun. Biz söylediklerimizi gönülden söyledik. Bu yüzden onlarda gönül gibi ebedidir.

Söylediklerim hiçbir zaman eskimez, hep yenidir. Zira gönül eskimez ve hep yenidir.

O, kendisinden sonra Mesnevi'ye ilginin kesintisiz devam edeceğini ve bu zirve eserin kendisinin hayatta yaptığı gibi insanları aydınlatmaya, yol göstermeye devam edeceğini gerçek bir öngörü ile şöyle dile getirmiştir:

Bir sayfa çevir şöyle benim aşk eserimden:

Hayrette kalırsın sana her söylediğimden.

Bilginler ilim almak için hep seni ister.....

Bir kez benim aşk dersimi candan duyabilsen.”¹

Ben Mesnevî'nin şiirini insanlar üzerlerinde taşı-sınlar, Tekrarlayıp dursunlar diye değil,

Bu kitabı ayaklarının altına koysunlar

Ve onunla uçsunlar diye söyledim.”²

¹ Halman, a.g.e, s. 91.

Dünya durdukça, insanlar yaşadıkça, Mesnevinin şiiri de yaşar durur, okunur, zevk alınır.³

Bizden sonra Mesnevî önderlik edecek ve arayanlara doğru yolu gösterecek; onları yönetecek ve onlara önderlik edecektir.

Mesnevî 700 sene öncesinden günümüze yazılmış mektup niteliğindedir. Onu okuyan insanlar adeta bu mektubun kendileri için özel olarak yazıldığı duygusuna kapılmakta, Mevlânâ'ya ve Mesnevî'ye ayrı hislerle sahip çıkmaktadır.⁴

Mesnevî'yi Fransızcaya çeviren büyük Mevlânâ aşığı Eva de Vitray Meyorovitch'in tespitiyle ise, *maalesef Mesnevî'nin üstün önemi ve orijinalitesi yeterince ortaya konamamıştır.*⁵

Yine Eva de Vitray Meyorovitch'in ifadesiyle,

Mesnevî'de ele aldığı temalar ve yaptığı tasvirlerle, Mevlânâ'nın ifade hürriyeti okuyucu üzerinde belli bir hayret uyandırmaktadır.⁶

² Meyerowitch, *l'islam, l'autre visage*, s.7.

³ Sipehsâlâr, a.g.e, s. 90.

⁴ H. Kamil Yılmaz, *Çağları Aşan Mevlânâ Çağrısı*, Erkam Yayınları, İstanbul 2008, s.7

⁵ Meyerovitch/ Mortazavi, *Mathnawî*, s. 19.

⁶ Meyerovitch/ Mortazavi, *Mathnavî*, s.24.

Radi Fiş'in ifadesiyle;

Önceden tasarlanmış bir planı da yoktur “Mesnevi”nin. Hiç bir düzene, kurala, yasaya uymaz. Tek yasası, özgürlüktür. Özgür düşünce, özgür ruh, özgür anlatım, özgür çağrışımlar. Altı cilt, yirmi beş bin altı yüz on sekiz beyit, on beş yılda yaratılmışlardır. Ama biçim olarak, dünyaya bakış olarak bunların tümü tek bir kitaptır.⁷

Bir Fransız yazara göre ise;

Doğuda “Manevî (Ruhsal) Mesnevi”, Batıda “Ruhun Romanı” olarak da adlandırılan Mesnevide Mevlânâ, ders çıkarmak ve tefekkür konusu olarak yararlanmak üzere bilgi ve tecrübelerinin toplamını ortaya koymaktadır. Ancak onun düşüncesi o kadar geniştir ki, Mesneviyi kapsamak imkânsızdır, o sizi kapsamaktadır ve o insanın geri dönemediği bir okyanustur.⁸

Prof. Dr. Seyyid Hüseyin Nasr'a göre ise;

Mevlana'nın "Mesnevî"si, irfan ve marifet deryasıdır. Bu deryaya dalan kişi ne onun dibine varabilir, ne de başka bir sahile. Mesnevî'ye tam hakim olmak mümkün değildir zira, sınırı olan bir şeye hakim olunabilir.⁹

⁷ Radi Fiş, *Mevlânâ Bir Anadolu Hümanisti*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul 2005, s. 272.

⁸ Leili Anvar-Chenderoff, *Rûmî*, Paris 2004, Edition Médecis-Entrelacs, s.162.

⁹ <http://www.irankulturevi.com/turkce/name/13-14/13-9.htm>

Bazı kaynaklarda Mevlânâ “Hürlerin Sultanı” olarak anılır. Bundan dolayıdır ki, “Hürlerin Sultanının” gönlünden ve dilinden dökülen Mesnevi her çağda “özgür ruhlar” için bir sığınak ve kılavuz olmuştur.

Mevlânâ’nın başyapıtı Mesnevî, yazıldığı Farsça’dan, en fazla çevrildiği ve açıklandığı Türkçe’den çok İngilizce’de satıyor. Niçin? Cevabı herhalde ünlü hukukçu ve devlet adamı Ahmed Cevdet Paşanın şu sözünde gizlidir: “*Her devrin bir dili vardır, Mesnevî her devrin dilidir.*”¹⁰

Mevlânâ, tükenmez esin kaynağı Mesnevî’nin belli bir konu¹¹, bakış açısı, yorum ve çağa hapsedilemeyeceğini, onu geçtiği yerlere hayat veren Nil nehrinin suyuna benzeterek ifade eder. Mesnevî’yi anlattığı bir yerde şöyle der: **Mesnevî Nil’in suyu gibidir.**¹²

Mevlânâ’nın eserleri ve özellikle Mesnevî diğer birçok konu ve bilim dalının yanı sıra, hukukçu ve yönetici gözüyle ve hukuk ve yönetim perspektifinden bakıldığında da, oldukça etkileyici, yol gösterici tespit, değerlendirme, öğüt ve öyküler içermektedir.

Mesnevî’yi okuyan bir hukukçu ve yönetici, onda hiç beklemediği kadar hak, hukuk, mahkeme, şahitlik, adalet, zulüm, suç, ceza, liyakat ve ehliyet, yöneticinin nitelikleri,

¹⁰ Uzel, a.g.e, s.168.

¹¹ Pakistanlı bilgin Kadı Telemmüz Hüseyin, *Mir'at-ı Mesnevi* adlı kitabında *Mesnevi*’nin bir fihristini yapmış ve bu eserde 1281 tane konu tespit etmiştir.

¹² *Mesnevi*, IV/33 (Meyerovitch/ Mortazavi, s. 837).

görevinde dikkat etmesi gereken hususlar, yönetilenlere yaklaşım gibi konular ve bunların sağ beyne çarpıcı bir şekilde hitap edecek şekilde kurgulanmış öyküleriyle karşılaşacaktır. Mevlânâ'nın ele aldığı bu konular, hukuk felsefesi, hukuk sosyolojisi, adli psikoloji ve yönetim bilimleri açısından derinlemesine irdelenmeyi beklemektedir.

Ancak, her kesimden ve her meslekten, her düzeyde insana anlayışları ve bilinç seviyeleri oranında hitap eden bu bilgi ve bilgelik pınarından hukukçularımız ve yönetim kademelerinde görev alan insanlarımız ne kadar yararlanmaktadır? Herhalde genel olarak Üstün Dökmen'in Mesnevî'nin okunması açısından yaptığı şu tespiti, onun eserlerinden yararlanma açısından çok daha evleviyetle geçerlidir:

Ülkemizde Mevlânâ'ya saygı gösterenlerin sayısı çoktur, ancak eserlerini okuyanların sayısı son derece azdır. Ülkemizi temsil eden on bin kişilik bir örneklem seçseniz, bu kişilerin acaba yüzde kaç Mesnevî'nin -tümünden vazgeçtim- yalnızca dörtte birini okumuştur? Eğer bir bilgin sadece saygı gösterirseniz, onu ana baba yerine koymuş olursunuz. Eğer bir bilginin neler söylediğini anlamaya çalışırsanız, -hayatta olmasa bile- onunla yetişkin yetişkin iletişimde bulunmuş olursunuz. Bilginlerin ve sanatçıların kaderi, anlaşılmadan sevilme olmamalıdır.¹³

¹³ Üstün Dökmen, *İletişim Çatışmaları ve Empati*, Sistem yayınları 31. Baskı, İstanbul 2005.

Mevlânâ Mesnevî’de ele aldığı tüm konular gibi hukukçu ve yöneticilere olan mesajlarını da hikâyeler eşliğinde aktarmıştır. Bu nedenle, konumuzla ilgili sözlerinin yanı sıra ilgili hikâyelerinden de örnekler verdik. Belirtmek gerekir ki, Mesnevî’de anlatılan hikâyeler sadece kuru birer öykü değildir. Burada aktarılmak istenen bir bilgelik, verilmek istenilen bir mesaj söz konusudur. Ayrıca, hissettirilmek istenen bir ruh vardır. Hikâyeler söz konusu mesaj ve ruh için kurgulanır. Bu nedenle Mevlânâ Mesnevi’nin ilk hikâyesine şöyle başlar:

Ey dostlarım, bu hikâyeye kulak veriniz: gerçekte bu, bütünüyle bizim manevî halimizin özüdür.”¹⁴

Kardeş, hikâye bir ölçeğe benzer, gerçek mana içindeki taneye, akıllı kişi anlam tanesini alır; ölçek var mı, yok mu? Ona bakmaz.”¹⁵

Ayrıca, Mesnevî’yi okuyanları şöyle uyarır: “Her kim Mesnevî’yi masal diye okursa, onun için masaldır. Her kim de kendisinin halini bu kitapta görürse o kimse merttir, er kişidir.”¹⁶ Aynı beytin Meyerovitch tarafından tercümesi ise şöyledir:

Her kim ki bu kitabı boş bir masal olarak okursa, kendisi için boş bir masal gibidir; Onu kendi elle-

¹⁴ *Mesnevi*, I/35 (Meyerovitch/ Mortazavi, s.55).

¹⁵ *Mesnevi*, II/ 3622-3624 (Meyerovitch/ Mortazavi, s.512).

¹⁶ Tahirü’l Mevlevî, *Mevlânâ, Mesnevi*, Kırkambar Yay., İstanbul 2010, s.367, *Mesnevi*, IV/33 (Can, s.379).

rinde bir zenginlik olarak gören için ise bir Allah adamı gibidir.¹⁷

Onun Anadolu Selçuklu devletinin enkazı üzerinde, Osmanlı devleti olarak yükselecek ve günümüzde olduğu gibi o dönemde de sürekli çatışma alanı olan Balkanlar, Ortadoğu ve Kuzey Afrika gibi bölgeleri bir barış ve huzur havzası yapacak büyük bir medeniyeti hazırlayan ve ortaya çıkartan en önemli dinamiklerden biri olduğu tartışılmaz bir veridir. Osmanlı devletinin üç kıtada küresel bir süper güç olarak, asırlar boyu farklı kültür, inanç, din ve dillerden toplulukları bünyesinde barış içinde birlikte yaşatabilmesinde, diğer bir ifadeyle “Pax Ottomania’yı” gerçekleştirmesinde Mevlânâ’nın ve Mesnevî kültürünün ciddi etkisi ve katkısı vardır. Ünlü şair ve diplomat Yahya Kemal’e (1884-1958) sormuşlar: “Osmanlı Viyana kapılarına nasıl gitti”? O da şu beklenmedik cevabı vermiştir: *Osmanlı Viyana kapılarına kılıçla mı gitti zannediyorsunuz? Hayır, Osmanlı, Viyana kapılarına bulgur pilâvı yi-yerek ve Mesnevî okuyarak gitmiştir.*

Bu anekdot şu gerçeği göstermektedir: Mevlânâ bir zirvedir. Bu zirvelere çıkabilen bireyler ve toplumlar yükselirler.

Günümüzde Türkiye yeniden güçlü ve kalıcı bir şekilde dünya sahnesinde insanlık yararına önemli bir rol oynamaya adaydır. Bunun için kendi dinamikleri ile iç bünyesini güçlendirerek, enerjisini kendini zayıflatan kor-

¹⁷ Meyerovitch/ Mortazavi, *Mathnawî*, s. 837.

kular yerine 2023 ve 2071 hedeflerine yöneltecek çözüm sürecini başlatmıştır. Bu sürecin başarıya ulaşmasının en büyük garantisi milletin tarihin derinliklerinden süzülüp gelen eşsiz sağduyusudur. Bu sağduyuyu besleyen en önemli kaynaklardan birisi hiç kuşkusuz Mevlana ve onun kendisinden sonra yol göstermeye devam edeceğini söylediği Mesnevi'sidir. Dolayısıyla onun, bütün renkleri ve farklılıkları ile Anadolu insanının kolektif bilinçaltındaki izleri, gönüllerdeki sevgi ve saygısı, onu ve mesajlarını günümüz Türkiye'sinin sorunlarının çözümü ve gelecek vizyonu için de çok önemli bir konuma taşımaktadır.

Mevlana'nın düşüncesi milletimizin uluslararası alanda en görkemli dönemlerinde, asırlarca medeniyet ve kültürümüzü yoğuran değerlerin temeli olmuştur. Bugün de köklü bir çınardan filizlenen yeni medeniyetimizin dünyayı saran güçlü sesi olmalıdır.

Ülkemizde Mevlânâ ve Mesnevi'nin yeniden keşfi, kitapçı raflarından ve televizyon ekranlarından gönüllere indiği takdirde, ülkemiz son üç asırda kaybettiği dinamik evrensel ruhu yeniden kazanacaktır. Böylece, Anadolu insanı ülkesinde oluşturacağı barış, adalet ve refah iklimini dünyanın geri kalanına ve insanlığın tümüne taşıyabilecektir.

İslam dünyası da, Müslüman toplumların en önemli ortak mirasları arasında olan Mevlânâ ve Mesnevîyi yeniden keşfettiği takdirde, İslam medeniyeti, içine düştüğü kısır döngüden kurtulabilecektir. İslam dünyası, bundan böyle savaş, çatışma, kargaşa ile değil adalet, barış ve refah ile anılacaktır.

Batı dünyası Mevlana bilgeliğinin ruhunu kavradığı takdirde de medeniyetler çatışmasından medeniyetler arasında dayanışmaya yol açılacaktır. Tüm dünya’da çokluk ve çeşitlilik bir çatışma değil, bir tanışma, ortak değerlerde buluşma aracı olacaktır. Tüm bu gelişmeler, dünyamızın ve insanlığın ortak iyiliğine, evrensel adalet ve barış idealine büyük katkı sağlayacaktır.

Bu gerçeği Seyid Hüseyin Nasr çok güzel bir şekilde vurgular:

İslam ve Batı arasında çatışma ortamının oluştuğu günümüzde, Mevlana’nın gönül birliği ve beraberlik çağrısı yol göstericidir. Mevlana Batı medeniyeti ve İslam arasında bir dostluk elçisi olarak dimdik durmakta ve durmaya devam edecektir.¹⁸

¹⁸ <http://www.irankulturevi.com/turkce/name/13-14/13-9.htm>, erişim: 20.02.2015

BÖLÜM III

MEVLÂNÂ'DAN EVRENSEL

İNSAN HAKLARI STANDARTLARI

*Adalet nedir? Ağaçlara su
vermektir.*

*Adaletsizlik nedir? Dikene
su vermektir.*

*Adalet, bir nimeti yerine
koymaktır.*

*Her su emen kökü sulamak
değildir.*

Mevlânâ

ÖZGÜRLÜK İLKESİ

Özgürlük ve adalet bütün insanların tüm zamanlardaki temel ve evrensel arayışıdır. Ancak ikisinin de varlığı, insanları iki kanatlı kuş gibi amaç ve özlemlerine ulaştırabilir.

Mevlânâ söylemiyle, yaşayışıyla gerçek bir özgür ruhtur. Zaten kendini "hür bir deniz" olarak tarif eder:

"Ben bir denizim,

Kendi varlığı içinde taşan,

Uçsuz bucaksız,

Alabildiğine geniş,

Kıyısız, hür bir deniz."¹

İnsanların dedikodusu ile rahatsız olmam,

kimseden de korkmam,

Kafes azığına ihtiyacım yok; özgür bir kuşum ben.²

Gerçekten de onun bir gazelinde vurguladığı üzere;

İrmağın suyu tatlıdır ama, denizin heybeti nerededir! Nerede Şaha vezir olmak, nerede her çeşit kayıttan, bağdan kurtulmak, hür olmak!³

Başka bir rubaisinde "özgürlüğü kulluğa taş çatlasa **da satmam**"⁴ buyurur.

¹ A. Kadir, *Günümüzün Diliyle Mevlânâ*, s.117

² Şimşekler, a.g.e, s.24.

³ Can, *Divan-ı Kebir, Seçmeler*, c.3, s.49

⁴ A. Kadir, a.g.e, s.137. Rubainin tamamı şöyledir:

Âlemin bal şerbetinden bana ne?

İşte önümde benim ayran tasım.

Ne malım mülküm var, ne azığım.

O kendisi gibi gönül erlerini “*gülden neşeli, selviden daha hür*”⁵ olarak nitelendirir.⁶ Çünkü ona göre,

**Sevgi yolunda yürüyenlerin hepsi de padişah'tır.
Orada kullara yer yoktur. Allah'ı seven herhangi
bir insan kul olamaz.**⁷

Bir gazelinde ise şöyle der. “**Kimsenin buyruğuna girmeyen bir özgürlük ülkesi, ne hoş!**”⁸

O, diğer yandan,

Ey oğul, zincirlerini kır, özgür ol⁹,

*Ben gene de senin azığın olsun diye çalışırım,
Senin başını sokacak bir yerin olsun diye,
Senin bir dikili ağacın.*

*Ama hürriyeti kulluğa taş çatlasa satmam.
Bu rubainin diğer bir çevirisi ise şöyledir:
Gelmiş bana ayran tası olmuş kısmet
Vallahi gerekmez bize baldan şerbet!*

*Açlıkla ölüm çınlasa da beynimde
Özgürlüğü ben kulluğa satmam elbet*

(Hamza Tanyaş, *Mevlânâ'dan Rubailer*, Kaknüs Yay., 2. Baskı, İstanbul 1998, s. 210/375).

⁵ A.Kadir, a.g.e, s. 103.

⁶ A.kadir, a.g.e, s. 15.

⁷ Can, *Divan-ı Kebir, Seçmeler*, c.1, s.166.

⁸ İskender Pala, *Mevlânâ*, Gendaş, İstanbul 2002, s.59

⁹ *Mesnevi*, I/19 (Meyerovitch/ Mortazavi, s. 54.). Ağaçlar arasında selvi özgürlük sembolüdür. Hafız-ı Şirazî bunu şöyle izah eder: “Ağaçların hepsi yük altında. Çünkü hepsinin kaydı var, alakası var. Ne hoştur selvi ki, gam yükünden azat.” Abdalbaki Gölpnarlı, *Hafız Dîvânı*, İstanbul 2011, s. 159.

Selvi gibi, süsen gibi hür olun¹⁰,

Yeryüzünde at gibi hür yürü!¹¹

**Aşağılık kişinin peşine düşmemeyi şiar edindik
biz.¹²**

Diyerek bireyleri hür insanlar olmaya, özgür hareket etmeye, zihinlerinin doğal özgürlüğünü ezdirmemeye teşvik eder. Çünkü Nurettin Topçu'nun ifadesiyle, *“kayıtlardan kurtulan tam manasıyla hür adam, onun aradığı ideal insandır.”*

Yine o şu harika tespiti yapar:

Kitleler için taklidin gücü ne kadar büyüktür!¹³

Mevlânâ bununla kitlenin içinde güdülen bir birey olmamayı, özgür ve özgün düşünmeyi önerir.

Bakacaksan taklitsiz bakmayı meslek edin... Düşüneceksen kendi aklınla düşün!

O, her şeyin değerini hürriyet içinde yapılmasında aramıştır. Hürriyeti insanın iç âleminde görmeye çalışan Mevlânâ, sahte ve geçici bağlarla bağlanmanın insanın hürriyetini zedeleyeceğini savunmuştur. İç ve dış bağlardan sıyrılma şeklinde tanımladığı hürriyetin düşünce için

¹⁰ *Mesnevi*, VI/4542 (Caferi, s.653).

¹¹ *Mesnevi*, VI/323 (Caferi, s.545, Meyerovitch/ Mortazavi, s. 1398);

¹² A.Kadir, a.g.e, s. 77.

¹³ *Mesnevi*, I/371 (Meyerovitch/ Mortazavi, s.75).

çok önemli bir değer olduğunu görmüştür.¹⁴ Dolayısıyla, iç dünyasında hür olmayı başaramamış bir insanın dışsal özgürlüğüne yönelik baskılara cesur bir şekilde karşı çıkamayacağını, gerek kendisinin gerek başkalarının hak ve özgürlüklerini savunamayacağını açıklıkla ortaya koymuştur.

Bir rubaisinde özgür düşünceli insanları bakın nasıl yüceltir.

Özgür düşünenlerdeki ruh bambaşka;

Onlardaki cevher madenlerden öte.¹⁵

Başka bir rubaisinde özgür gönlü tertemiz bir inciyle karşılaştırır.

“Özgürse gönül, apayrı bir canda yaşar,

Her tertemiz inci, başka bir madende”¹⁶

Ancak özgür bir kişi, ardından gidilmeye izlenmeye layıktır. O bunu şöyle vurgular:

Bir özgür kişi buldun mu, yapış eteğine;

Çünkü özgür kişi, dünyada pek azdır.¹⁷

¹⁴ Mustafa Usta, Dünde ve Bugünde Eğitim Anlayışı ve Mevlânâ, <http://sufizmveinsan.com/aksam/dunde.html>, erişim tarihi : 21.08.2011.

¹⁵ Halman, a.g.e, s.29.

¹⁶ Halman, a.g.e, s. 74.

¹⁷ Abdalbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin Mektuplar*, İnkılap, İstanbul 1999, s.92.

YASAKSIZ TOPLUM

Mevlânâ, hukuk alanında özgürlüklerden yana ve yasaklara karşı bir duruş sergiler. Esas olan serbestliktir. Bir yasaklama insanların yasaklanan şeye karşı daha çok ilgisini uyandırıyor, yasaklamadan amaçlanan sonuç gerçekleşmeyecekse, o konuda yasak getirmek yarardan çok zarar verecektir. O bu gerçeğe şöyle vurgu yapar;

Yasaklanan şeyden kim kaçınır, insan kendine yasaklanan şeyi yürekten arzular.¹⁸

Yapma- etme demek isteği artırır, ancak; başka işe yaramaz.¹⁹

Nitekim geçmişte, dini, siyasî, dilsel ve kültürel alanlarda uygulanan yasaklayıcı politikaların, etkileri günümüze uzanan ne kadar çok soruna yol açtığını veya çok kolay çözülebilecek sorunları nasıl daha da zor hale getirdiği bilinen bir gerçektir.

BÜTÜNCÜL İNSAN HAKLARI

İnsan Hakları, en genel ifadeyle, kişinin insan olarak var olmasından kaynaklanan yadsınamaz ve vazgeçilemez doğal kazanımlarını ifade eder.²⁰

¹⁸ *Mesnevi*, IV/3659, (Meyerovitch/ Mortazavi, s.1604).

¹⁹ Gölpinarlı, *Fîhi Mâ Fîh*, s.75.

²⁰ İhsan Dağı, Necati Polat, *Herkes İçin Demokrasi ve İnsan Hakları*, Liberte, Ankara 2004, s.37.

İnsan hakları çağı olarak adlandırılan günümüz aynı zamanda bireysel ve kitlesel en ağır ve yaygın insan hakları ihlallerinin yaşandığı bir çağdır. İnsana haklarına riayet, temel hak ve özgürlüklere saygı en çok gündeme getirilen talepler ve her vesile ile vurgulanan konular olsa da, en demokratik ülkelerin bile uygulama karneleri hiç de parlak değildir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin ilan edildiği 10 Aralık tarihi tüm dünya'da insan hakları günü, bu hafta da insan hakları haftası olarak kutlanmaktadır. İlginç bir tevafuluk olarak bir sonraki hafta Mevlânâ'nın temiz ruhunun asıl vatanına dönüş günü olan ve kendisinin düğün gecesi olarak nitelendirdiği 17 Aralık tarihini kapsamaktadır. Dolayısıyla İnsan Hakları haftası, insan haklarından bahsederken Mevlânâ'nın bütüncül insan hakları anlayışının da dile getirildiği bir zaman dilimi de olmalıdır.

Mevlânâ'nın bütüncül insan hakları anlayışının, ilki insana bütüncül bakış, ikincisi ise varlığın çokluktaki tekliği görüşü olmak üzere iki temeli söz konusudur. İlk olarak, Onun bakış açısından, insan yalnızca su ve topraktan yaratılan; et kemik ve kandan ibaret basit, sıradan bir varlık değildir.

Onun dünya görüşünün odağında insan anlayışı bulunmaktadır. İnsan evrenin kalbidir. Mevlânâ insanı sadece dünyevî bir varlık olarak değil, aynı zamanda sosyal bünye içinde kendine özgü ayrıcalıklı bir role sahip manevî bir varlık olarak görür. O insana akıl, ruh, beden ve zihin gibi parçalara ayırarak bakmaz. İnsanı görünür görünmez tüm bileşenleriyle evren gibi bir sistem ve bütün olarak değerlendirir. Bazı düşünürler, "İnsan mikrokoz-

mozdur, küçük evrendir.” derler. İnsanı gerçek varlığına, iç yüzüne, özüne göre değerlendiren Mevlânâ'ya göre ise, her bir birey makrokozmoz yani büyük evrendir. Mevlânâ bunu Mesnevî'de şöyle dile getirir:

Ey insan, sen görünüşte mikrokozmozsun (küçük bir alemsin), fakat gerçekte makrokozmozsun (büyük bir alemsin)²¹

Hiç kuşkusuz, Mevlana'nın insanı makrokozmoz gören anlayışından çıkarılacak bir insan hakları teori ve uygulaması, Batının insanı mikrokozmoz gören anlayışından kaynaklanan insan hakları yaklaşımına göre çok daha kapsamlı, derinlikli olacak ve bütüncül bir bakışı yansıtacaktır.

İkinci olarak, Mevlânâ'ya göre, **“Bütün âlem, bütün insanlar bir beden gibidir.”**²²

Günümüz insan hakları anlayışı insanlar arasında siyasi ve sosyal bir eşitlik getirirken, Mevlânâ'nın eşitlik vurgusu, insanı tek bir ışık kaynağından kaynaklanan ışınlar veya aynı okyanusa ait damlalar gibi tasvir ederek, hem kozmik hem fizik planda tam ve bütüncül bir eşitliği öngörür. Allah önünde her kişi yaratılıştan gelen fizik

²¹ *Mesnevi*, IV/521 (Meyerovitch/ Mortazavi, s. 867).

²² Can, *Dîvan-ı Kebir, Seçmeler*, c.1,s.121. Nitekim Sâdî de, benzer şekilde, “İnsanlar aynı bedenin organları gibidir. Çünkü insanların hepsi aynı cevherden yaratılmışlardır. Hepsi de ilahî emaneti taşımaktadırlar. Zaman bir organa dert verirse öbür organlar rahatsız olurlar. Eğer sen başka insanların dertlerine üzülmeyen, sana insan demek yaraşmaz.” der.

özelliklere, çevresel, sosyal ve ekonomik koşullara bakılmaksızın eşit onura sahiptir ve bunun insanlar arasında, sosyal ve siyasî planda da böyle olması için çaba gösterilmesi gerekmektedir.

Mevlânâ insanı bütün eserlerinde doğuştan belli haklara sahip olmanın ötesinde yüce bir varlık olarak görür. Ona, görünüş, ırk, uyrukluk, statü, cinsiyet, din, kanaat vs. hiç bir ayırım yapmaksızın yaklaşır. Kişilere, düşünceleri, statüleri sebebiyle farklı muamele edilmesini, ayrımcılık yapılmasını onaylamaz. Mesajı herkesi kucaklar. Bir rubaisinde şöyle der:

Üstünlük iddia etmek, kendini beğenip, başkalarını hor görmek ne anlamsız, ne boş şeydir.²³

O, insanın dünyaya gelişiyle sahiplendiği hiç bir etike dikkate almadan birim insanı, bireyi önemser. Nitekim o milliyet ve din farklılıkları nedeniyle insanların hor görülmesine, ötekileştirilmesine, ayrımcı muameleye tabi tutulmasına şu sözlerle karşı çıkar:

Ey onda bunda kusur arayan kişi. Hiçbir insanı hor görme, hangi millette, hangi dinde olursa olsun, insanda, onun bir emaneti vardır. İnsan onun aynasıdır.²⁴

²³ Şefik Can, *Dîvan-ı Kebir, Seçmeler*, c.1, Ötüken, İstanbul 2009, s. 79.

²⁴ Can, *Divan-ı Kebir*, I, s.79

O, insanla arasında dil farklılıklarını da bir engel ve ayrışma nedeni olarak görmez. Şöyle der;

Bütün insanlar, ezelden geldiğimiz için, oraya karşı duyduğumuz iştiyakta, özlemde birleşiriz, bir oluruz, ama söze başlayınca hepimiz ayrı ayrı dillerle dosta sesleniriz. Hepimizin duygusu bir ama dillerimiz ayrı.²⁵

Ona göre, insan başkalarının kusurlarını, suçlarını, kötülüklerini araştırarak ya da başkalarının eksikliklerinden hareketle kendisini yüceltmeye çalışmamalıdır. Bütün insanlara aynı değeri vermeli, eşit davranmalı ve insandaki cevheri yakalamalıdır. İnsan neyin peşinden giderse o olur. Aradığıyla özdeşleşir. Rubailerinin birinde şöyle der:

Madendeki inciye aradıkça madensin

Ekmek lokmasına heves ettikçe ekmeksin

Şu kapalı sözü anlarsan, anlarsın her şeyi;

Neyi arıyorsan osun sen....²⁶

Nitekim o, ırk ve din çatışmalarının en yoğun olduğu Moğol ve Haçlı saldırıları döneminde bile, ırk, dil, din ve cinsiyet ayrımı gözetmeksizin insanların eşitliğini en güçlü şekilde dile getirmiş ve bunu hayatına ve uygulamalarına yansıtmıştır. Bu konuda kendisine yapılan eleştirileri de kararlılıkla göğüslemiş ve püskürtmüştür.

²⁵ Can, *Divan-ı Kebir*, III, s.140.

²⁶ Can, *Rubailer*, s.322.

Bu nedenle, kendi insanının ve toplumunun hak ve hürriyetlerini kutsarken, yabancılara hoşgörüsüz davranan ve insan onuruna aykırı muamele eden, başka ülkelerdeki insan hakları ihlallerine çifte standartla veya ekonomik ve siyasî saiklerle yaklaşan Batılıların Mevlânâ'dan öğreneceği birçok şey vardır. Ancak, ona sözde saygı ve sevgi duyan, onunla iftihar eden Doğu dünyasının da insan hakları alanındaki acıklı durumu, sorunlu gerçekliği, Mevlânâ'nın insana bakışını anlama ve uygulamaya ne kadar çok ve acil ihtiyacı olduğunu göstermektedir.

Mevlânâ bütün sözünü insana söylemiştir. Onun için insan en yüce yaratıktır. İnsan Allah'ın ruhundan üflediği, özel olarak yarattığı ve dünya üzerindeki nimetleri yararlanmasına tahsis ettiği bir varlıktır. Aşağıdaki mısraları bu düşüncesini çok güzel anlatmaktadır.

**Sen cihanın hazinesisin, cihan ise yarım arpaya
değmez. Sen cihanın temelisin, cihan senin yüzün-
den taptazedir.**²⁷

Ey ilahi kitabın bir nüshası olan sen,

Padişah güzelliğinin aynası olan sen.

Dünyada senin dışında hiçbir şey mevcut değil,

İstedliğini kendinde ara, bu sensin.²⁸

²⁷ M. Nuri Gençosman, *Mevlânâ'nın Rubailer*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1994, rubai nu: 228 ; Can, Rubailer, s.342. Meyerovitch'in çevirisine göre ise ; Sen dünyanın madenisin, dünya ise ise yarım bir arpadır. Sen dünyanın özüsün, dünya seninle yenidir (Rubâi'yât, s.179.)

Sadece bir hamur teknesi boyundaki insan, gökleri de arşı da aşmıştır.²⁹

Dostum insanın canı değerli bir incidir. En güzel şekil altında (insan şekli) yaratılmış olan bu can arştan da üstündür. En güzel şeklin altındaki bu can düşünce ötesidir. Bu paha biçilmez mücevherin değerini söylesem, ben de yanarım, dinleyen de yanar.³⁰

Ey aydan da, ay ışığından da daha üstün olan, daha parlak olan insanlar! Ey su ve topraktan yaratılmış oldukları halde çok değerli olan varlıklar! Neden balçık içinde kıvranıp duruyorsunuz da, asıl varlığınızı gösterip parlamıyorsunuz?³¹

28 Meyerovitch, *Rubâi'yât*, s.184. Bu rubainin başka bir çevirisi şöyledir:

Ey insan, tanrısal sırların açığa vurulduğu nûsha sensin.

Ey insan sen şâhâne güzelliğin aynasıdır.

Bu alemde ne varsa senin dışında ve sana yabancı değildir.

Ne istiyorsan kendi içinde ara. Aslında senin istediğin kendini tanıma, kendini bulmaktır.

(Hüsrev Hatemi, Hz. Mevlânâ'dan Rubailer Vuslat denizi, Su-fi Kitap, İstanbul 2010, s.33).

29 *Mesnevi*, VI/138 (Meyerovitch/ Mortazavi, s. 1386).

30 *Mesnevi*, VI/1005-7 (Meyerovitch/ Mortazavi, s. 1442).

31 Can, *Rubailer*, 72. Muhammed İkbâl de Mevlânâ'dan aldığı ilhamla şunları söylemektedir: İnsana sığan, âlemdir; âleme sığmayan insandır!

İnsanın makamı semâdan yüksektir; terbiyenin aslı insana saygı göstermektir. Muhammed İkbâl, (2010), *Cavidname*,

Diğer yandan, onun eserlerinde siyasi ve medeni hak ve hürriyetlerin yanısıra, ekonomik, sosyal ve kültürel haklara da işaret eden mısralara rastlamak mümkündür. Örneğin aşağıdaki mısralar, günümüzde gündeme getirilen “Asgari Hayat Seviyesine Sahip Olma Hakkını” çağırıştır-maktadır:

Dünya’da, yiyeceği yarım ekmeği olan

Oturmak için bir yuvası bulunan

Ve kimseden bir şey beklemeyen kişiye,

Zevkinle yaşa, ne hoş bir alemin var.” De.³²

Mevlana, her insan gibi, dönemindeki olayların içinde yaşamış, olaylar karşısında sadece üzülop pasif bir tutum takınmamış, o problemlere çareler aramıştır. İş olmayana iş verilmesi, ödeme güçlüğüne düşenlerin vergi yükünün azaltılması, haksızlığa uğrayanların ve sıkıntıya düşenlerin bu durumlarının düzeltilmesi için devlet adamları ve yöneticiler nezdinde yazdığı mektuplarla girişimde bulunmak-tan geri kalmamıştır.³³

(çev.) Annemarie Schimmel, İstanbul: Kırkambar kitaplığı, s.200-201.

³² Halil İbrahim Sarıoğlu, Mevlana Celaleddin-i Rumi, *Rubai-ler*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, Ankara 2013, s.94

³³ Nazif Öztürk, *Mevlana Düşüncesinde Muhtaçlık ve Yoksunluk Kavramları*, Ed. Adnan Karaismailoğlu, Mevlana Araştırmala-rı 2, Ankara 2008, s. 57.

MEVLANA PERSPEKTİFİNDEN TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLER

Yaşam Hakkı

Mevlânâ rengi, ırkı, uyrukluğu, cinsiyeti ne olursa olsun bir birey olarak insanı önemsemiştir. Bilindiği gibi, günümüzde yaşam hakkı en temel hak kabul edilmektedir. Mevlânâ'nın bakışı da aynıdır. O, suç işlemiş sanıkların bile yaşam hakkını üstün tutmuştur.

Bir gün yolda bir genç görür, daracığının dibinde asılacaktır. Cübbesini onun üzerine atarak uzaklaşır. Cellatlar Mevlânâ'nın himayesine aldığı bu genci asmazlar. Makama arz edilir ve genç af edilir. Ölümden kurtulan bu Rum genci doğruca Mevlânâ'nın medresesine gider. Süryanos adına bir de Alaeddin ekler Mevlânâ.³⁴

Bir başka genç suçlunun af edilmesi için devrin Sadrazamı Muînüddîn Pervâne'ye aracı olmuştu. Onun: “Ortada kan var, bu başka şeye benzemez” şeklindeki itirazı üzerine: “Katil Azrail'in çocuğudur. Kan içmez de ne yapar. Ama yumuşaklık kılıcı öfke kılıcından keskindir.” Diyerek bu gencin de affedilmesini sağlamıştı.³⁵ Mevlânâ'nın, kendisinde mutlaka bir iyilik istidadı gördüğü bu suçlunun affı, toplumdan ayrılan bir uzvun yeniden topluma iadesidir.³⁶ Diğer yandan bu kişinin daha sonra

³⁴ Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s.196.

³⁵ H. Kamil Yılmaz, *Çağları Aşan Mevlânâ Çağrısı*, Erkam Yayınları, İstanbul 2008, s.23.

³⁶ Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s.185.

büyük bir bilgin olduğu göz önüne alındığında, bu olayda ceza adaletinin suçluyu topluma kazandırma hedefinin çok parlak bir uygulamasını görmekteyiz.

Fihi Mâ-Fih'de de,

Göster bakalım dünyada hangi şey kötüdür ki, onda iyilik olmasın ve hangi şey iyidir ki, onda kötülük bulunmasın der” ve bir örnek verir: “Mesela biri bir kimseyi öldürmek istediği zaman daha başka bir takım kötü işlerle meşgul olursa, dökmek istediği kan dökülmez. Bu işler ne kadar kötü iseler de, ölümü önlediği için iyi sayılırlar.³⁷

O, bu ifadeleri ile yaşam hakkının önceliğini vurgular.

Kan Uyumaz, Yaşam Hakkı İhlali Gizli Kalmaz

Mevlânâ başka bir ilginç adalet hikâyesini Davut Peygamber döneminden verir ve çarpıcı yorumlarda bulunur:

“Davut peygamber zamanında bir adam her bilge ve cahil adamın yanında, daima şöyle dua ederdi: “Yarabbi, bana zahmetsiz zenginlikler ver”.

Adam uzun suredir gece gündüz, akşamdan sabaha aynı şekilde dua etmekteydi. İnsanlar bu sözlere, umudunun ve iddiasının çılgınlığına gülerdi. Derlerdi ki “Bu sersem ne söylüyor, yoksa birisi buna, duygusuz hale getiren esrar mı verdi.”

³⁷ Gölpınarlı, *Fihi Mâ-Fih*, s.194.

Nihayet bir gün kuşluk çağında yine ağlayıp inleyerek aynı şekilde yalvarıp yakarırken birdenbire evine doğru bir öküz koştu. Boynuzu ile kapıya vurup kilidi kırarak eve girdi. Adam hemen sıçrayıp öküzü boynuzlarından bağladı. Durmadan, acımadan hemencecik boğazını kesti. Derisini yüzdürmek için gövdesini alıp koşa koşa kasaba götürdü.

Öküzün sahibi onu görüp “Ey benim öküzümü aşırın, borçlusun bana sen. Neden benim öküzümü kestin ahmak, hilebaz adam, nerede insafın?” dedi.

Adam, “Ben Allah’tan rızık istiyor, kıbleyi niyazımla bezeyip duruyorum. Uzun zamandır edip durduğum dua kabul edildi. O, benim rızıkımdı, tutup kestim, işte sana cevap” dediyse de, öküz sahibi yakasına sarıldı, sabre demedi, yüzüne de birkaç sille vurdu. Çeke çeke Davud Peygamber’in yanına kadar götürdü. “Gel bakalım zalim ahmak. Saçma sapan lâfları bırak azgın herif. Aklını başına al, kendine gel! Bu ne çeşit dua? Herkesi bana da güldürme, kendini de maskara etme!” diyordu.

Adam “Ben Allah’a dua ettim, yalvarıp yakardım. Eminim ki duam kabul edildi.” dediyse de, Adam “Müşlümanlar, buraya gelin de bu herifin saçmalamalarını duyun! Allah için olsun söyleyin... dua nasıl olur da benim malımı ona mal eder? Eğer dua ile mal ele geçseydi bütün âlem dua eder, mal, mülk sahibi olurdu. Dua ile ele bir şey geçseydi kör dilenciler de yücelirler, bey kesilirlerdi. Onlar da gece gündüz dua ediyorlar, Yarabbi bize para ver, mal, mülk ver diyorlar.”

Halk, “Bu Müslüman doğru söylüyor. Bu dua satan adam, haksız bir şekilde davranıyor. Hiç dua, bir şeye sahip olmaya sebep midir? Bu, hukukta yazılı mı? Ya satış, bağış veya mirasla mal sahibi olursun, ya birisi sana bir şey bağışlar, vasiyet eder, yahut da gönlünden kopar, sana verir. Bunun dışında bir yolla bir şeye sahip olamazsın ki. Bu yeni kural hangi kitapta yer almaktadır. Ya öküzü tazmin et ya hapse gir.”

Davut Peygamber gelince “ Bu ne, ne var, ne oldu?” dedi.

Davacı dedi ki: “Ey Allah’ın peygamberi, öküzüm, bu adamın evine girmiş.

O da onu kesmiş. Neden benim öküzümü kesmiş sor da söylesin.”

Davut, “Ey zavallı adam, neden bu şerefli kişinin malını kestir? Yalnız dikkat et, tutarsız konuşma, bu şikâyet ve davanın çözülmesi için savunmanı yap” dedi.

Adam dedi ki: “Ey Davut, yedi yıldır gece gündüz dua etmekte, Allah’tan, Yarabbi, meşru ve zahmetsiz bir rızık istiyorum, diye yakarmaktaydım. Kadın, erkek... herkes feryadımı bilir, hatta çocuklar bile bunu anlatabilir. Kime istersen sor, işkencesiz ve cezaya çarptırmadan derhal söyleyiversin. Bu dualardan, bu feryatlardan sonra bir de baktım ki evime bir öküz girivermiş. Ama lokma için değil, duam kabul edildi diye sevinmemden gözüm karardı. O görünmeyenleri bilen Allah duamı kabul etti, buna şükür olarak sadaka vermek için öküzü kestim”

Davut, “Bu sözleri bırak, bu itiraza hukuki savunmanı yap. Bunu öküzü sana kim bağışladı? Satın mı aldın, miras mı kondun? Ekine nasıl sahip olabilirsin, sen mi ektin? Ektinse senindir. Kazanmak ta ekin ekmeye benzer. Ek-medikçe ona sahip olmaya hakkın yoktur. Ektinse ektiğini biçersin, o senindir. Yoksa haksızlıkla suçlanırsın. Yürü, yalan yanlış konuşma, bu Müslümanın malını ver. Paran yoksa borç al, ver.” dedi.

Adam, “Padişahım, zalimler ne söylüyorlarsa sen de tıpkı onu söylüyorsun bana” deyip, secde ederek dedi ki. “Ey benim yanıp yakıldığımı gören Allah’ım, Davud’un gönlüne de o alevi ver. Gönlüme gizlice saldığını onun gönlüne da sal ey ihsan sahibi Rabbim.” Bu sözleri söyledikten sonra çığlıklar atarak ağlamaya başladı.

Öyle bir ağlayışla ağladı ki Davud’un gönlü yerinden oynadı. “Ey öküzün tazminini dâva eden, bugün bana mühlet ver, bu dâvanın görülmesinde ısrar etme. Yalnız bir yerde gidip namaz kılayım da bu durumu, bir de sırları bilenden sorayım.”

Davut, kapısını kapayıp acele halvet edeceği yere gitti, mihrabına, duanın kabul edildiği yere yöneldi. Allah, ona bütün davayı açıkladı, gerçekten cezalandırılmayı hak edenin kim olduğunu anladı

Ertesi günü iki taraf da ile gelip Davud’un huzuruna çıktılar. Tartışmayla ileri sürülen sorunlar tekrarlandı, davacı ağır ithamlarda bulundu.

Davud, davacıya “Sus, dâvandan feragat et, öküzün sorumluluğundan bu Müslümanı ibra et. Genç adam, ma-

demki Allah, senin üzerine bir örtü attı, git, suskunluğunu koru, onun bu gizlemesinden dolayı Allaha teşekkür borcunu yerine getir.”

Öküz sahibi, “vah bana, “ Bu nasıl hüküm, bu ne biçim adalet? Benim hakkımda yeni bir yasa mı çıkarıyor-sun. Adaletin ünü yeryüzünün ötelere yayıldı ve gökyüzü onunla doldu... Bu haksızlık kör köpeklere bile yapılmadı. Bu haksızlıktan taş da yarıldı, dağ da!” diyor, halkın önünde bu çeşit ağır sözler söylüyor, “Ey insanlar, dinleyin işte zulüm zamanı, dinleyin!” diye bağıırıyordu.

Davud, ondan sonra dedi ki. “Ey inatçı adam, bütün zenginliğini hemen ona bağışla. Yoksa bak, durumun çok ağırlaşacak. Bunu sana o kişi sebebiyle, işlediğin suçun açığa çıkmaması için söylüyorum.”

Adam, bu söz üzerine başına topraklar serpip elbisesini yırtarak “Her an yeni bir haksızlık yapmaktasın.” dedi. Yine bir müddet Davud’u suçlamaya koyuldu, Davud, tekrar onu huzuruna çağırıp, dedi ki: “Ey kör talihli herif, mademki kurtulmak kaderinde yok, gayri yavaş, yavaş ahlâksızlığın gözükmeye başladı. Yürü çocukların da, hanımında onun kölesi oldular şimdi! Artık hiçbir şey deme!”

Davacı iki eline taş almış, göğsünü dövmede, çıldırmış gibi bir aşağı, bir yukarı gidip gelmekteydi. Halk da Davud’u kınamaya başladı. Davacının şikâyetinin gizli yönünü bilmiyorlardı ki, Bir insan, saman çöpü gibi duygusallık rüzgârına kapılmışsa, suçluyu mağdurdan nasıl ayırt edebilir? İnsanlar Davud’a dönerek “Ey seçilmiş Peygamber, ey

bize acıyan kişi, Bu sana yakışmaz, çünkü apaçık bir haksızlık bu. Bir masumu, hiç yoktan alçalttın” dediler.

Davut dedi ki: “Dostlar, artık onun gizli sırrının ifşası zamanı geldi. Hepiniz kalkın da şehirden dışarıya çıkalım, o gizli sırrı öğrenelim. Filân yerde büyük bir ağaç vardır, dalları gürdür, çoktur, birbirleriyle birleşmişlerdir. Kol budak salıvermiş, geniş bir yeri kaplamıştır, kökü de yere yayılmıştır. İşte o ağacın kökünden bana kan kokusu geliyor. O güzel ağacın dibinde bir cinayet işlenmiştir. Bu kötü talihli herif, onun altında efendisini öldürmüştür. Allah'ın acıması, bu suçu şimdiye kadar örttü. Fakat bu kepazenin nankörlüğü yüzünden bu şimdi açığa çıktı.

Efendisinin çoluk, çocuğuyla bir gün olsun ne nevrusta ne bayramlarda ilgilenmedi. O yoksullara bir lokmayla olsun yardım etmeye çalışmadı, eskiden kendine yapılan iyilikleri hatırlamadı. Bu lanetli adamın şimdi de bir öküz için, efendisinin oğlunu yere vuruncaya kadar bu durum devam etti. Suçunu şimdi kendisi ifşa ediyor, yoksa Allah, suçunu örtüyordu.”

Halk, şehirden çıkıp o ağaca doğru gidince Davut, “Önce ellerini arkadan sıkı şekilde bağlayın. Sonra suçunu ortaya çıkartayım ve adalet bayrağını ovaya dikeyim (adaleti tamamıyla göstereyim)” dedi.

Sonra dedi ki: “Ey köpek, sen bu adamın büyük babasını öldürdün. Böylece köle iken efendi oldun. Efendini öldürüp malını ele geçirdin. Fakat Allah bunu meydana çıkardı. Hanımın onun kölesiydi. O da efendisine karşı senin gibi hareket etti. Sen bir kölesin, kazancın ve malın

onundur. Kanunu talep ediyordun al sana kanun. Şimdi yürü bakalım! Sen burada efendini vahşice öldürdün. Efendin sana burada, aman yapma, etme diyordu. Korkunç bir hayal gördün, korktun... acelenden bıçağı da adamcağızın başıyla beraber toprağa gömdün. İşte başı da, bıçak da şuracıkta gömülüdür. Haydi, kazın şurasını! Bu köpeğin adı da bıçakta yazılıdır. Bu zalim, efendisine işte böyle bir hilede, böyle bir zulümde bulundu.” Yeri kazdılar, bıçağı da, başı da bulup çıkardılar.

Davud Aleyhisselâm, bu delili gösterdikten sonra katilin aynı bıçakla öldürülmesini emretti.

Bir hile nasıl Allah bilgisinden kurtulabilir? Kan uyumaz-yani; cinayet gizli kalmaz³⁸. Güçlüğü araştırmak ve çözüme arzusu her kalpte bulunur. Kıyamet gününün sahibi olan Allah'ın adaleti, şunun, bunun bilincinde ortaya çıkar durur. “İnsanlar, filân ne oldu, hali nedir, kim öldürdü acaba?” diye topraktan ekin fışkırır gibi sorar dururlar. Gönüllerdeki bu sorular, bu araştırmalar, bu tartışmalar, hep öldürülen kişinin kanının kaynamasıdır.”³⁹

³⁸ Tahir'ül Mevlevî, a.g.e, c.6, s.649.

³⁹ *Mesnevi*, Meyerovitch/ Mortazavi, c.III, s. 674-682. Nitekim bu bölümü hazırlarken, 20 Temmuz 2011 tarihli Milliyet Gazetesinin 15. sayfasında yer alan bir haber, “Annesinin Öldürüldüğünü Otuz Beş Yıl Sonra Ortaya Çıkardı” Başlığını taşıyordu.

İşkence ve Kötü Muamele Yasağı

Zulüm, gücün, iktidarın, kamusal yetkinin suiistimali, yanlış ve kontrolsüz kullanılmasıdır. Mevlânâ adaletin zıddı olan zulüm ve hukuksuzluk konusunda da çok duyarlıdır O, zalim ve mazlum konumlarının birbirine geçişli olduğunun, herkeste zalim konumuna geçme potansiyeli olduğunun farkındadır. Bu nedenle, iktidara, makam-mevki veya ekonomik vs. güçlere sahip olan insanları, zalim pozisyona geçmemeleri için bilinçlendirmek istemektedir.

O, her vesile ile keyfiliğe, kaba kuvvete, haksızlıklara ve insan hakkı ihlallerine karşı çıkar. Adaletten uzaklaşanların, haksızlık ve zulüm yapanların karşılarında er geç adaleti bulacaklarına inanır. Hukuk er geç haksızlığın hesabını soracaktır. Kimsenin yaptığı yanına kâr kalmayacaktır. Zira O'na göre:

Bütün bilgiler; kötülük yapanların kötülükleri (zalimlerin zulmü) kendileri için karanlık bir kuyudur demişlerdir.⁴⁰

Gerçekten kişiler, politik, yargısal, idarî, medyatik, askerî veya polisiye hangi konum ve görevde olursa olsun, geçici güç, yetki ve etkilerine güvenerek, adaletten, hukukun üstünlüğünden saparlar, insan haklarını ihlal ederler, haklıyı haksız, haksızı haklı gösterirlerse, hiç kuşkusuz kendi elleriyle kendi sonlarını hazırlamaktadırlar. Mevlânâ'nın tespitiyle, ileride içine düşecekleri karanlık

⁴⁰ *Mesnevi*, I/1309 (Meyerovitch/ Mortazavi, s.133).

kuyuyu kazmaktadırlar ve bugün için işleri yolunda gidiyor gibi görünse de, aslında bu kazılması tamamlanır tamamlanmaz içine düşecekleri kuyuyu kazmayı sürdürmeleri anlamına gelmektedir. Çünkü evrensel adalet ilkesi gereği zulümleri, haksızlıkları ne kadar ağır ve çoksa kazdıkları kuyu da o kadar derin olmalıdır.

Daha zalim olanın kuyusu, daha korkunçtur. Adalet daha kötüye daha kötü ceza buyurmuştur.

Ey haksızlıkla -makam ve görevine güvenerek- başkası için kuyu kazan! Bil ki kendin için bir tuzak hazırlıyorsun.”⁴¹

İpek böceği gibi kendi çevrene koza örme.⁴²

Kendin için kuyu kazıyorsun, ölç.⁴³

Yerde bir zayıf aman dilerse, gökyüzü askerleri birbirlerine karışır.

Sen birisini dişinle ısırp ta kan içinde bırakırsan diş ağrısına tutulunca ne yaparsın?⁴⁴

⁴¹ *Mesnevi*, I/1311 (Meyerovitch/ Mortazavi, s.134). Tahir'ül Mevlevi bu beytin şerhinde şu şiiri vermektedir:

İkbaline mağrur olarak pek azıyorsun,

Zulmün kuyudur, sen onu kendin kazıyorsun. Tahir'ül Mevlevi, a.g.e,c.1,s.690.

⁴² Yani elini, ayağını kendin bağlama. Tahir'ül Mevlevi, a.g.e,c.1,s.690.

⁴³ *Mesnevi*, I/1312 (Meyerovitch/ Mortazavi, s.134; Caferi, s.55).

⁴⁴ *Mesnevi*, I/1315-1316.

Bir mazluma karşı elinden bir zulüm çıktı mı, o zulüm bir ağaç olur, o ağaçtan zakkum biter.

Ey zulümler eden, nasıl oluyor da gönlün hoş, yaptığını çekmeyeceksin mi sanıyorsun da gafil oluyorsun?

Mevlânâ bu tespitlerinin ardından, ilahî adaleti hatırlatarak zalime, diktatöre şöyle uyarır:

Zayıfı savunmasız sanma: Kurandan Allah'ın yardımını gelince ayetini oku! ⁴⁵

Çünkü zayıfların, mağdurların dayandığı güç, bütün güçlerin kaynağı olan ilahî güçtür ve o güç yardıma geldiğinde, en zayıf bireyler ve milletler, en güçlü, en otoriter, en baskıcı diktatörlükleri, süper güçleri hiç beklemedikleri yenilgilere, feci sonlara uğratırlar. Gerek uzak gerek yakın tarih bunun örnekleriyle dolu değil midir?

Mevlânâ, sözleriyle, görüşleriyle diktatörlerin atası Firavunu yanlış politikalara yönelten bakanı Haman'a ilişkin beyitlerinde, hak ve hukuk tanımayan zorba yöneticilerin ders alması gereken ilginç tespitler yapar, çarpıcı öğütlerde bulunur:

O (Haman) dostu düşmandan ayırt edemiyordu. O kör bir adam gibi, tavla oyununu tam tersinden oynamaktaydı. Ey lanetli, kötü yüreklilikle masumlara düşman deme!

⁴⁵ *Mesnevi*, I/1313 (Meyerovitch/ Mortazavi, s.134).

Senin gözünde içinde bulunduğun kötü hal devlettir, mutluluktur, oysa onun başı oraya buraya koşturmak sonu ise darbedir. Bu devletten yeryüzü mutluluğundan yavaş yavaş uzaklaşmazsan sonbahar senin ilkbaharına galip gelecektir.

Doğu ve batı, sonunda hepsinin de başı gitmiş senin gibi nice kişiler görmüştür, Devamlı olmayan doğuyla batı nasıl olur da bir adamı kalıcı kılabilirler?

İnsanların endişe ve kölelikten sana birkaç gün yaltakçın (pohpohçun) olmalarından gurura kapılıyorsun, oysa insanlar birinin önünde tapmaya eğildiklerinde gerçekte onun ruhunu zehirlemektedirler.”⁴⁶

Önünde eğilen kendisinden yüz çevirdiği zaman bu yüz sürmenin kendisi için zehirlenme ve zarar olduğunu o da anlar.”⁴⁷

⁴⁶ Gazali de, benzer bir uyarı yapar: “Yönetici kendisine yaklaşıp, öven kimselere aldanmamalıdır. Kendisini öven kimsenin korkudan yaptığını bilmelidir. Belki yapması gereken şu olmalıdır ki, halkın arasına durumunu araştıran kimseleri salıp, halkın dilinden hata ve kusurlarını öğrenmesi gerekir. Gazali, a.g.e, s. 48.

⁴⁷ Bu beyitleri çevirirken Libya'daki iç savaş Muhaliflerin Trablus'u da ele geçirmesiyle sona yaklaşmıştı. Düne kadar Kaddafi'ye destek için sokaklara dökülen halk, bu sefer Kaddafi'den kurtulmayı kutlamak için sokaklara dökülmüştü. Kaddafi kendi yazdığı ve modası soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte tamamen biten “Yeşil Kitabını” okutmaya çalı-

Ne mutlu egosunu alçaltmış kişiye...Ne yazık kibir ve gururdan bir dağ olmuş kişiye.

Bil ki bu kibir ve gurur ölümcül bir zehirdir; Bu aptal, bu zehirli şaraptan sarhoş olmuştu.

Bir zavallı zehirli şaraptan içince neşeden bir süre başını sallar ama,

Bir an sonra zehir, canını etkiler ve onu tamamen ele geçirir!"

Onun zehirli olduğuna inanmıyorsan ve zehirin ne olduğunu bilmiyorsan Ad kavmine bir bak!

Bir kral bir kralı yendi mi ya öldürür, ya bir kuleye hapseder!

Fakat bir düşkün dertliyi görse derdine ilaç bulur, ona bağışta bulunur!

O kibir ve gurur zehir değilse neden kral, onu suçsuz, hatasız öldürüyor?

şacağına kendisi Mesnevi okusaydı, başına bu son gelir miydi? diye düşünmeden edemedim. 2009 yılında "Karşılıklı Adli Yardımlaşma Anlaşması" müzakereleri için Libya'ya gitmiştik, Kaddafi sözde devriminin 40. Yıldönümünü kutlamaya hazırlanıyordu, daha sonra muhaliflerin başına geçen Mustafa Abdul Jalil Adalet Bakanı idi ve bizimle görüşmesinde Osmanlıya ve Türkiye'ye sempatisini ifade etmişti. Kaddafi herhalde iktidarının ilkbaharı sandığı 40. Yıldönümü kutlamalarının yaklaşan sonbaharın habercisi olduğunu hiç aklına getirmemiştir.

Öbürüne de, kendisine hiçbir hizmeti olmadığı halde neden iyilikle muamele ediyor? Bu iki davranıştan kibir ve gururun tabiatını anlamak mümkündür!⁴⁸

Üstünlük nefit ve ateşendir, ey kardeş niçin ateşe dalarsın

Yer seviyesinde olan nasıl oklara hedef olur? Bir düşün!

Fakat yerden başını yükseltti mi, hedef gibi, telafisiz darbelere maruz kalır.

Bu egoizm (bencillik) yaratıkların üzerine çıktıkları merdivendir, sonunda bu merdivenden düşeceklerdir.

Merdivenden daha üste çıkan daha aptaldır, çünkü kemikleri daha kötü şekilde kırılacaktır!⁴⁹

Mevlânâ'ya göre, “zalimlerin haksızlığının kaynağı şeytandan ileri gelmektedir.”⁵⁰

Yine o, baskıcı yöneticileri şöyle uyarır:

Dişlerinle masumları ısırma... korunması mümkün olmayan silleyi düşün.⁵¹

⁴⁸ *Mesnevi*, IV/2738-2755

⁴⁹ *Mesnevi*, IV/2760 (Meyerovitch/ Mortazavi, s.1008).

⁵⁰ *Mesnevi*, III/4638 (Meyerovitch/ Mortazavi, s.817).

⁵¹ *Mesnevi*, IV/2815 (Meyerovitch/ Mortazavi, s.1011).

Mevlânâ diktatörlüğün her şekline karşıdır. Mutlak gücün tehlikesine dikkat çeker. Baskıcı, dikta yönetimlerin nasıl ortaya çıktığını ve liderin takınması gereken tutumu şu sözleriyle çok güzel ortaya koyar:

Silah ile bilgisizlik bir kişide toplanırsa, o kişi zulümle dünyayı yakar bir Firavun, bir diktatör kesilir.

Firavun, aşırı övgüden öyle oldu. Yumuşaklık seni alçak gönüllü yapsın ve baskıcı olma!

Olabildiğin ölçü de halkın hizmetinde ol, monark olma. Darbelere, vurmalara katlan, top gibi ol raket gibi değil.⁵²

O, bir rubaisinde diktatörlük heveslilerine şu değişmez hatırlatmayı yapar:

Allah'ın otoritesi karşısında hepimiz birer oyuncağız,

Zengin ve güçlü olan O, hepimiz dilencileriz.

Birinin diğeri üzerinde imtiyaz aramasının ne gereği var?

Hepimiz aynı evin eşiğinde bulunurken.⁵³

Dünya tarihinin en çalkantılı dönemlerinin birinde ve genel olarak keyfilik ve baskı ortamının hâkim olduğu bir zamanda yaşayan Mevlânâ zalim olmaktansa mazlum olmayı, ezen olmaktansa ezilen olmayı yeğler.

⁵² *Mesnevi*, I/866-867 (Meyerovitch/ Mortazavi).

⁵³ Meyerovitch, *Rubâi 'yât*, Albin Michel, Paris 1993, s.79.

Ey yoksul kişi! Fakirliğin yüzünden sen, Firavunluktan, nankörlükten kurtuldun; bu yüzden Allaha şükret.

Şükret ki, mazlumsun; zalim değilsin! Firavunluktan da korunmuşsun; her fitneden, her kötülükten de.

Yoksa nezaket ve iyiliğin seni bıraktığı takdirde, çevrendekiler senden nefret ederler.

Zamanında seni aldatıcı şekilde öven bu insan grubu seni fark ettiklerinde şeytan görmüş gibi kaçarlar.⁵⁴

Kölelik Yasağı

Çağındaki genel durumun aksine köle ve cariye kullanmayan Mevlânâ 1948'de ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinden⁵⁵ yedi asır evvel şöyle seslenir: “

Bütün insanlar, kardeşir; ne kul vardır, ne köle.⁵⁶

⁵⁴ *Mesnevi*, VI/4723-4725 (Can, s. 665).

⁵⁵ Bildirgenin 1. maddesi, “Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdanla donatılmışlardır, birbirlerine kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar.” demektedir.

⁵⁶ Elçibey, *Mistik Güneş Mevlâna*, Siyah-Beyaz, İstanbul 2010, s.68. Gölpinarlı bu sözün bağlamını şöyle açıklar : “Kızı bir gün hizmetçisini incitmişti. Orda bulunan Mevlânâ'nın canı pek sıkılmış, kızına istermisin demişti, fetva vereyim, bütün âlemde ne kul vardır, ne cariye, hepimiz kardeşiz.” Abdülbâki Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddin, Hayatı*,

Başka bir vesile ile ise şöyle demiştir: **Hiçbir köle yaratmamış bir Allah'a inanıyorum.** ⁵⁷

Ona göre kölelik ve efendilik gibi kavramlar yoktur. ⁵⁸

Adil Yargılanma Hakkı

Adil yargılanma hakkı, günümüzde en başta gelen temel bir hak olarak kabul edilmektedir. Bu hak ilk olarak 1948'de BM bünyesinde ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde tanınmıştır. Ardından, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi gibi diğer sözleşmelerle kökleşmiştir.

Adil yargılanma hakkı kısaca, bir davanın tarafları arasında fiilî ve hukuki herhangi bir fark gözetilmeksizin iddia ve savunmaların eşit ölçülerde ve karşılıklı olarak yapıldığı dürüst bir yargılama olarak tanımlanabilir.

Adil yargılanma ilkesi ve onun ayrılmaz parçası ve en temel görünümü olan çekişmeli yargılama Mesnevî'de yer almaktadır:

Ey hâkim diğer taraf hazır olmadıkça bir tarafı dinleme. İki taraf da hazır olmazsa hâkimin önünde gerçek ortaya çıkmaz.. Birisi yalnız gelse de

Eserleri, Felsefesi, İnkılap Yay., İstanbul 1999, 8.Baskı, s.218.

⁵⁷ Emin Işık, *Belhin Güvercinleri*, İstanbul 2000, s. 151

⁵⁸ Can, Rumi's taught, s.108

yüzlerce şikâyetle bulunsa, sakın ha, sakın... hasmını dinlemeden sözünü kabul etme.⁵⁹

Mevlânâ bu sözleri bir Sivrisineğin adalet sembolü Süleyman Peygambere gidip, rüzgârdan şikâyet ederek adalet istemesini konu alan bir hikâye vesilesiyle dile getirmektedir.

Hikâye: Rüzgârdan Şikâyet Eden Sivrisineğin Süleyman Peygamberden Adalet İstemesi

Bir sivrisinek çayırılıkta gelip Süleyman'ın huzuruna çıkarak dedi ki: "Ey Süleyman, şeytanlar, insanoğulları ve periler arasında adaleti yaydın. Kuş da senin adaletine sığınmış, balık da nasibimiz yok; gül bahçesinden de....Sen her zayıfa yetişirsin, imdat et de bizi de gamdan kurtar."

Süleyman: "Ey hak isteyen, kimden şikâyet ediyorsun. Söyle sana kim zulmetti. Bizim zamanımızda zalim nerede? şaşılacak şey ...Nasıl oluyor da hapsedilmemiş. Bizim doğduğumuz gün zulüm öldü. Aydınlık geldi mi karanlık yok olur dedi,"

Sivrisinek dedi ki: "Benim feryadım rüzgârın elinden. O bize zulmediyor. Onun yüzünden kanlar yutmaktayız."

Süleyman: "Ey güzel sesli, Tanrı emrini candan dinlemek gerek. Tanrı bana dedi ki; ey adalet sahibi, hasmı hazır olmadıkça kimsenin şikâyetini dinleme! iki hasım da hazır olmazsa hâkim, hak hangisindedir, bilemez. Biri yalnız gelse de yüzlerce şikâyetle bulunsa, yüzlerce

⁵⁹ Mesnevi, III/4647 vd. (Meyerovitch/ Mortazavi, s.818).

feryat etse bile sakın onun sözünü kabul etme buyurmuştur. Ben, emirden yüz çeviremem. Haydi, git, hasmını al, öyle gel dedi.”

Sivrisinek cevaben dedi ki: “Sözün doğru, fakat o da senin emrinde. Siz emredin gelsin.”

Bunun üzerine Süleyman: “Ey seher yeli, sivrisinek zulümden feryat ediyor, gel, haydi geç, hasmının karşısına da anlat, ona cevap ver, davasını reddet.” dedi.

Rüzgâr bu emri duyunca çabucak esip geldi. Fakat sivrisinek zorunlu olarak kaçma yolunu tuttu.

Süleyman: “Ey Sivrisinek nereye? Dur da, ikinizi de dinleyip hüküm vereyim.” dedi.

Sivrisinek dedi ki, Padişahım, benim ölümüm onun varlığından O gelince ben nasıl durabilirim. Benim kökümü kazan o.⁶⁰

Tanıklık: Sözleri Birbirini Tutmayan Şahitleri Kim Kabul Eder?

Mevlânâ çeşitli vesilelerle tanık delilinin önemini vurgular:

Binlerce dâvacı, davaya kalkışsa hâkim, kulağını şahide verir. Hüküm verirken hâkimlerin uygulaması budur. Onlara göre gerçek şahit aydın ve açık iki göze benzer.

⁶⁰ M. Muhlis Koner, *Mesnevînin Özü*, Tablet, Konya 2005, c.3, s.481, (Caferi, s. 329).

Onun için şahidin sözleri, göz yerine geçer. Çünkü o, yansız (çıkarsız) olarak sırrı görmüştür. Yalancı tanık da görmüştür ama kişisel çıkarla görmüştür. Kendi çıkarı, gönül gözüne perdedir. Bir perde gibi gerçeği görmeyi engeller.”⁶¹

Tanrı'nın adı “adalet sahibi”dir, şahit de onun adamıdır. Bu nedenle dürüst şahit Sevgilinin gözüdür.

Bu hâkim, iyiye de hüküm etmede, kötüye de. Fakat şahit, hâkime bile hüküm etmiyor mu?

Hüküm sahibi, şahide esir oldu.⁶²

Fihî Mâ-Fih'de ise şöyle buyurur:

Bütün âlem buyruğa tutsaktır; buyrukta tanığa tutsak. Tanık açıklar, gizlemez”.⁶³

Mesnevî'de, “**Şahidin yoksa dava düşer**”⁶⁴ diyen Mevlânâ hâkim tarafından tanık beyanlarının değerlendirilmesine ilişkin günümüzdeki standartlarla uyumlu tespitlerde bulunur:

⁶¹ *Mesnevi*, VI/ 2865 vd. (Meyerovitch/ Mortazavi, s.1555).

⁶² *Mesnevi*, VI/ 2885 vd.(Caferi, s.610).

⁶³ *Fihî Ma-Fih*, Gölpınarlı, s. 136, Meyerovitch'in tercümesinde ise şöyle geçmektedir: “Herkes kaderin tutsağıdır, kader ise tanığın tutsağıdır. Tanık sırları ortaya çıkartır, onları gizli bırakmaz.”

⁶⁴ *Mesnevî*, III/4034.

Bil ki, şahitlerin dürüstlüğü kanıtlanmalıdır; bunu kanıtlamanın aracı ise tutarlılıktır. Sözde de, işte de bir aykırılık olmamalı ki, bu şahitlerin şahitliği kabul edilsin. Sözleri birbirini tutmayan şahitleri kim kabul eder? Şahidin gerçek şahit olduğu anlaşılmıca, onun sözü kabul edilir. Gerçekliği anlaşılmazsa yerinde sayar, durur.”⁶⁵

Hâkimin tellalarının bir müflisi şehirde dolaştırarak halka bildirmeleri“ hikâyesinde de, hapis hanedeki diğer mahkûmlar, hapis arkadaşları müflisin çok yemesinden şikâyet ederler. Müflisi önüne getiren hâkim, “müflis olduğunu isbat et dediğinde,” o da, “İşte burada bulunan cezaevindeki adamların hepsi de şahit” der. Hâkimin cevabı şudur:

Onların şahitliği nasıl kabul edilir? Onlar senden kaçıyorlar, elinden kan ağlıyorlar, onlar şimdi senden davacı durumundadırlar. Onlar senden kurtulmak istiyorlar. Bu kişisel yarar nedeniyle onların yaptıkları şahitliğin bir değeri yoktur.”⁶⁶

Bunları söyleyen hâkim, ceza evindekilerin şahitliği ile yetinmez ve onun halini başkalarına da sorup, beyanları teyit ettikten sonra, adamın “bu

⁶⁵ *Mesnevi*, V /250-260 (Can, s.36).

⁶⁶ *Mesnevi*, II/644, 645 (Meyerovitch/ Mortazavi, s. 341; Can, s.302).

müflistir” diye bağırarak şehirde dolaştırılmasına karar verir.⁶⁷

Hâkimin yaptığı günümüz hukukuyla uyumludur. Çünkü müflisin tanık gösterdiği cezaevi arkadaşları mağdur ya da şikâyetçi konumundadırlar. Yürürlükteki hukumuzda da, mağdur ve şikâyetçi de tanık olarak dinlenebilir ve tanıklığa ilişkin hükümler uygulanır. Ancak uyumsuzluğa taraf olduklarından yeminsiz dinlenirler. Mağdur veya şikâyetçinin beyanı, tanık beyanı olmayıp, sanıktan (şüpheliden) başka taraf beyanı olarak kabul edilir.⁶⁸

Bu hikâyede ilginç olan bir husus çok dilliliğe ilişkin şu beyittir:

Türk, Kürt, Rum, Arap, gür sesli on tellal, kendi dillerince bağırıyolar, diyorlardı ki: Bu adam müflistir, bir şeyi yoktur, sakın ona kimse ödünç bir pul bile vermesin.⁶⁹

Yargı Bağımsızlığı: Hâkim Düşmanlıkları ve Uyuşmazlıkları Kesen Bir Makastır.

Mevlânâ hâkimin tarafsızlığı ilkesini bir hikâyeye dayanarak günümüzdeki yaklaşım ve standartlara uygun şekilde açıklar:

⁶⁷ *Mesnevi*, II/615 vd. (Can, s. 300-304, Meyerovitch/ Mortazavi, s. 340).

⁶⁸ Centel/Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, İstanbul 2006, s.233.

⁶⁹ *Mesnevi*, II/662,663 (Meyerovitch/ Mortazavi, s. 342; Can, s.302

Bir kimseyi bir yere hâkim tayin ederler. O da ağlamaya başlar. Vekili kendisine der: “Hâkim bey neden ağlıyorsun? Şimdi senin için ağlamak, yakınmak zamanı değildir, bilakis sevinmen ve tebrikleri kabul etme zamanıdır”. Hâkim ise, “Ah ederek, işin iç yüzünü bilmeyen kimse nasıl bir karar verebilir? O işin gerçeğini bilen iki kişi arasında, bir cahilden başka bir şey değildir ki...” Mahkemeye gelen iki hasım, aralarında geçen olayı bilmektedirler. Zavallı hâkim o iki tarafın hilelerini oyunlarını ne bilsin? O hasımların hallerini bilmez ve habersizdir. Böyle olduğu halde canları ve malları hakkında nasıl hüküm verir? der.

Vekili cevaben der ki: “Hasımlar (tarafklar) aralarındaki olayı bilirler. Fakat beyanları güvenilir değildir. Onların fiillerini bilmezsin ama sen bütün toplumun ışığı. Çünkü senin, ayırt etme gücüne zarar verecek ön yargın yok ve bu özgürlük gözler için bir ışıktır. Oysa, kişisel çıkarları o iki adamı kör yapmıştır. Tarafgirlikleri sanki onların bilgilerini mezara gömmüştür. Tarafsızlık, bilgisizi bilgin yapar. Hâlbuki tarafgirlik bilgiyi eğri ve yanlış bir hale getirir.”⁷⁰

Görüldüğü üzere Mevlânâ önyargısızlık ile tarafsızlığı bir görmektedir. Günümüzde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de, hâkimlerin tarafsızlığını aynen Mevlânâ'nın 13.

⁷⁰ *Mesnevi*, II/ 2744 vd. (Can, s.465-466; Meyerovitch/ Mortazavi, s.459-460).

asırda ifade ettiği gibi, “davanın çözümünü etkileyecek bir önyargı yokluğu” biçiminde anlamaktadır.

Mevlânâ yukarıdaki ifadelerinde tarafsız olmayan bir hâkimin gerçeği göremeyeceğini ve kararının isabetli olmayacağını çok açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

Mevlânâ, “Allah adaletinin gölgesi” olarak nitelendirdiği⁷¹ görevini bağımsız ve tarafsız şekilde yapan hâkime de özel bir değer verir:

Hâkim, Tanrının ölçüsü ve terazisidir. O düşmanlıkları ve uyuşmazlıkları kesen bir makastır. O iki tarafın kavga ve tartışmalarını bitirir.

Hâkim yolunu sapıtmış en azgın kişileri yola getirir, kanunu ile fitneleri yatıştırır.⁷²

Hâkim Allah vekilidir, Allah adaletinin gölgesidir. Her davacı ve davalının (gerçek niteliğini gösteren) aynasıdır. Zira o, kendi onuru, kızgınlığı ya da çıkarı lehine değil de mağdur olanın lehine cezaya hükmeder.⁷³

Mevlânâ'nın hâkim için yaptığı yukarıdaki nitelendirmeler, ona yüklediği görev ve sorumluluklar hiç tartışmasız yargı bağımsızlığının gerekliliğini ortaya koyar. Yürütmeden, güç odaklarından ve taraflardan bağımsız olma-

⁷¹ *Mesnevî*, VI/1510.

⁷² *Mesnevi*, IV/ 1490 vd. (Can, s.433).

⁷³ *Mesnevi*, V/1512 vd., (Meyerovitch/ Mortazavi, s.1472).

yan bir yargı Tanrının terazisi, mutlak/ilahî adaletin gölgesi olarak nitelendirilebilir mi?

Mevlânâ'nın bu konudaki bakışı da, günümüzde, “Başka kişi ya da organdan emir almamak ve tarafların ve özellikle yürütme organının etki alanı dışında olmak” şeklinde anlaşılan yargı bağımsızlığı anlayışı ile uyumludur.⁷⁴

Düşünce, Vicdan ve Din Özgürlüğü

Mevlânâ düşüncenin değerini çok çarpıcı ifadelerle vurgular:

Sen ancak düşünceden ibaretsin⁷⁵, Ey benim canım efendim, sen düşünceyi, fikri bir adam farz et. Çünkü insan, düşünceyle insan sayılır, değerlenir, canlanır.

Mevlâna her türlü gelişmenin, ilerlemenin, başarının kaynağını düşünceye bağlar. Onun “**Sen yalnız duyuş ve düşünüşten ibaretsin! Geri kalanların ise sadece et ve kemiktir**” diyerek ifade ettiği **İnsan eşittir düşünce** anlayışı, düşünce ve ifadenin önünde engel ve yasakları dışlayan özgürlük eşittir düşünce ve ifade özgürlüğü formülüne götürür.

Mevlânâ hukuki açıdan kesin bir şekilde düşünce suçunu kabul etmez. Ona göre;

⁷⁴ Ergin Ergül, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Uygulaması*, Yargı Yayınevi 2. baskı, Ankara 2004, s.189

⁷⁵ Meyerowitch, le livre du dedans, s.147.

Düşünceden dolayı suçlanmak yoktur. İnsanın içi özgürlük dünyasıdır. Düşünceler latiftir, ona dayanarak hüküm verilemez.⁷⁶

O, dünyada dinlerin ve bağlılarının barış içinde bir arada yaşaması gerektiğini, ne kadar isteseler de dünyaya tek bir dinin hâkim olması gibi bir durumun gerçekleşmesinin mümkün olmadığını söyler. Mevlânâ'ya, Bizans Hristiyanlarının bugünkü Batı dünyasında İslamofobi olarak tezahür eden İslam korkusunun geçmişteki bir örneğini yansıtacak şekilde şöyle denir: 'Rumlar, Moğol'a kız verelim de din bir olsun; şu yeni din, şu Müslümanlık ortadan kalsın diyorlar.' Mevlânâ'nın cevabı bunun imkânsızlığını açık bir şekilde ortaya koyar:

Bu din ne vakit bir olmuş ki? Daima ikiydi, üçtü. Aralarında da daima çekişme ve savaş vardı. Dinleri nasıl bir yapabilirsiniz siz? Din orada, yani kıyamet kopunca öbür dünyada bir olur. Fakat burada, Dünya'da buna imkân yoktur. Çünkü burada herkesin bir amacı, başka bir dileği var; bu burada birliğe imkân vermez. Ancak orada bir olacıklar, aynı yöne dönecekler, aynı dile ve kulağa sahip olacıklardır.⁷⁷

Mevlana, insanı ilahî emaneti taşıyan üstün bir varlık olarak gördüğü için dini ve mezhebi ne olursa olsun insanı sevmiş, bütün dinlere saygı göstermiştir. Bu yüzdendir

⁷⁶ Meyerovitch, le livre du dedans, s. 133.

⁷⁷ Gölpınarlı, *Fîhi Mâ-Fîh*, s.23. Meyerovitch, le livre du dedans, s. 53.

ki bu evrensel bilgenin gün boyu süren cenaze töreninde yalnız Müslümanlar değil, Konya'da bulunan Hristiyanlar, Museviler de gözyaşı dökmüşlerdir. Bazıları Hristiyan ve Yahudileri törenden uzaklaştırmak istediğinde, onlar, **o bir güneşti, güneş bir yeri değil tüm dünyayı aydınlatır; Mevlana ekmeğe benzer, ekmekten kaçan aç var mıdır?** diyerek törenden ayrılmamışlardır.⁷⁸

İfade Özgürlüğü

Mevlânâ düşüncenin değerini “**sen ancak düşünce-den ibaretsin**”, “**insan düşünceyle insan sayılır, değer kazanır**” gibi çarpıcı ifadelerle vurgular. Her türlü gelişmenin, ilerlemenin, başarının kaynağını düşünceye bağlar. Onun “**Sen yalnız duyuş ve düşünüşten ibaretsin! Geri kalanların ise sadece et ve kemiktir**” diyerek ifade ettiği İnsan eşittir düşünce anlayışı, düşünce ve ifadenin önünde engel ve yasakları dışlayan özgürlük eşittir düşünce ve ifade özgürlüğü formülüne götürür. Mevlânâ hukuki açıdan kesin bir şekilde düşünce suçunu kabul etmez. Ona göre;

Düşünceden dolayı suçlanmak yoktur.⁷⁹ İnsanın içi özgürlük dünyasıdır. Düşünceler latiftir, ona dayanarak hüküm verilemez.

⁷⁸ Gölpinarlı, Mevlana, s.129

⁷⁹ Aynı ifade Gölpinarlı'nın çevirisinde, “Düşünce yüzünden hiç kimse sorumlu olamaz”(s.84), Meyerovitch'in Fransızca

Düşünceler içte oldukça onların, adları, sanları ve işaretleri yoktur. Hiç bir hâkim var mıdır ki, sen içinden böyle ikrar ettin veya şöyle sattın ya da içinden böyle düşünmediğine yemin et desin. Diyemez. Çünkü bir kimsenin içi üzerine hüküm verilemez. Düşünceler özgür kuşlar gibidir.⁸⁰

Mevlana'nın perspektifinden ifade hürriyeti olgun insan olmanın, bireysel gelişimin, müziğin ve sanatın temelidir. Bu gerçeği, şöyle ifade eder:

Mademki insansın... Mademki duyuyor, düşünüyor ve seziyorsun... Büyük gerçeği bulmak için gönlünü ve idrakini yoracaksın! Duyduklarını ve bulduklarını söyleyeceksin. Sen söyleyemezsen, ruhunun eriştiği sırları sazlara ve semalara söyleteceksin!”⁸¹

Mevlânâ en geniş ifade özgürlüğünü savunur. Nitekim bir rubaisinde “Mademki köle değilsin, padişah gibi seslen. Görüşlerini istediğin şekilde söyle!”⁸² diye seslenir. Rubainin devamında insanı “**hakikatin davulunu çalma-ya**” çağırır.

çevirisinde, “Düşünceler cezalandırılmaz”(s.133) olarak geçmektedir.

⁸⁰ Mevlâna, *Fîhi Mâ Fîh*, çev. Ambarcıoğlu, s.135; Çev. Avni Konuk/Hz. Selçuk Eraydın, s.92; Meyerovitch, s. 134.

⁸¹ Banarlı, a.g.e, s.219.

⁸² Şefik Can, *Mevlânâ, Rubailer*, s. 260.

Görüldüğü gibi ona göre, görüşlerini istediği gibi ifade edemeyen kişi özgür bir birey olamaz. Düşüncesini, görüşünü ifade konusunda, özgür her insan bir padişah gibidir. Padişahın görüşünü ifade etmesine sınır koyacak birisi söz konusu olabilir mi?

Mevlana, ifade edilen düşünceyi akan suya benzetir. Değerini de suyun akmasına benzeterek, ifade edilmesinde görür:

Ey düşüncesi, ayağı bağlı kişi!

Harekette bir sır olduğunu sonunda gördün.

Hareketle can sıkıntısı, rahatlığa dönüşür.

Kuyu ve ırmak suyu aktığı için değerlidir.

Mevlânâ bu söylemiyle, düşünce ve ifade özgürlüklerini, günümüzde bu özgürlükleri kamu güvenliği ve düzeni, genel sağlık ve ahlâkın korunması gibi nedenlerle sınırlandırmasına imkân veren insan haklarına ilişkin uluslararası sözleşmelerin aksine mutlak haklar olarak kabul eder. Ayrıca, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 10. maddesi bağlamında ifade özgürlüğünün, sadece olumlu karşılanan veya zararsız görülen fikirleri değil, aynı zamanda devleti veya toplumun herhangi bir bölümünü kırııcı, şok edici veya rahatsız edici fikirleri de kapsadığını içtihadının da ilerisine geçmektedir. Onun gelecek çağlara da hitap ettiği düşünülecek olduğunda bunda şaşılacak bir durumda söz konusu değildir.

Örgütlenme Özgürlüğü

Mevlana hiçbir ayırım yapmaksızın insanların sorunları ile bizzat ve en yoğun şekilde ilgilenirken, başkalarını da buna teşvik etmiştir. Toplum yararına olan işlerde insanların bir araya gelmelerini, örgütlenmelerini, kendilerinden sonra da faaliyet sürdürecektir vakıflar, sivil toplum örgütleri kurmalarını teşvik etmiştir.

Aşağıdaki ifadeleri buna en iyi şahittir:

Bulut gibi insanlara faydalı olmak gerek.⁸³

İnsanların iyisi insanlara yararlı olandır.

Halk için çalışıp çabalamak, güzel hayırlı bir iştir.⁸⁴

**Halk için çalışıp-çabalamak, güzel bir iştir amma,
Sadece kendin için çalışıp çabalamanın ne kıymeti olur?**⁸⁵

Yürü iyilik et, zaman bu iyiliği bilir, o iyilerin iyiliğın unutmaz....Herkes göçer gider. Bu dünyada malı kalır, senin de malın kalacak; mal yerine iyiliğın kalması daha iyidir.⁸⁶

⁸³ Şimşekler, a.g.e, s.99.

⁸⁴ Can, Rubailer, no: 545, p.104.

⁸⁵ Halil İbrahim Sarıoğlu, Mevlana Celaleddin-i Rumi, Rubailer, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, s.92

⁸⁶ Can, Rubailer, no: 698, p.127.

Halka Allah için veya kendi canının rahatı için bir iyilik yap.

Böylece bakarken daima dost görürsün gönlüne kin yüzünden nahoş suretler gelmez.⁸⁷

Sözün özü şudur: Topluma dost ol; heykel yapan gibi taştan arkadaş yont.

Çünkü kervanın kalabalığı ve çokluğu, yol kesicilerin belini ve mızrağını kırar.⁸⁸

Nitekim onun, oğlu Sultan Veled tarafından örgütlenen hareketi (Mevlevilik), yüzyıllar boyunca çok geniş bir coğrafyayı ve değişik milletlerden ve kültürlerden insanları için alan küresel bir sivil toplum hareketi olarak faaliyet göstermiş ve göstermeye devam etmektedir. Mevlevilik bugün bile birçoğu ayakta olan Mevlevihaneler aracılığıyla bulunduğu bölge insanların mistik, sosyal, kültürel ve ekonomik hayatlarına önemli katkılar yapmıştır. Osmanlı döneminde Belgrad'dan Tebriz'e, Mekke'den Kahire'ye kadar imparatorluk coğrafyasını kucaklayan Mevlevihaneler, Osmanlı toplumuna yön veren önde gelen bilgin ve sanatkarların yetiştiği bilim, kültür ve sanat merkezleri olarak faaliyet göstermişlerdir.

⁸⁷ Mesnevi, IV, 1978-1979

⁸⁸ Mesnevi, II, 2143-2144

Ayrımcılık Yasağı

Mevlânâ insanı bütün eserlerinde doğuştan belli haklara sahip olmanın ötesinde yüce bir varlık olarak görür. Ona, görünüş, ırk, uyrukluk, statü, cinsiyet, din, kanaat vs. hiç bir ayırım yapmaksızın yaklaşır. Kişilere, düşünceleri, statüleri sebebiyle farklı muamele edilmesini, ayrımcılık yapılmasını onaylamaz. Mesajı herkesi kucaklar. Bir rubaisinde şöyle seslenir:

Üstünlük iddia etmek, kendini beğenip, başkalarını hor görmek ne anlamsız, ne boş şeydir.⁸⁹

O, insanın dünyaya gelişiyile sahiplendiği hiç bir etiketi dikkate almadan birim insanı, bireyi önemser. Nitekim o milliyet ve din farklılıkları nedeniyle insanların hor görülmesine, ötekileştirilmesine, ayrımcı muameleye tabi tutulmasına şu sözlerle karşı çıkar:

Ey onda bunda kusur arayan kişi!

Hiçbir insanı hor görme.

Hangi millette, hangi dinde olursa olsun,

insanda, Onun bir emaneti vardır,

İnsan Onun aynasıdır.⁹⁰

O, insanlar arasında dil farklılıklarını da bir engel ve ayrışma nedeni olarak görmez. Her vesile ile insanlar ara-

⁸⁹ Şefik Can, *Dîvan-ı Kebir, Seçmeler*, c.1, Ötüken, İstanbul 2009, s. 79.

⁹⁰ Can, *Dîvan-ı Kebir*, I, s.79

sında ayrılıkların hep görünüşte olduğunu, esas olanın insan onuru olduğunu vurgular. Gönül ve duygu birliğini dil birliğinin üzerinde tutar. Şöyle seslenir;

Bütün insanlar, ezelden geldiğimiz için, oraya karşı duyduğumuz iştiyakta, özlemde birleşiriz, bir oluruz, ama söze başlayınca hepimiz ayrı ayrı dillerle dosta sesleniriz. Hepimizin duygusu bir ama dillerimiz ayrı.⁹¹

Aynı dili konuşanlar değil, aynı duyguları paylaşanlar anlaşır.⁹²

Ona göre, insan başkalarının kusurlarını, suçlarını, kötülüklerini araştırarak ya da başkalarının eksikliklerinden hareketle kendisini yüceltmeye çalışmamalıdır. Bütün insanlara aynı değeri vermeli, eşit davranmalı ve insanlardaki cevheri yakalamalıdır. İnsan neyin peşinden giderse o olur. Aradığıyla özdeşleşir. Rubailerinin birinde şöyle der:

Madendeki inciye aradıkça madensin

Ekmek lokmasına heves ettikçe ekmeksin

Şu kapalı sözü anlarsan, anlarsın her şeyi;

Neyi arıyorsan osun sen....”⁹³

⁹¹ Can, *Divan-ı Kebir*D, III, s.140.

⁹² Mesnevî, II, 3681

⁹³ Can, *Rubailer*, s.322.

Mevlana bütün hayatı boyunca çeşitli sosyal, kültürel ve dini kesimlerden insanlarla iyi ilişkilere sahip olmuş, her kesimin sevgi ve saygısını kazanmıştır. O insanlığın tamamına seslenmiştir: **Akraba ve yabancı arasında bir ayrım yapmıyorum.**

Nitekim o, ırk ve din çatışmalarının en yoğun olduğu Moğol ve Haçlı saldırıları döneminde bile, ırk, dil, din ve cinsiyet ayrımı gözetmeksizin insanların eşitliğini en güçlü şekilde dile getirmiş ve bunu hayatına ve uygulamalarına yansıtmıştır. Bu konuda kendisine yapılan eleştirileri de kararlılıkla göğüslemiş ve geri püskürtmüştür. Herkesten bu yaklaşımı, bu cesareti beklemiştir.

Bu nedenle, kendi insanının ve toplumunun hak ve hürriyetlerini kutsarken, yabancılara hoşgörüsüz davranan ve insan onuruna aykırı muamele eden, başka ülkelerdeki insan hakları ihlallerine çifte standartla veya ekonomik ve siyasî saiklerle yaklaşan Batılı ülkelerin Mevlânâ'dan öğreneceği çok şey vardır.

Ancak, ona sözde saygı ve sevgi duyan, onunla iftihar eden Doğu dünyasının da insan hakları alanındaki acıklı durumu, sorunlu gerçekliği, Mevlânâ'nın insana bakışını anlama ve uygulamaya ne kadar çok ve acil ihtiyacı olduğunu göstermektedir.

Mülkiyet hakkı

O, Mesnevi'de değişik vesilelerle, mülkiyet hakkının korunması gereğini dile getirir. Özel kişileri birbirlerinin mülkiyet hakkını ihlal etmeme konusunda şöyle uyarır: **“Başkasının arsasına ev yapma!”**

O, **“halkın malı, onların kanı gibidir.”** Der ve halkın mülkiyet hakkına keyfi şekilde müdahale eden idarecileri kan içen zalimler olarak niteler. Onları haksız müdahalelerinin ağır sonuçlarına karşı uyarır:

Ey halkın başına geçip, kanını içen zalim! Bu işten vazgeç de, halkın kanı seni savaşa düşürmesin, senden intikam almasın.

Başka bir vesile ile mülkiyet edinme yollarından bahseder: **Alışveriş, hibe veya vasiyet veya bağışlama yoluyla ya da benzeri bir yolla bir mülk senin olabilir.**

Barış Hakkı

Bir insan hakkı olarak “barış hakkı”; çevre hakkı ve kalkınma hakkı gibi dayanışma hakları içinde üçüncü kuşak haklar arasında yer alır. Ancak yakın dönemde kavramsallaştırılmış olsa da bu hakkın da kadim kültür ve inançlarda da var olduğunu, bizim inanç ve medeniyetimizde de önemle vurgulandığını görüyoruz.

Mevlana'nın önemi, İslam'ın getirdiği barış mesajını ve adalet ve insanlık onuruna saygı gibi evrensel değerleri en anlaşılır şekilde, etkileyici bir üslupla insanlığa sunmuş olmasında yatmaktadır. Bu vesileyle barış ve hoşgörünün

en zirve isimlerinden biri olan bu evrensel sufi düşünür ve bilgenin barış hakkı konusunda ilham alınabilecek çarpıcı düşünce ve tespitlerinin olması çok doğaldır.

Mevlana, barış adamıdır, onun elinde silahı yoktur, kimseyle savaştırmaz, kimseye baskı yapmaz. O, gül bahçesi gibi hoştur, tatlıdır. Savaş hakkında düşünülen her şeyden uzaktır; ancak sevgiye dair ne düşünülürse vardır. Savaşta değil yalnız barışta arkadaşlık eder. O, barıştan yanadır; kendisiyle savaştırmaya gelene barış elini uzatır. Kişi barışmak istemese bile o, asla savaştırmaz, savaştırmak istemez.⁹⁴ Şöyle der:

Elimde taş tutmuyorum ben; kimseyle savaştırmıyorum ben; kimseye baskı yapmıyorum ben; çünkü gül bahçesi gibi hoşum ben.⁹⁵

“Kavgayla işim yok benim”⁹⁶ diyen evrensel bilge Mevlana, gerçek bir barış insanıdır. Evrensel bir barış idealine de ancak böyle bir kişiliğin görüşleri kılavuzluk edebilir:

Savaşta dair ne düşünürsen,

Bil ki uzağım ben ondan.

Sevgiye dair ne düşünürsen,

⁹⁴ Veyis Değirmençay, Mevlana ve Barış, Ed. Adnan Karaismailoğlu, Mevlana Araştırmaları 2, Ankara 2008, s.19.

⁹⁵ Mevlana Celaledin, Kulliyat-ı Divan-ı Şems, I,673, 1789. (Değirmençay, a.g.m, s.19)

⁹⁶ Şimşekler, a.g.e, s.97

Oyum ben; ibaretim ben ondan.⁹⁷

Onun šiiri evrensel bir barış çağrısıdır. Divan-ı Ke-
bir'de şöyle seslenir:

Allah barışı diler; barışı ister.

Aşkına tutulalı ey Allah'ım

Barışa eş oldum;

Savaştan ayrıldım!

Şeytanın inadına:

“barış daha hayırlıdır” de;

Kör et şeytanı!

**Barış şarkısını söylemekten başka bir iş-güç
var mı?**

Barışın yüceliğine karşı şu şeytanlığımız hoş mu?

Hadi, hadi;

Barış şarkısını söyle;

‘barış daha hayırlıdır’

‘barış daha hayırlıdır’

‘barış daha hayırlıdır’

Söyle, söyle de;

barış göğünde savaş sisi kalmasın artık!⁹⁸

⁹⁷ Şimşekler, a.g.e, 97.

Kelime olarak barış ve esenlik anlamına gelen İslam'ın müntesipleri geçmişte bu hakkı evrensel niteliğiyle ve ayırım gözetmeksizin dillendirmiş ve hayata geçirmişlerdir. Günümüzde Müslüman toplumların çatışma, iç karışıklık ve savaşlarla anılmaları, bireylerinin barış hakkından yararlanamamaları, bu bakımdan İslam'ın öğretisi ile çelişki oluşturmaktadır.

İsmi barış, sevgi ve adaletle birlikte anılan büyük sufi bilge ve şair Mevlana, İslamın evrenselliğini ve güler yüzünü barış hakkı konusunda da çok güzel bir şekilde yansıtmaktadır.

İNSAN HAKLARININ İDARİ VE YARGISAL KORUNMASI

Mevlânâ, yöneticilerin, bir bireyin hakkını, hukukunu korumasını, bütün insanların hakkını koruması, bir hâkimin kararıyla bir insanın hakkını elde etmesini sağlamasını ise bütün insanlığın hakkını vermesi olarak görür. Bir yöneticiye yazdığı mektupta, uğradığı haksızlığın giderilmesini istediği kişi için şöyle der:

Umarım ki elini genişletirsiniz de, hukukunu diriltmiş olursunuz. Kim birisini diriltirse, bütün insanları diriltmiş gibidir.” “Acı yeryüzündekine, acısın gökyüzündeki sana.”⁹⁹

⁹⁸ Şimşekler, a.g.e, s.100

⁹⁹ *Mektuplar*, s.40.

Bir hâkime yazdığı mektupta ise şöyle der:

Kutlu himmetinizi esirgemeyin de, kendisine miras kalan o ev, bu mazlunun, bu kimsesizin eline geçsin de dirilsin. Bir kişiyi dirilten, bütün insanları diriltmiş gibidir.¹⁰⁰

Buradan “kamu denetçisi”, “İnsan Hakları Kurumu” ve “Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru” gibi kurumların nüvesini bulmak mümkündür.

Bireysel başvurunun kültürel köklerimizdeki nüvesi, evrensel bilge Mevlana'nın hâkim ve yöneticilere yönelik “bir bireyin hakkını vermeyi tüm insanlığın hakkını vermek” olarak görme tavsiyesinde bulunmaktadır.

¹⁰⁰ *Mektuplar*, s.96.

BÖLÜM IV
MEVLÂNÂ DÜŞÜNCESİNDE
HUKUKUN
ÜSTÜNLÜĞÜ İLKESİ

*Hukuk rahmettir,
mücadeleleri ortadan
kaldırma aracıdır.*

Mevlana

HUKUK RAHMETTİR

Mevlânâ, hukuku rahmet olarak nitelendirir. Bu ifade hukukun üstünlüğünün toplum için ne denli hayati ve vazgeçilmez olduğunu ortaya koyar. O, hukukun toplum düzenini, barış ve güvenliğini, uluslararası hukukun da uluslararası güvenlik ve barışı sağlamadaki rolüne şöyle dikkat çekmektedir:

Hukuk rahmettir, mücadeleleri ortadan kaldırma aracıdır, kıyametteki adalet okyanusundan bir damladır. Damla ufak ve küçük hacimli olsa bile okyanusun suyunun saflığını belli eder.¹

Görüldüğü üzere, o hukuku çatışmaların barışçıl yöntemlerle çözülmesinin yöntemi olarak görmektedir. Ayrıca hâkime kararlarıyla mutlak adaleti yansıtmaya sorumluluğu yüklemektedir.

Fihi Mâ-Fih’de çok hoş bir hikâye vardır:

Birisi bir kayısı ağacına tırmanmış, ağacın meyvelerini silkeleyip yemektedir. Bahçenin sahibi, Allahtan korkmaz mısın der. Cevap verir: Niye korkayım ki, ağaç Allaha ait ve ben de onun kuluyum. Allah’ın kulu Allaha ait olandan yiyor. Bahçe sahibi şimdi cevabımı bekle diyerek, hizmetçilerine bir ip ve sopa getirerek adamı ağaca bağlamalarını ve cevap anlaşıncaya kadar dövmelerini ister. Hırsız çığlık atarak “Allahtan korkmuyor musun? Der. Bahçe sahibi cevap verir: Niye korkayım ki, sen Allah’ın kulusun, bu sopa da Allah’ın sopası,

¹ *Mesnevi*, VI/1495 (Meyerovitch/ Mortazavi, s.1472; Caferi, s.575). Adaletin ilahî kaynaklı olması fikri günümüzde 1989 tarihli Polonya Anayasasının girişinde açıkça şöyle ifade edilmektedir: “Biz Polonya ulusu, Cumhuriyetin tüm yurttaşları gerçeğin, adaletin, iyiliğin ve güzelliğin kaynağı Tanrıya inananlar kadar, bu inancı paylaşmayan ve bu evrensel değerleri başka kaynaklardan alanlar,”

**Allah’ın sopası ile Allah’ın kulunu dövüyorum.”²
Bahçe sahibi, hırsız kanunları çiğnemenin Allah’ın emri olmadığını teslim edinceye kadar döver.**

Mevlânâ’nın “güneşe” benzettiği³ adalet, eskimeyen ve değişmeyen bir değerdir: **“Adalet, aynı adalet; bilim aynı bilim fakat kuşaklarının ve halklarının yerini başkaları almış!”⁴**

Mevlânâ bir devlet başkanından bahsederken, **“İhsan ve adalet bayrağını yüceltmış, dünyadan yoksulluk ve ihtiyacı kaldırmıştı.”⁵** demek suretiyle, adaletin bir ülkenin ekonomik gelişmişlik ve refahı için taşıdığı önemi ve günümüzdeki demokratik hukuk devleti ve gelişmişlik ilişkisini ortaya koymaktadır.

² Eva de Vitray Meyerovitch, *Le livre du dedans*, Babel, Paris 2010, s.194.

³ *Mesnevi*, 1/510, (Meyerovitch/ Mortazavi, s.83; Caferi, s.35) “Çeşit çeşit kar var, her taraf donmuş, hiçbir yerde hayat kalmamış. O adalet güneşinden uzak kalmışlar, o uzaklık kışından buz kesilmişler.” (*Mesnevi*, 6/ 2393, Caferi, s.597) Mevlânâ başka bir yerde de, “Kitaplara da adamın sûretine ait vasıflar değil, “âlim, adalet sahibi” gibi zatına ait vasıflar yazılır.” (*Mesnevi*,1/1024, Caferi, s.48) diyerek, âlim ile adil kelimelerini beraber kullanmaktadır.

⁴ *Mesnevi*, VI/3176 (Meyerovitch/ Mortazavi, s.1574; Caferi, s.617)

⁵ *Mesnevi*, I/ 2245 (Caferi, s.79; Meyerovitch/ Mortazavi, s.190)

Başka bir yerde devlet başkanı için “**Adalet denizi**” tanımlaması yapar.⁶ Başka vesilelerle de adaleti dağa benzetir kaynağını arş olarak belirtir:

Saman çöpü değil; hoşgörü, sabır ve adalet dağıyım. Kasırga dağı kımıldatabilir mi?⁷

Arş, hakkaniyet ve adaletin kaynağıdır.⁸

HUKUK DEVLETİ VE POLİS DEVLETİ

Hak ve adaletin gözetilmediği toplumlarda, huzur ve güven duygusundan söz edilemez. Buna bağlı olarak adli, idari, siyasî, iktisadî ve ahlâkî bütün ilişkiler etkilenir ve bozulur. Bu ilişkilerin bozulması ise toplumsal huzur ve barışın zarar görmesi demektir.

Bu nedenle adalet kavramı Mevlânâ’nın en sık gündeme getirdiği, Mesnevî’nin tümüne hâkim temel kavramlarından biridir. Günümüzde hukukun adalet dışında en çok uğraştığı, iç içe olduğu kavram hukuk devletidir. Aslında, bireylerle bireylerarası ilişkilere uygulandığında adalet dediğimiz ilke, devletle birey ilişkisine ve bundan doğan sorunlara uygulandığında hukuk devleti ilkesi adını

⁶ *Mesnevi*, I/ 2854 (Caferi, s.95)

⁷ *Mesnevi*, I/ 3794 (Caferi, s.118; Meyerovitch/ Mortazavi, s.283)

⁸ *Mesnevi*, V/ 1628 (Meyerovitch/ Mortazavi, s.1192)

almaktadır.⁹ Mesnevî incelendiğinde, Mevlânâ'nın adalet ve adaletsizlik kavramlarını kullanırken genelde devlet yöneticilerini muhatap aldığı göz önüne alındığında, bu kavramların günümüzde hukuk devleti ile polis devletine denk geldiğini değerlendirmek gerekir.

İnsanlar genelde adaletsizliğe uğramaktan şikayet ederler. Mevlana uyarır, **“eğer adil olursan, adalet bulursun.”**¹⁰ Hile, komplo ve yasadışı yöntemlerle sonuç almak isteyenlere de hatırlatır: **“Eğer hile yaparsan, eline bir şey geçmez.”**¹¹

Hukuk devletinde amaç adalet, hukuk devleti de araçtır. Peki, adalet nedir? Adalet kavramı, hakları ve ödevleri gerektiği gibi paylaşmak, herkese hakkı olanı vermektir.¹²

En kısa tanımıyla adalet, herkese hakkını ve hak ettiğini vermektir.

Mevlânâ'nın Mesnevî'de yaptığı adalet tanımları da yukarıdaki evrensel tanıma uygun tariflerdir. Buna göre;

⁹ Ahmet Ulvi Türkbağ, *Postmodernite ve Hukuk İdealleri: Adalet, Hukuk Devleti*, Doğu Batı, Yıl 1, Sayı 4, Kasım, Aralık 2000, Ocak 2001, s. 211

¹⁰ Sarıoğlu, s.134

¹¹ Sarıoğlu, s.134

¹² Tekin Akıllıoğlu, “Adalet Kavramı ve İnsan Hakları”, *Adalet Kavramı*, (Editör: Adnan Güriz), Ankara 1994, s.37

Adalet demek, her şeyi yerli yerine koymak demektir. Ayakkabı ayağındır. Külâh da başa aittir.”¹³

Böylece, her isteyen muradına erişir. Her şey kendine takdir ve tahsis edilen yere varır.¹⁴

Adalet atın kapıda durması, sultanın da başköşede oturmasıdır.

Adalet nedir? Bir şeyi yerli yerine koymaktır. Zulüm nedir. Bir şeyi layık olmadığı, kötü bir yere koymaktır.¹⁵

Çünkü ona göre;

Her şey yerinde güzel, ormanda fakat zincire vurulmuş bir aslan, kum üstünde çırpınan bir balık, mahmur bir halde ötemeyen bülbül, fıtrat özelliklerini kaybetmiştir.”¹⁶

Başka bir vesileyle ise adalet ve zulüm kavramlarını şöyle açıklar:

Adalet nedir? Ağaçlara su vermektir. Zulüm nedir? Dikene su vermektir. Adalet, bir nimeti yerine

¹³ *Mesnevi*, VI/1887 (Caferi, s.585; Karaismailoğlu, s. 530, Can, s.479). Hz. Ali’de adaleti şöyle tarif eder: “Eşyayı ve nesneleri yerli yerinde kullanmak ve yerli yerine koymaktır”.

¹⁴ *Mesnevi*, VI/1888 (Can, s.479)

¹⁵ *Mesnevi*, VI/2596, (Meyerovitch/ Mortazavi, s.1537; Can, s.522, Karaismailoğlu, s. 565).

¹⁶ Can, *Divan-ı Kebir*, V/181

koymaktır. Her su emen kökü sulamak değildir. Yani hakkı hak sahibine vermektir. Bir şeyi lâıyk olmayana vermek ise zulümdür. Zulüm nedir? Bir şeyi konmaması gereken yere koymak. Bu hâl de sadece belâya (felakete) kaynak olur.¹⁷

Mevlânâ'ya göre, **zalim, gereken işi yapmayan adamdır.¹⁸**

Görüldüğü üzere, Mevlânâ hiç eskimeyecek evrensel adalet tanımları yaparken, adaletsizlik, haksızlık ve insan hakları ihlallerinin yıkıcı sonuçlarından da sakındırmaktadır. 20. yüzyıl, soğuk savaş sonrası birçok polis devletin, diktatörlüğün yıkıldığı, çöktüğü bir yüzyıl olmuştur. 2011 yılı ise Arap dünyasındaki birçok diktatörlüğün tarihe gömüldüğü bir yıl olmuştur. Adeta, Hz. Ömer'in “*Adalet devletin temelidir, zulüm devletin ortadan kalkması ve tahribidir.*” sözü gerçekleşmiştir.

Hukuk Devleti kavramı ile ifade edilmek istenilen devletin hukuk kuralları içerisinde hareket etmesi ve hukuk kuralları ile bağlı olması demektir.¹⁹ Mevlânâ aşağıdaki beyitlerinde hukuk devleti ilkesine dayanmayan bir iktidarın sürdürülemediğini açıkça vurgulamaktadır:

Adil olmayan iktidarın, hiçbir gücünün olmadığını gör! Zorla sürdürülen iktidar kalpsiz, ruhsuz ve

¹⁷ *Mesnevi*, V/1085-1090 (Meyerovitch/ Mortazavi, s.1153)

¹⁸ Gölpınarlı, *Fîhi Mâ-Fîh*, s.44

¹⁹ Coşkun Can Aktan, Devlet Niçin Yeniden Yapılandırılmalı?, Doğu-Batı Düşünce Dergisi, Yıl 1, Sayı 1997/ 1, s.40

gözsüzdür²⁰. Halk sana verdiği iktidarı bir borcunu geri alır gibi alacaktır. Ödünç aldığın iktidarı Allaha ver de (yani halka adil ve hukukun üstünlüğüne uygun şekilde davran da), O sana herkesin kabul ettiği bir iktidarı bağışlasın.²¹

Görüldüğü üzere, bu satırlarda Mevlânâ, günümüzdeki anlayışa paralel olarak siyasî meşruiyetin kaynağını halkın rızasına bağlar.

Hukuk devletin olmadığı yerde, haksızlıklardan, hukuksuzluklardan etkilenen ya da engel olamayan beyinler, pasif bir tutumla bunun yıkıcı sonuçlarını yaşamak yerine o ülkeyi terk etmeyi yeğlerler. Yoksa tasvip ettikleri veya sessiz kaldıkları zulmün acı tadını tadacaklarını bilirler. Nitekim Mevlânâ Celaleddin Rumi'nin babası bilginler sultanı Bahaüddin Veled²² bir polis devletine dönüşen Harzemşah iktidarı nedeniyle, Horasan'ı ve Belh'i terk ederek Aleaddin Keykubad'ın özgürlük, adalet ve refah ülkesi Anadolu'ya ayak basmıştır. Bu hareketinin bereketi Konya'daki yeşil kubbeden Anadolu'yu ve tüm dünyayı etkilemeye devam etmektedir.

²⁰ Yani tamamıyla eksikli. Tahir'ül Mevlevî, a.g.e, c.8, s.720.

²¹ *Mesnevî*, IV/2775 (Meyerovitch/ Mortazavi , s.1009)

²² Bilginler Sultanı, haksızlıklara karşı boyun eğmeyen, doğru bildiğini ve inandığı gerçeği söylemekten çekinmeyen siyaset bilimine ve tarihe hakkıyla vakıf, zamanı ve bölgedeki gelişmeleri stratejik bakışla okuyan bir bilge şahsiyetti. Bilal Kemikli, *Belh'ten Anadolu'ya Akan Medeniyet Arkı*, Keşkül Dergisi, 2011 yaz, s.15.

Hukuk devletine sahip olduğu söylenen bir toplumda adalet gerçekleşmiyorsa, ancak şekli bir hukuk devletinin varlığından söz edilebilir. Adalet devleti olmayan bir devlet, ancak hukuk devleti giysisine bürünmüş bir kanun devleti olabilir. Zira hukukun özü adalettir, adaletsiz hukuk yanlış hukuk değil, her türlü hukukun yokluğudur.

Mevlânâ her şeyden önce devlet ve hükümetin varlık nedeni üzerinde durur. Ona göre devletler ve hükümetler, millet için, onun huzur ve refahı için vardır. O yöneticilerden, yönetilenlerin ilahî adalet için el açıp, yakarmak zorunda kalmayacakları adil bir yönetimi gerçekleştirmelerini ister. Devletin görevinin, kişilerin maddi refah ve güvenliklerini sağlamanın ötesinde, onların gönüllerinin incinmesine neden olabilecek her türlü adaletsizlikten, hak ihlalinin kaçınmak olduğunu vurgular.

Mesnevî’de, hukukçuların ve yöneticilerin piri adalet sembolü Süleyman Peygamberin ağzından, devlet iktidarının varlık nedeninin hukukun üstünlüğünü gerçekleştirilmesi ile kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin korunması olduğunu açık bir şekilde ortaya koyar:

Allah bize, devleti, iktidarı, gücü; halk bunalıp ta göklere el açmasınlar, şikâyetçi olmasınlar, ağlamasınlar diye verdi.

Zulüm görenlerin, ağlayanların ahının göklere yükselmemesi, gökyüzünün, yıldızların muzdarip olmaması,

Yetimlerin iniltilerinden, feryatlarından arşın titrememesi ve hiç kimsenin zulüm hastası olmaması,

problemine ortam hazırlayan adaletsizlik, zulüm, haksızlık ve insan haklarının ihlali ihtimalini en aza indireceği konusunda şüphe yoktur.

Mevlânâ Büyük Sufî İbrahim Edhem'in Belh sultanlığı sırasındaki hayatından bahsederken şöyle der:

**Muhafızları çatılarda kendisine korumalık yaparken o sultan geceleyin tahtında uyuyordu. Bu sultanın gayesi, muhafızları vasıtasıyla hırsızları, kötü kişileri engellemek değildi. Çünkü o biliyordu ki, adil insan saldırılardan korkmaz ve gönlü rahat, güvende olur. Gerçek muhafız, şahsın adaleti-
dir, yoksa çatılarda dolaşan korumalar değil.**²⁵

Günümüzde bile dünya'da devletler, yöneticiler zaman zaman güvenlik gerekçesiyle insan hakları ihlaline yol açabilen hukuki düzenlemelere ve uygulamalara başvurabilmektedirler. Ancak, insanlık soğuk savaş sonrası dönemde insan haklarına saygının uzun vadede hem siyasî rejimlerin varlığını sürdürebilmesi, hem uluslararası güvenlik ve istikrarın sağlanması için ön koşul olduğunu fark etmiştir. Buna rağmen 11 Eylül şoku en demokratik rejimlerde bile güvenlik mülahazalarını insan haklarına saygının önüne geçiren düzenleme ve uygulamalara yol açmıştır. Bu yaklaşım, demokratik ülkelerin kamuoylarından sivil toplum örgütlerinden tepki almış AİHM kararlarında mahkûm edilmiştir. Bilindiği üzere, eski dönemlerde devletin başındaki sultan, padişah veya kralla devlet özdeşleş-

²⁵ *Mesnevi*, IV/727 vd. (Meyerovitch/ Mortazavi, s.880).

tirilmektedir. Bu nedenle Mevlânâ'nın "Gerçek muhafız, şahsın adaletidir, yoksa çatılarda dolaşan korumalar değil!" ifadelerini, "devletin varlığını sürdürmesini sağlayacak olan hukuk devleti ilkelerine ve insan haklarına saygılı bir yönetim sistemidir, yoksa çok kalabalık, suç ve suçlulara karşı iyi örgütlenmiş, herkesi izleyen ve korku salan bir güvenlik ve istihbarat yapılanması değil" diye anlamak gerektir. Çünkü adil olmayan bir rejim kendine güvensiz olacak, temel hak ve özgürlüklerin barışçıl kullanımını bile tehdit olarak algılayacak, olaylara sorunlara sırf güvenlikçi bir yaklaşımla müdahale edecektir. Bu ise gerçekte, özellikle uzun vadede rejimin ve yöneticilerin halkın desteğini kaybetmelerinden başka bir sonuç doğurmayacaktır.

Mevlânâ "Mecâlis-i Seb'a" kitabında anlatır:

Bütün varlıkların emrine verildiği Süleyman Peygamberin yönetimi sırasında, bir gün rüzgâr buyruğu dinlemeyip yaşlı bir kadının un dağırcığını devirip ununu dökmüştü. Kadın Hz. Süleyman'a gelerek, senin hükmün altında olan rüzgâr benim un dağırcığıma eserek unumu döktü. Unumun hakkını rüzgârdan al ya da rüzgârın terbiyesini ver de bir daha dul kadınlara ilişmesin. Süleyman dedi, hem rüzgârın terbiyesini veririm, hem de senin zararını tazmin ederim. Gidin benim sepet örme kazancımdan yaşlı kadının ununun karşılığını verin ve rüzgârı zindana atın.²⁶

²⁶ Gölpınarlı, *Mecâlis-i Seb'a*, s.57.

Bu hikâye dikkatlice ve hukukçu gözüyle incelendiğinde görülür ki, Süleyman Peygamber ülkesinde herkesin hak arama hürriyetini kullanmasına imkân veren bir ortam ve herhalde yazılı yasal bir çerçeve oluşturmıştır. Nitekim yaşlı bir kadın dahi çekinmeden, rahatlıkla şikâyetçi ve davacı olarak en üst yöneticinin huzuruna gelebilmiştir. Süleyman peygamber emrinde ve hizmetinde olan herkese yasalara aykırı fiilleri nedeniyle hesap verme sorumluluğu getirmiştir. Kimsenin yargı bağıışıklığı ve dokunulmazlığı yoktur.

Yaşlı kadın rüzgârın cezalandırılması (ceza davası) ya da zararının tazmini (hukuk davası) ister. Süleyman Peygamber, iki davayı da kabul eder. Hem rüzgârı mahkûm ederek cezaevine koydurur. Hem de zararının tazminine karar verir. İlginç olan ve hukuk devleti ilkesini de aşan ileri bir uygulama ile yürütmenin başı olarak kendini sorumlu görüp zararın karşılığını devlet hazinesinden değil kendi kişisel malvarlığından öder.

Davacı yaşlı, yoksul ve dul bir kadındır. Onun hakkının en hızlı ve adil şekilde teslim edilmesi, günümüz de gündeme gelen mağdur hakları, kadın hakları, zayıf ve hassas grupların korunması ve yeni yeni gündeme gelmeye başlayan yaşlı hakları kavramlarını çağrıştırmaktadır.

Mevlânâ aktardığı bu hikâyeye getirdiği yorumda, hem döneminin hem de daha sonraki zamanların yöneticilerine şu uyarıyı yapar: **“Bilin ki yükümlü ve emre muhatap olmayan rüzgâr bile, yaşlı bir kadının hakkı için hapsedilirken, Kuranda bugün hükümdarlık kimindir**

buyuran adalet, yaşlıların gençlerin yüreklerini yakıp kavuran zalimleri kendi haline bırakmayacaktır.”

Mevlânâ “Yedi Meclis” kitabında Arapça bir şiire yer verir:

Hükümdar ve kâtipleri hıyanete düşer de

Yeryüzünün yargıcı yanlış hüküm verirse

Göğün yargıcı karşısında, o yargıcın...

Vay haline, vay haline, vay!²⁷

Hiz. Ömer’e gelen Bizans elçisine ilişkin hikâyesinde de, devlet başkanının mütevazı yaşantısını vurgular;

Elçi, Ey insanlar halifenin sarayı nerededir, atımı ve eşyalarımı oraya götürüyüm.

İnsanlar, onun sarayı yoktur, Ömer’in sarayı aydınlık bir ruhtur.

İnananların devlet başkanı olduğundan, ününe rağmen onun sadece bir kulübesi vardır.²⁸

Bu olayı Gazali de daha ayrıntılı bir şekilde şöyle anlatır.

Rum Kayseri Halife Ömer’in halini tüm yönleri ile araştırmak için bir elçi gönderir. Elçi, Medine’ye varınca halka, “Kralınız nerede? Diye sorar. Onlar, “ bizde Kral

²⁷ Hicabi Kırlangıç, *Mevlânâ Celaleddin Rumi Yedi Meclis (Mecalis-i Seb’a)*, Kurtuba Kitap, İstanbul 2010, s.95.

²⁸ *Mesnevi*, I/1391-1393.

diye birisi yoktur. Belki bizim büyüğümüzün unvanı Emir'dir." Elçi onu aramaya koyulur, kendisini güneşte yer üstünde, sıcak kumlar üzerine başını koymuş vaziyette görür. Silah olarak kullandığı tokmağını da başının altına yastık olarak koymuştur. Terler, yeri ıslatacak kadar akıyordu. Onu bu halde gören elçi, korkuya kapıldı ve dedi ki: Yeryüzündeki tüm hükümdarların heybetinden tedirgin olduğu bir kimsenin, hali bu ise...Sonra şöyle dedi: Ey Ömer; sen adil davrandığından, kendini güvenlik içine hissediyorsun. Bizim kralımız zalim olduğu için ister istemez tedirgin ve uyanık olmak zorunda.²⁹

Bütün bunlar göstermektedir ki, hukukun üstünlüğüne dayanan bir rejim kendini güvende hissedecektir. Tersine baskı ve keyfiliğin hâkim olduğu bir ülkenin rejimi ve yöneticileri her an iktidarın ellerinden kayacağı kaygısıyla derin bir güvensizlik içinde olacaklardır.

CEZA ADALETİ İLKELERİ

Evrensel Adalet İlkesi

Kötülük edenin, mutlaka ettiğinin karşılığını bulacağı Mevlânâ'nın tüm eserlerinde ortak bir vurgudur. Bir rubai-sinde şöyle der:

Kötülük ediyorsun, iyilik umuyorsun. Kötülüğün karşılığı elbet kötülüktür. Allah, rahmet ve kerem

²⁹ İmam-ı Gazâlî, *İmam-ı Gazâlî'den Yönetim Sırları*, Çelik Yay. İstanbul 2008, s.31.

sahibidir. Herkese iyilik eder, acır, bununla birlik-te sen, arpa ekersen buğday biçemezsin.³⁰

Mevlânâ, zenginlik, makam ve güç nöbetini devralan-ları, adaletten ayrılmamaları için şöyle uyarır:

Yükselmeler de, alçalmalarda Allahtan gelir. Allah bu iktidarı, kendisinden şüphe edenlere de, inan-nalara da, zaman zaman, nöbetle verir.

Ey varlığa, ikbâle erişen kişi, aklını başına al da bu gelen kudretin, kuvvetin geçici olduğunu bil. Zen-ginliğine, bulunduğun mevkie sevinme. Sen de sı-raya bağlısın; sıran gelince gideceksin, yerine baş-kası gelecek.”³¹

³⁰ Can, *Rubailer*, s.306.

³¹ *Mesnevi*, I/4530 vd. (Meyererovitch, s137; Can, s.96). Mevlânâ'nın ikidarın kaynağına ilişkin bu görüşü halk iradesi ve egemenliğin millete ait olması ile çelişmez. Batıda bunu bağdaştıran ülkeler vardır.

Örnek olarak 1937 tarihli halen yürürlükte olan İrlanda Ana-yasasının 5. Maddesine göre, “İrlanda egemen, bağımsız ve demokratik bir devlettir. Bu maddeyi izleyen 6. madde de ise şöyle denilmektedir:

1.Hükümetin, yasamaya, yürütmeye ve yargıya ilişkin tüm yetkileri, Tanrıdan sonra devlet yöneticilerini seçme ve son aşamada, ortak iyiliğin gereklerine uygun olarak ulusal çıkara ilişkin tüm meselelerde karar vermek hakkına sahip olan halktan gelir.

2. Hükümetin bu yetkileri sadece bu Anayasa tarafından oluşturulmuş devlet organları veya onların yetkisi altında kullanılabilir.

Tut ki bütün batıyı, bütün doğuyu elde ettin; değil mi ki kalmayacak, geçip gidecek... Sen onu bir şimşek say. Ey gönlü uykuda olan kişi, sonsuz olmayan iktidar gücünü rüya bil .

Kendine yapılmasını istemediğin şeyi kardeşine nasıl yapıyorsun? Sen bunu bilmiyor musun ki, benim için kuyu kazıyorsun ama, kazdığın kuyuya sonunda sen düşeceksin.

Sandınız ki başkalarına zulmettiniz, fakat bu zulmü kendinize ettiniz. Düşmanlarınızın dükkânını yakıyorsunuz diye seviniyordunuz; oysaki kendi dükkânınızı ateşe verdiniz, kendi sermayenizi yak-tınız. Kötülük etme kötülüğe uğrarsın; kuyu kazma kendin düşersin.³²

Adalette bulundun mu gönül huzurunu (ondaki balı) gör, zulümden sonra da vicdan azabını (arının sokmasını).³³

Adalette bulunursan saadete erersin, kalem bunu yazdı, mürekkebi bile kurudu.”³⁴

Yüce Allah adildir ve adil olanlar zayıflara nasıl zorbaca davranabilirler?³⁵

³² Gölpınarlı, *Mecalis-i Seb'a*, s.28.

³³ Mesnevi, VI/4530 vd. (Can, s.365; Caferi, s.652; Meyero-vitch/ Mortazavi, s.1659).

³⁴ *Mesnevi*, V/3134 vd. (Caferi, s.509).

Mevlânâ güç sahiplerinin gücün kaynağını kendilerinden bilerek, haksızlıklara girişmeleri durumunda, halk zayıf bile olsa, zaman içinde mutlaka iktidarlarını yitireceklerini Moğollar üzerinden verdiği ve tarihin de teyit ettiği bir örnekle açıklar.

Birisi Mevlânâ'ya, "Moğollar, Anadolu'ya geldiklerinde çıplaktılar, binekleri öküzdü, silahları tahtadandı. Şimdi ululandılar, doydular. En iyi Arap atları en güzel silahlar onların" der. Mevlânâ şöyle açıklar:

Gönülleri kırık, kendileri zayıf, güçsüz ve kuvvetsiz bir halde iken Allah onlara yardım etti. Şimdiyse ululandılar, kuvvetlendiler; onların, kendi güçleriyle değil, Allah'ın yardımıyla üst olduklarını, dünyayı o yüzden ele geçirdiklerini bilsinler diye Allah, halk zayıf bile olsa gene de onları kahreder. Onlar ilkin bir ovadaydılar. Halktan uzak, azıksız, yoksul, çır-çıplaktılar. İhtiyaç içindeydiler. Ancak içlerinden bazıları ticaret için Harzemşahlar ülkesine gelirlerdi. Harzemşah Kralı onların gelişini yasakladı, öldürülmesini emretti. Onlar da Krallarına gidip öldük diye yalvardılar. Kral onlardan on gün mühlet istedi. Gitti, bir karanlık mağaraya girdi. Oruç tuttu. Yalvarıp yakarmaya koyuldu. Allah, yalvarışını duydum, duanı kabul ettim, dı-

³⁵ *Mesnevi*, I/2354 (Meyerovitch/ Mortazavi, s.197); Allah adildir, adiller nasıl olur da çaresiz biçarelere zulmederler (Cafe-ri, s.82).

şarı çık, nereye gidersen üst olacaksın diye gönlüne ilham verdi. İşte sebep buydu. Ardından dünyayı ele geçirdiler.³⁶

Suç ve Cezada Orantılılık

Günümüzde ceza hukukuna hâkim ilkeler arasında hukuk devleti ilkesine bağlı bir ilke olarak değerlendirilen orantılılık ilkesine göre, suç işleyen, fiiline uygun cezayı görmelidir. Adam öldürme suçunun cezası ile hırsızlığın cezası bir olmamalıdır. Günümüzde bazı fiillerin suç haline getirilmesini öngören uluslararası sözleşmeler düzenledikleri suçlar için öngörülen cezaların etkili, orantılı ve caydırıcı olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Bu ilkenin uygulanmasına örnek olarak, TCK'nın 3/1. maddesinde “suç işleyen kişi hakkında işlenen fiilin ağırlığıyla orantılı ceza ve güvenlik tedbirine hükmolunur” denilmektedir.

Mevlânâ yedi asır önceden suç ve cezada oranlılığa dikkat çekmektedir:

Hak yöneticinin gönlüne, adaleti yerine getirmek için şöyle bir şey yap, diye ilham ediyor.

Sen makul/ölçülü ve haklı olduğun sürece, nasıl kader adaleti gözetecek ve sana uygun olmayan şekilde muamele edecektir?

³⁶ Gölpınarlı, *Fîhi Mâ Fih*, s.55.

Madem hâkim bile erdemli bir kişi hakkında böyle davranır, hâkimlerin hâkimi olan Allah nasıl hükmeder?³⁷

Suçla Etkili Mücadele

Mevlânâ Mesnevî’de rüyasında gördüğü bir hazineyi bulma hayaliyle Mısra gidip gece vakti sokaklarda dolaşırken polise yakalanan Bağdatlının hikâyesi vesilesiyle suç ve suçlulukla mücadeleye ilişkin çarpıcı tespitler yapar. Özellikle suçla mücadelede nasıl kararlı olunması, yasaların uygulanmasında ayrımcılık yapılmaması, hoşgörü gösterilmemesi gereğini vurgular. Suçun takibinde kamu yararı olduğunu ve günümüzde önem kazanan mağdur haklarını dikkate almanın gereğini de vurgular. Devlet başkanının, gece sokağa çıkanın, kendi yakını bile olsa cezalandırılmasını emrettiğini ve hükümet görevlilerinin şu anda şehirde neden bu kadar çok hırsız olduğunu sorarak polisi eleştirdiğini ifade eder.³⁸

Hikâyeden geceleyin şehirde hırsızlığın yaygınlaşması karşısında, hırsızlıkla mücadele için kolluğa gece izinsiz sokağa çıkanları yakalama ve ifadesini alma yetkisi tanındığı görülmektedir. Ancak yine de olayların devam etmesi üzerine, “Padişah, ‘niçin hırsızlara karşı bu kadar müsa-

³⁷ *Mesnevi*, VI/421-424 (Meyerovitch/ Mortazavi, s.1404; Caféri, s.548; Can, s.364; Karaismailoğlu, s.457).

³⁸ *Mesnevi*, VI/1268 (Meyerovitch/ Mortazavi, s.1643).

mahalısınız? Neden rüşvetlerini alıyor ve niçin altınlarını kabul ediyorsunuz?” diyerek polisi uyarmıştı.”

Görüldüğü gibi Mevlânâ, kolluğun rüşvete bulaşması halinde suçun önlenemeyeceğini açık şekilde haber verir. Ardından suç mağdurunun hakkının da gözetilmesi ve yasaların eşit uygulanması konusunda adli makamları da uyarır:

Hırsızlara ve her türlü kötü/zararlı insanlara merhamet göstermek; zayıf insanlara (suçun mağdurlarına) vurmak ve onlara acımamaktır.

Suçluların cezalandırılmasında kamunun yararını ise şu şekilde vurgular:

Dikkat et, birine sempatin yüzünden, onu cezasız bırakma: Onun acısını göz önünde tutma; kamunun/halkın acısını dikkate al! düşün!

Başka kötülükleri engellemek için yılanın ısırığı parmağı kes ve at: Enfeksiyonu ve vücudun tamamının zarar göreceğini düşün.³⁹

Muhammed İkbâl de, Mevlânâ’dan aldığı ilhamla, “Adalet, değeri ölçülemeyecek bir hazinedir, ancak, onu merhamet duygusunun çapulcuğundan korumak gerekir” der.⁴⁰

³⁹ *Mesnevi*, VI/4257-4264 (Meyerovitch/ Mortazavi, s.1642; Can, s.648; Caferi, s.645, Karaismailoğlu, s.649)

⁴⁰ Muhammed İkbâl, *Yansımalar*, s.31.

Mevlânâ Mesnevi’de, kolluk görevlilerinin adil ve uyanık (işinin ehli olması) halinde hırsızların fare gibi delikte kalacağını söyler. **“Her nerede fare öteye beriye saldırmaya başlamışsa, orada kedi yoktur varsa bile görüntüsü vardır”** diyerek, kolluğun görevini yapmamasının toplumda suçluların cirit atmasına yol açacağını vurgular.⁴¹

Suç Politikası

Günümüzde, ceza hukukunun toplumu koruma görevini en uygun şekilde yürütebilmesi için izlenmesi gereken yolların, bu konudaki hedefler için ihtiyaç duyulan araçların neler olabileceği suç politikasının ilgi alanıdır.

Mevlânâ’nın aşağıdaki beyitleri çağdaş suç politikası ilkeleri özellikle de suçun önlenmesi ve suç ve ceza da orantılılık açısından oldukça çarpıcıdır:

Sen beni kötü ve zararlı bir kişi olarak gördüğün için belayı defetmek, ümidi ile beni dövdürüyorsun. Böylece herkese ders olsun, yeni bir bela gelmesin diye bela gediğini, bela yolunu kapatacaksın.

O gedikten, o yoldan bir bela gelmesin diyorsun ama kazanın ve kaderin o gediğinden başka daha nice gediği, nice yolu vardır.

⁴¹ Tahir’ul Mevlevi, a.g.e,c.8,s.520.

Belayı gidermenin çaresi, sitem etmek, zulüm etmek değildir. Onun çaresi affetmektir, bağışlamaktır, kerem etmektir.⁴²

Hikâye: Hasta Adam, Derviş ve Hâkim

Birisi hastalandı. Doktora gitti. Doktor hastanın nabzını tuttu. Onun iyileşme ümidinin kalmadığını anladı. Ona dedi ki, “Gönlün ne isterse onu yap, bedenindeki bu eski hastalığın geçsin gitsin. Hatırına ne gelirse onu yap da, sabır, perhiz, sana rahatsızlık vermesin.” Hasta, “peki!” dedi.

Kendisine bir sağlık kapısı açılsın, iyileşsin diye ırmak kıyısında gezinmeye koyuldu. Irmak kıyısında bir derviş oturmuş, elini, yüzünü yıkıyor temizlendikçe temizleniyordu. Hasta dervişin ensesini gördü, içine bir sille vurma isteği düştü. Dervişin ensesine bir tokat vurmak için elini kaldırdı. Doktor, ona içinden geleni yapmazsan, sana dert olur demişti. Dervişin ensesine vurunca, enseden bir şırak sesi çıktı.

Derviş; “Hey hey! Ey ahlâksız adam ne yapıyorsun” diye bağırды. Derviş adama iki üç yumruk vurmak, sakalını bıyığını bir bir yolmak istedi.

İnsanlar çaresizlik içindeki verem hastalarına benzerler. Şeytanın aldatmaları nedeniyle birbirlerine vurmaya eğilimlidirler. Hepsi de masumlara kötülük yapmaya su-

⁴² *Mesnevi*, VI/2588-2590 (Can, s. 521)

samışlardır. Birbirlerinin hatalarını araştırır dururlar. Ey masumların enselerine vuran, arkasından gelecek cezayı görmez misin?

Derviş, bir sillenin kisası için başımı belaya sokmam doğru değil dedi. Elini kaldırıp düşmanına vurmayınca, onu hâkime şikâyet etmeyi düşündü. Derviş, kendine vuranı çeke çeke hâkime götürdü. Hâkim dedi ki: “Evladım, önce sen durumu iyice açıkla! Meseleyi ayrıntılı olarak anlat, ben de ona göre hüküm kurayım, müspet menfi bir karar vereyim. Vuran nerede? Vurduğu yer neresi? Senin şikâyet ettiğin adam hasta, perişan bir halde, âdetâ hayale dönmüş.” Derviş “peki” dedi, “hiç bir suçum yok iken bu adamın bana sille vurmasını doğru buluyor musunuz?” Hâkim suçluya; “Az çok bir şeyin var mı?” diye sorunca o; “altı kuruştan başka param yok dedi” Hâkim “o paranın üç kuruşunu kendin için harca, üç kuruşu da hiç ses çıkarmadan ona ver!” dedi. Çünkü hâkim sanığı zayıf, hasta, yoksul ve malûl olarak görmüş ve karnını doyurmak için de üç kuruşa ihtiyacı olduğunu düşünmüştü.

O sırada hasta adamın gözü hâkimin ensesine ilişti. Onun ensesi dervişin ensesinden daha güzeldi. “Vurduğum tokatın cezası pek ucuz.” diyerek hâkimin hoşuna giden ensesine vurmak için elini kaldırdı. Hâkimin yanına gitti ve kulağına bir şey fısıldayacakmış gibi ona doğru eğildi. Derken ensesine kuvvetli bir tokat vurdu. “Siz iki hasım olarak altı kuruşu bölüşün, ben de sıkıntı ve kaygıdan kurtulayım” dedi. Hâkim öfkelenince, Derviş, “Hey!” dedi, “Şüpheli yok ki senin kararın adildir. Yanlış değildir.”

Mevlânâ boş bir masal olarak okunmaması gereken bu hikâyenin ardından hâkimi verdiği ve vereceği haksız kararlar konusunda uyarır:

Böyle bir karar yüzünden, ensene bir şamar yedin. Yazık, başka kararların da böyle ise, bunların başına ve ayağına neler getireceğini bir düşün? İyilikle harcayacak üç kuruşun olsun diyerek suçluya merhamet gösteriyorsun! Suçlunun elini kes (cezasını ver); kontrol ve gücü onun eline vermek neye yarar? Ey adaletten haberi olmayan sen sütünü kurt yavrusuna veren bir keçiye benziyorsun.⁴³

Görüldüğü gibi hikâyede dayak ya da müessir fiil mağduru olan kişi, ilk önce “ihkakı hak” yani bireysel olarak kendi hakkını almayı düşünse de bundan vazgeçmiştir. Bunun yerine, suçluyu cezalandırması ve mağduriyetinin giderilmesi için yargı organına başvurmayı tercih etmiştir.

Hâkim ise, davacı ve davalıya tarafsız bir şekilde yaklaşarak hukuku uygulaması gerekirken, davalıya acıma hissiyle yaklaşarak, davacının mağduriyetini telafi etmeyen bir cezaya hükmetmiştir.

Görüldüğü üzere, hikâyenin sonunda Mevlânâ, hâkimi yasayı uygularken ve vicdanî kanaatini oluştururken, işlenen eyleme uygun, orantılı ve caydırıcı cezaya hükmetmesi konusunda uyarır. Adeta, kendini mağdurun yerine ko-

⁴³ *Mesnevi*, VI/1293-1568 (Can, s. 432 vd., Meyerovitch/Mortazavi, s.1463 vd.).

arak empati yapmasını ister. Orantılı ve caydırıcı olmayan ceza yaptırımının suç işlenmesini önleme bir yana, suç işlemeyi teşvik edeceğini açıklar.

Kusur İlkesi

Modern ceza hukukuna hâkim olan kusur ilkesi, failin ancak fiili ona yüklenebilecekse cezalandırılmasını öngörmektedir. Fail kusurlu hareket etmiş olmalıdır ki, sorumlu olsun. Kusur ilkesiyle bağlantılı olarak ancak, kusurlu kimsenin cezalandırılması prensibinin bir sonucu olarak anayasanın 38. ve Türk Ceza Kanunu’nun 20/1. maddesinde ceza sorumluluğunun şahsi olduğu esası kabul edilmiştir.⁴⁴

Mevlânâ çağdaş ceza hukukunun söz konusu temel ilkelerini çarpıcı bir şekilde vurgular:

Ey genç adam, kaderi mazeret ve bahane gösterme; kendi suçunun sorumluluğunu nasıl olur da başkalarına atarsın.

Zeyd bir adam öldürürse, cezaya Amr mı çarptırılır? Amr şarap içerse, sarhoşluğunun cezasını Ahmet mi görecektir?”⁴⁵

⁴⁴ Hakan Hakeri, *Ceza Hukuku, Genel Hükümler*, Ankara 2007, s.44-45.

⁴⁵ *Mesnevi*, IV/413-414 (Meyerovitch/ Mortazavi, s.1403; Can, s. 363).

Sen bir borç almışsan, borcun sorumlusu senden başka kim olabilir?⁴⁶

Suçunun sorumluluğunu bir başka kimseye yükleme, zekânı ve dikkatini suçunun sonuçlarına ver.⁴⁷

⁴⁶ *Mesnevi*, IV/425 (Meyerovitch/ Mortazavi, s.1404; Can, s.364).

⁴⁷ *Mesnevi*, IV/426 (Meyerovitch/ Mortazavi, s.1404; Can, s.364).

BÖLÜM V

MEVLANA'DAN SİYASİ VE SOSYAL MESAJLAR

*Eski satanların nöbeti
geçti,
benim pazarım yenilik
pazarıdır.*

Mevlana

ÇOĞULCULUK

O birçok şiirinde çokluğun, farklılıkların güzelliğini dillendirir. Tekleştirmeye uğraşmak yerine, çokluğun yansıdığı tekliği fark etmeye çağırır. O çoklukta birliğin (kesrette vahdetin) en tanınmış temsilcisi olmuştur. Şöyle der:

İnananlar çok, ama inançları birdir. Işık gökteki güneşin aydınlattığı binaların avlularına göre yüzlercedir. Fakat duvarları aradan kaldırırsanız, bu parça parça ışıkların hepsinin bir ışık olduğunu görürsün.

Bu ifadeler, bireylerin özgürlük ve özgünlüklerini kaybetmeden uyum içinde bir birlik oluşturabileceklerini göstermektedir. Ayrıca, onun dinî ve kültürel çoğulculuğu karşılıklı tükenmez bir zenginleşme kaynağı olarak gördüğü anlaşılmaktadır.

O bu düşüncesini, inancını sağlığında uygulama ve davranışlarıyla da göstermiştir. Bu yüzdendir ki tabutunun arkasından yalnız Müslümanlar değil, o sırada Konya'da yaşayan Hıristiyanlar, Museviler de gözyaşı dökmüşlerdir.

Onun öngördüğü toplumsal düzen de çoğulcudur, farklılıkları dikkate alır. Zaten, çoğulculuğun gerçekleşmediği bir toplumda adaletin gerçekleşmesi, hukukun üstünlüğünün tesisi mümkün olmaz. Bunun için günümüzde çoğulcu toplumlar büyük karışıklıklar, bunalımlar yaşamadan varlıklarını sürdürürken, tek tipliliği gerçekleştirdiğini zanneden yöneticilerin rejimleri, ülkeleri paramparça olmaktadır.

Mevlânâ'nın aşağıdaki dizelerinde dile getirdiği birlik anlayışının iyi analiz edilmesi halinde siyasi bakımdan "Çok"un çoğul karakterini kaybetmeden nasıl "Bir" olacağının anahtarını bulmak mümkündür:

Gerçek görüşle hepimiz, bir kişiyiz. Yaratılışınız da, diriltişiniz de, ancak bir kişinin yaratılması, diriltilmesi gibidir. Kim daha fazla ilerdeyse, bu birliği o, daha fazla anlar”¹

¹ Gölpınarlı, Mevlânâ, *Mektuplar*, s.19.

Mesnevi'miz, birlik dükkânıdır, birden başka ne belirirse puttur.

YOLSUZLUK

Mevlânâ, günümüzde Avrupa Konseyinin henüz 2010 yılında çoğulcu demokrasinin temeli olan hukukun üstünlüğünü tehdit eden bir tehlike olarak nitelendirdiği adli yolsuzluk (özellikle hâkim ve savcıların rüşvet alması) tehlikesini dikkate almanın önemine asırlar önce temas eder. O şöyle buyurur:

Nice dürüst, bilgili hâkim vardır ki, aç gözlülüğü ve rüşvet yüzünden lekelenmiştir.²

Altın ve mal gözü bağlayan, kulağı sağır eden büyüçüdür. Kılın içindeki kılı gören, bilgisiyle, hüneriyle bir kılı kırk yaran hâkim bile mala, rüşvete tamah etti mi, o mal, o rüşvet gözünü bağlar; apaydın günde zalimi mazlumdan (haklıyı haksızdan) ayırt edemez olur.³

² *Mesnevi*; 3/1698, (Can, s.149, Meyerovitch/ Mortazavi, s. 633). Başka bir tercüme, “Hayret; nice bilgili ve iyi huylu hakimın yüzü boğaz ve rüşvetten dolayı sararmıştır.”. Nazif Öztürk, *Mevlana Düşüncesinde Muhtaçlık ve Yoksunluk Kavramları*, Ed. Adnan Karaismailoğlu, *Mevlana Araştırmaları* 2, Ankara 2008, s. 53.

³ Gölpınarlı, *Mecalis-i Seba*, s.30.

Mevlânâ'ya göre hâkimin rüşveti hâkimin tarafsızlığı ilkesinin hayata geçmesinin önünde en büyük engeldir. Şöyle der:

Özel çıkar görününce erdem kaybolur: kalpten gelen yüz örtü gözleri kaplar. Yargıç rüşvete meyilli ise, haksızı haklıdan nasıl ayırt edebilir.

Bilindiği gibi günümüzde yolsuzluğun kabul gören tanımı, “kamu gücünün özel çıkarlar amacıyla kullanılmasıdır.” Mevlânâ burada, hem yargı erki mensubu hâkimin gücünü özel çıkar için kullanmasından bahsederek günümüzdeki yaklaşıma eşdeğer bir yolsuzluk tanımı yaparken hem de, yargıçtaki rüşvet meylinin tarafsızlığını yitirerek haklıyı haksızdan ayırt etme görevini ifasına engel olacağını ortaya koymaktadır.

Yine başka bir yerde, rüşvet alan yargıcın tarafsızlığını yitireceğini ve kararının isabetli olmayacağını belirtir:

Sen rüşvet almadıkça hakikati görücüsün; tama edince de, kör ve rüşveti verenin kölesi olursun.⁴

Mevlânâ günümüzdeki anlayışa uygun şekilde rüşveti sadece maddi yarar olarak görmez.

“Birisinin bir âlimin huzurunda, hâkimin de olduğu bir ortamda, bir kimse hâkimi överek der ki, dünyada böyle bir hâkim bulunmaz, rüşvet almaz, örneği yoktur. Tarafsızca, hiç çekinmeden adaletin tesisi için çalışır. Âlimin cevabı şöyle olur: Sen Peygamber soyundan olduğun halde, rüşvet

⁴ *Mesnevi*, II/2754.

almıyor diye onu övüyorsun. Bu rüşvet almak değil de nedir ve bundan daha iyi rüşvet ne olabilir ki karşısında onu övüyorsun.”⁵

Görüldüğü gibi, Mevlânâ günümüzde rüşvet suçunda gelinen anlayışın daha da ilerisine geçer, “hâkime yönelik övgü sözlerini” bile rüşvet suçunun oluşumunda “manevî yarar” kapsamında değerlendirir.

ADLİ PSİKOLOJİ

Adli psikoloji günümüzde yeni gelişen bir alandır. Yasal konulara ve sorunlara psikolojinin ilkelerini uygulanması olarak tanımlanabilir. En fazla ABD’de yararlanılmaktadır.

Mevlânâ haksız yere suçlanan bir masumun psikolojisini şöyle anlatır:

Doğru söyle, gizleme; suçsuz olup da susan kişiler gibi, yüzünü göğe çevirme!⁶

Buna karşın, hırsız örnek vererek suçlu psikolojisini ise şöyle tasvir eder:

Hırsız, insanların mallarını çalıp götürünce, bir sıkıntı, bir darlık gönlünü tırmalamaya başlar.

⁵ *Fîhi Mâ Fîh*, çev. Ambarcıoğlu, s.146; *Fîhi Mâ Fîh*, çev. Avni Konuk/Hazırlayan: Selçuk Eraydın, s.102

⁶ *Divanı Kebir*, c. I, (Can, s.16).

Hırsız da, “Bu iç sıkıntısı, bu darlık nedir?” der. Ne olacak, senin şerrinden ağlayan mazlumun iç sıkıntısı, onun gözyaşlarının tesiri.

Bu iç sıkıntısına, bu darlığa pek o kadar aldırmasa, onun hırsızlıktaki ısrarı rüzgârı, onun ateşini üfler, alevlendirir. Onu daha fazla yakar.

Gönül sıkıntısı, gönül darlığı, polislerin sıkıştırması haline gelir. Onun hırsızlığı mana halinde gizli iken duygu dünyasında belirir, bayrak açmış gibi meydana çıkar.

Dert ve iç sıkıntısı suçlu için zindan olur, çarmıh olur. Aslında dert bir köktür. Kök dal budak verir. Çoğaldıkça çoğalır, arttıkça artar.⁷

Ey suçsuzların başına vuran kişi! Karşılığını göreceğini, senin de kafana vurulacağını düşünmüyor musun?⁸

DEĞİŞİM VE REFORM

Dünyamız her an değişmede ve yenileşmededir; her an yeniden yaratılmaktadır. Yeni bir düşünceyi yakalayan insan zihni eski boyutlarına asla dönmez.

Kişisel ve meslekî başarının yanı sıra toplumların ve devletlerin hayatiyetini sürdürmesi ve gelişmesinin yolu

⁷ *Mesnevi*, , III/365-360.

⁸ *Mesnevi*, V/1339, (Can, s.442).

da eski düşünce tarzlarını, kuralları ve kurumları bırakıp, yenilenmeden, değişimden, moda tabirle reformdan geçmektedir. Mevlânâ;

Eski satanların nöbeti geçti, benim pazarım yenilik pazarıdır.”⁹

Yeniye istiyorsan, eskiden soyun! ¹⁰

Yeniye ara, yeniye ara: Çünkü yeni daha fazla zevk verir, neşe verir.”¹¹

Diyerek yenilikten ve değişimden yana olduğunu ortaya koyar.

Onun şu meşhur rübaisi, her alanda değişim ve gelişim arayışlarının yanı sıra hukuk ve kamu yönetimi alanında da değişim ve reform bağlamında özel bir anlam kazanmaktadır:

Her gün bir yerden göçmek ne iyi.

Her gün bir yere konmak ne güzel.

Bulanmadan, donmadan akmak ne hoş.

⁹ Can şöyle tercüme etmektedir: Eski mallar satanların yani eskiden gelmiş bilginlerin aşk hakkındaki görüşlerinin nöbeti geçti. Biz aşk hakkında yeni görüşlere sahibiz. Bu aşk pazarı şimdi bizim pazarımızdır (Divan-ı Kebir, Seçmeler, c.1,s.179).

¹⁰ Mevlana, Mesnevi, II/1265

¹¹ Can, *Rubailer*, s.136.

Dünle beraber gitti cancağızım,

Ne kadar söz varsa düne ait.

Şimdi yeni şeyler söylemek lazım.¹²

Görüldüğü üzere, Mevlânâ yeniyi olumlu ve zenginleştirici bir deneyim olarak görmekte, insanı zamanın ruhunu takip etmeye çağırmaktadır.

¹² Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s.297. Aynı Rubainin farklı çevirileri ise şöyledir :

*Bir yerde konaklayıp da yola koyulmak ne güzel,
Hiç donmadan, bulanmadan böyle durulmak ne güzel.
Dün geçmiş ola: onunla gitti gider dünkü sözün :
Her yepyeni gün için bir taze söz bulmak ne güzel.*
(Halman, s.31

*

*Gönlünce konak konak göç etmek şöyle
Hoştur su olup hür akabilmek öyle
Dünler gibi dünkü söz de gelmiş gitmiş
Dün geçti bugün yepyeni sözler söyle.*
(Tanyaş, a.g.e, s. 125/120).

*

*Güzeldir aşmak, her gün bir etap,
Bulanmadan akan bir su gibi.
Dün kaçıp gitti, dünün hikayesi de geçip gitti.
Bugün için uygun olan, yeni bir hikaye anlatmak. (Meyero-
vitch).*

TOPLUMSAL HAYATTA GÜVEN VE BİRLİKTELİK

Mevlânâ hangi dinden, ırktan, renkten olursa olsun, kadın-erkek, zengin-fakir ayrımı yapmadan insana değer vermiş, ona daima saygı duymuştur. O, inancından aldığı ilhamla, herkese ve her varlığa karşı derin bir anlayış, saygı ve müsamaha ile doluydu. Şahsiyetinde, eserlerinde ve tesirindeki evrenselliğin kaynağını, öncelikle burada aramak gerekir.

Onun hayatı, inançlarıyla, inançları da sözleriyle tam bir bütün, tam bir uyum oluşturur.¹³

O, “**Ya olduğun gibi görün ya da görüldüğün gibi ol!**” diyerek, birlikte yaşamının temel şartı olan insanî ilişkilerde ve toplumsal hayatta güveni yerle bir eden dalkavukluk, ikiyüzlülük, çok maskelilik ve kaypaklık gibi davranışlardan sakındırır. Kalp, lisan ve beden dilinin uyum içinde olmasını ister. Bir mektubunda şöyle buyurur:

Bütün dünya, sana karşı bir başka şekle girer, değişirse bile, sen kendi yolunda yürümeye bak; bir başka şekle girme; değişme.¹⁴

Mevlana bu konunun üzerinde önemle durmasının gerekçesini şöyle belirtir:

¹³ Gölpınarlı, *Mevlânâ Celaaledin*, s.191.

¹⁴ *Mektuplar*, s.101.

Dağımlık, perişanlık, insanların birbirleriyle anlaşılamaları, hep nifaktan, ikiyüzlülüktен meydana gelir. Rahatlık, huzur, kutluluksa birlikten doğar. Bir ülkede birlik olmasa, o ülke perişan olur.¹⁵

Onun düşünce dünyasını Muhammed İkbal ne güzel yorumlar:

İnsanlar riyakârlığa saygı gösteriyor ve övüyor. Ben riyakârlıktan elde edilen ün, saygı ve bağlılıktansa, unutulmuşluk içinde ölmeyi ve kimsenin ardımdan ağlamamasını tercih ederim.¹⁶

O toplumu oluşturan bireyleri, toplumsal amaçlar ve kamu yararı için birlikte hareket etmeye çağırır:

Gelin, gelin!

Hepimiz toplanalım;

Bir an için toprak bedenlerimizi yok edelim!

Gelin, gelin!

Kendimizi umursamayalım;

Suya dalıp aynı renge girelim!

Zaten hepimiz aynı ağacın dalları;

Aynı yolun yolcuları değil miyiz?¹⁷

¹⁵ Can, Divan-ı Kebir, 1, s. 406.

¹⁶ Muhammed İkbal, *Yansımalar*, s. 9.

¹⁷ Şimşekler, a.g.e, s. 86

Bir toplumun birlik ve beraberliğini tesis ederek hedeflerine nasıl ulaşabileceğini ise zincirin halkaları ve kuşlar üzerinden yaptığı benzetmelerle ortaya koyar:

Şu zincirin halkalarına bir bakın!

Hepsi ayrı ayrı;

Ama bir araya gelir,

Kapıya bend olup,

Ev sahibini düşmandan korurlar.

Şu kuşların uçuşuna bir bakın!

Hepsi de bir araya toplanır,

Bir menzile doğru uçarlar;

Ama kanatlarını birbirine çarpmadan.

Zincir halkaları ayrılrsa,

Kuşlar kanatlarını birbirine vursa;

Ne evin sağlamlığı kalır,

Ne de menzile ulaşılabilir.

Ey insanlar sizin de gönülleriniz ayrı ayrı;

Hadi siz de toplanın korkmadan, çarpmadan,

Menzile doğru yol alın!¹⁸

¹⁸ Şimşekler, a.g.e, s.89

AŞIRILIK VE FANATİZM

“Bir şeye sımsıkı sarılmak, bir şeyde taassup göstermek hamlıktır.”¹⁹ diyen Mevlânâ, Mesnevî’de sık sık ham insanlardan şikâyet eder;

Bu sözlerin izahı, yorum yapmayı gerektiriyor; fakat eski düşüncelilerden, onların köhne anlayışlarından korkuyorum. Zayıf akıllı ve dar görüşlüler, düşüncelerine yüz türlü kötü hayal getirirler.²⁰

Ham, olgunun halinden anlamaz, öyle ise söz kısa kesilmelidir vesselam.²¹

O bir şeyi, bir fikri körü körüne izlemenin kişiyi yanlış sevk edeceğini belirtir:

Taklitten doğan bilgi canımızın vebalidir, iğretidir. Bizse o bizim malımızdır diye oturup kalmışız.²²

Mevlânâ her türlü fanatizmi en şiddetli şekilde eleştirmektedir. Mesnevî’deki hikâyelerden birinde, “haklı olmayan bir dava için hayatını verebilecek kadar fanatik olunabileceğini açıklamakta ve şöyle demektedir:

¹⁹ *Mesnevi*, III/1295 (Can, s.93 ; Caferi, s.244), Meyerovitch/ Mortazavi ise şöyle çevirmektedir. (Dünyaya) yapışmak ve aşırı derecede bağlanmak hamlık göstergesidir (s.607).

²⁰ *Mesnevî*, I/2761-2766 (Caferi, s.92 ; Meyerovitch/ Mortazavi, s.233).

²¹ *Mesnevi*, I/18, Meyerovitch/ Mortazavi’in tercümesi ise, “Hiç tecrübesi olmayan kişi, bilenin halini anlayamaz ; öyle ise sözlerim kısa kesilmelidir vesselam. ” (s.54).

²² *Divan-ı Kebir*, II/3540 (Can, s.355).

İnsan bazen öyle bir psikolojik hale gelir ki, bakar, fakat görmez; dinler, fakat işitmez.²³

AİLE İÇİ ŞİDDET

Mevlânâ aile içi şiddete de karşıdır. O, bilgisiz kişilerin eşlerine şiddet uygulayacağını ve bunların da sevgiden yoksun olan ve tabiatlarında hayvanlık duygusu baskın olan kişiler olduğunu söyler:

Kadınlar akıllı erkeklere karşı galip gelirler, fakat cahil kişiler kadınları mağlup ederler. Bu tür cahiller, sert ve kaba olan insanlardır. Bunlarda acıma, lütfetme, sevmeye duygusu azdır; çünkü yaratılışlarında hayvanlık duygusu üstündür.²⁴

Mevlana'nın düğününden sonra oğlu Sultan Veled'i yanına çağırarak eşi Fatma Hatun'u daima hoş tutması için yaptığı şu vasiyet çok çarpıcıdır:

Bugün, sen oğlumuzun nikâhında sana, seni denemek üzere teslim edilen, gönül ve gözümüzün aydınlığı, Fatma Hatun'un gözetilmesi için şunu vasiyet ediyorum. Umulur ki, oğlumuz ona haksız-

²³ Meyerovitch/ Mortazavi, a.g.e, s.19

²⁴ Mesnevî, I/2434-2437. Kadın bilge ve akıllı erkeklere sınırsız olarak galip gelir. Oysa ki, cahil (bilgisiz) kişiler kadına galip gelirler. Çünkü onların içinde hayvanın yırtıcılığı hapsedilmiştir. Onlar şefkat, iyilik ve sevgiden yoksundurlar, çünkü hayvanlık onların insanlığına galip gelmiştir. Aşk ve şefkat insani vasıflardır; kızgınlık ve şehvet hayvani vasıflardır.

lık etmez. Bir an bile kadının gönlüne, babamın ölümünden sonra vefasızlık ediyorlar, diye bir düşünce girmez. O, öyle bir kadındır ki cevherinin temizliğinden ötürü şikâyetle bulunmaz, sabreder.. Fatma Hatun'u aziz tutasın, her gün ve geceyi, bayram günü ve gecesi bilesin..

ŞİDDET VE TERÖR

O, aşağıdaki sözleriyle de, bir bakıma kolay ve ilkel olan kin ve intikamı değil, zor ve erdemli olan sulh ve kardeşliğe teşvik eder, sevgi duygusunun en yoğun ve güçlü şekli olan aşka dayanan gelişimi savunur:

Kin ve nefret duyguları kalpleri karartır. Barış dalgaları kalplerden kinleri atar; savaş dalgaları ise sevgileri altüst eder.

Sevgiyle birleşen sevgiyi;

Kinle birleşen ise kini doğurur.²⁵

Çünkü çağdaş bir bilim adamının çok güzel açıkladığı gibi sevgiye dayanmayan bir gelişimin sonuçlar çok yıkıcı olabilmektedir.” Sevgisiz bir gelişim, ötekinin elinden insanlığını alan bir zorbalığa dönüşür. Çünkü dünya düşman olarak algılanır, tehlikeli görüldüğünden yeniye güven duyulmaz. Bunun sonucunda insanın hormon yapısında değişim olur; stres durumunu dengeleyen serotonin azalır, bu da sinirliliğin artmasına ve şiddetin

²⁵ Şimşekler, s.96

ortaya çıkmasına yol açar. Böyle bir gelişim aynı zamanda düşük bir kendilik değerinin ortaya çıkmasına neden olur. Bu değersizlik duygusu da, örneğin yabancılara düşmanca davranmak gibi onay bulan tutumlarla dışa atılır. Sözde düşmanın cezalandırılması çağrısı bile değersizlik duygusunun azalmasını sağlar.”²⁶

Diğer yandan, o tek bir görüşe, bakış açısına takılı kalan kişiye her şeyin çirkin geleceğini söyleyerek, insanı suçlu ve terörist olmaya götüren psikolojik süreci çok güzel ortaya koyar.²⁷

Hiç kuşkusuz masum insanların hayatına kıydırmak akıl ve mantığı devre dışı bırakan bir beyin yıkama ve zihin kontrolü ile mümkün hale gelir. Mevlana bu açıdan teröristleri deliye benzetir. Çarpıcı ifadelerle terörün yol açabileceği tehlikelerin ve insan hakları ihlallerinin çokluğunu ve çeşitliliğini vurgular. Çözüm olarak terörün finansmanının önlenmesini çağrıştıran teröristlerin silaha ulaşmasının engellenmesini/silahsızlandırılmalarını önerir.

Delinin elinden silahı al da adalet ve barış senden razı olsun.

Silahı olup aklı olmayanın elini bağla; yüz türlü zarar verir.²⁸

²⁶ Arno Gruen, *Demokrasi Mücadelesi, Radikalizm, Şiddet ve Terör*, Çitlembik Yayınları: İstanbul 2010, s.71.

²⁷ *Mesnevi*, IV/2383, (Meyerovitch/ Mortazavi, s.984).

²⁸ *Mesnevi*, IV, 611 (1434-1435, Değimençay, a.g.m, s.24.

Yine bir rubaisinde şiddetin temel kaynaklarından olan **“açgözlülük, kıskançlık ve kini gönülden kovma-ya”**²⁹ davet eder.

Mevlânâ, aşağıdaki dizeleri ile ise, büyük, küçük her türlü çatışmanın beyhudeliğini çok güzel ortaya koyar:

Beri gel, daha beri, daha beri

Bu yol vuruculuk nereye dek böyle?

Bu hır-gür, bu kavga nereye dek?

Sen bensin işte, ben benim işte

Ne diye bu direnme böyle?

Ne diye aydınlıktan kaçır aydınlık, ne diye?

Topumuz bir tek olgun kişiyiz, bir tek

Ne diye böyle şaşı olmuşuz, ne diye?

Zengin yoksulu hor görür, ne diye?

Sağ soluna yan bakar, ne diye?

İkisi de senin elin, ikisi de

Peki kutlu ne, kutsuz ne?³⁰

Görüldüğü gibi, o insanlık ailesini **“bir tek olgun kişi”**, **“bir tek inci”** olarak görür.

²⁹ Meyerovitch, *Rubâi'yât*, Albin Michel, Paris 1993, s.28.
Mesnevi, IV, 611 (1434-1435, Değimençay, a.g.m, s.24.

³⁰ A.Kadir, a.g.e, s.105.

O insanların birbirini hoş görmesini, kavgasız ve güzellik içinde yaşamalarını isterdi. Bir gün kavga eden iki kişiden biri öbürüne diyor ki: bir söyle, bir işit! Bunu duyan Mevlânâ araya girerek şunları söyler: **Sen ne söyleyeceksen bana söyle. Benimle didiş. Sen bin söyle, benden bir bile duymayacaksın.**

Bu sözler üzerine kavga edenler utanıp barışır.³¹

O, günümüzde, ekonomik ve ülkesel çıkarları için dünyanın birçok yöresini insanlarına cehenneme çeviren ülkelerin yöneticilerine şöyle seslenir:

İnsanlar arasındaki bu kadar kavgaya,

Bu kadar uyuşmazlığa gerek var mı?

Hepsi aynı yolun yolcusu,

hepsi aynı kervanın insanları değil mi?

Hepsinin yiyeceği aynı,

Hepsinin içeceği bir değil mi?³²

Mevlânâ bilgeliği ülkemizin en yakıcı sorunları için de reçeteyi içermektedir. Prof. Dr. Mahmut Erol Kılıç bu reçeteyi nasıl dile getirmekte:

Ülkemizin etnik unsurlarını bir araya nasıl getiririz arayışında olanlar acaba, "Aynı gönlü paylaşanlar aynı dili konuşanlardan yeğdir" diyen Mevlânâ'dan neden isti-

³¹ Yılmaz, (2009), a.g.m, s.23; Gölpınarlı, *Mevlânâ Celaleddin*, s.194.

³² Şimşekler, s.95

fade etmeyi düşünmezler? "Biz birleştirmeye geldik ayırmaya değil" diyen yine o değil mi? Kültürel ve manevî planda kolaylıkla ve de kansız halledilebilecek olan bu husus neden sadece cebri tedbirlerle çözmede ısrar ediliyor? Mevlânâ felsefesi bilinmediği ve de izlenmediği için bu böyledir."³³

Mehmet Aydın'ın ifadesiyle: Mevlânâ felsefesinin temelini, fanatizme karşı açılan savaş teşkil eder. Fakat O, diğer din mensuplarını da aynı savaşa davet etmektedir.³⁴

O, **"barışı savaştan ayırt et; çünkü savaş iyi değildir."**³⁵ diyerek savaştan sakındırır, barışa çağırır.

Görüldüğü üzere, Mevlana bu düşünceleri ile Dünya'nın etnik, dini, ideolojik, ekonomik çıkar kaynaklı çatışmalarla boğuştuğu zamanımızda insanı ve insanlığı birbirinin kurdu olmaktan çıkmaya, tek bir sağlıklı beden olmaya çağırmaktadır.

O, dünyada dinlerin ve bağlılarının barış içinde bir arada yaşaması gerektiğini, ne kadar isteseler de dünyaya tek bir dinin hâkim olması gibi bir durumun gerçekleşmesinin mümkün olmadığını söyler.

³³ Mahmud Erol Kılıç, Mevlânâ gündelik hayatımızın neresinde?, <http://akademik.semazen.net/> erişim tarihi : 18.08.2011.

³⁴ Aydın, a.g.m., s.58.

³⁵ Abdalbaki Gölppınarlı, *Mecalis-i Seba*, İnkılap, İstanbul 2010, s.18. Hafız-ı Şirazi de şöyle der : « Yetmiş iki millet harb ediyorlarsa onların bu savaşını mazur gör. Çünkü hakikati görmeyerek efsane makamından çaldılar, masala daldılar, hayallere daldılar. »

Mevlânâ'ya, şöyle denir: 'Rumlar, Moğol'a kız verelim de din bir olsun; şu yeni din, şu Müslümanlık ortadan kalksın diyorlar.' Mevlânâ'nın cevabı bunun imkânsızlığını açık bir şekilde ortaya koyar:

Bu din ne vakit bir olmuş ki? Daima ikiye, üçtü. Aralarında da daima çekişme ve savaş vardı. Dinleri nasıl bir yapabilirsiniz siz? Din orda, yani kıyamet kopunca öbür dünyada bir olur. Fakat burada, Dünya'da buna imkân yoktur. Çünkü burada herkesin bir amacı, başka bir dileği var; bu burada birliğe imkân vermez. Ancak orada bir olacaklar, aynı yöne dönecekler, aynı dile ve kulağa sahip olacaklardır.”³⁶

Mevlânâ, aşağıdaki dizelerle dil örneğinde farklılıkları değil farklılıkların arkasındaki birliği insan gerçeğini görmeye dolayısıyla, tüm insanlığı barışa ve birliğe çağırır.

Dünyada nice diller var, nice diller

Ama hepsinde de anlam bir

Sen kapları, testileri hele bir kır

Sular nasıl bir yol tutar gider

Hele birliğe ulaş, kavgayı, hır-gürü bırak

Can nasıl koşar, bunu canlara iletir.”³⁷

³⁶ Gölpınarlı, *Fîhi Mâ-Fîh*, s.23. Meyerovitch, *le livre du dedans*, s. 53.

³⁷ A. Kadir, a.g.e, s.107.

Yine o, çıkar çatışmalarına karşı insanları **“hepiniz birsiniz, ikilik hevesine düşmeyin”**³⁸ diye uyarır.

Görüldüğü üzere Mevlânâ ayrışanları, ayrılıkları, aykırılıkları birleştirebilecek çok güçlü bir söyleme sahiptir. Özellikle, şiddet, çatışma, terör ve savaşın yoğun bir şekilde yaşandığı zamanımızda Mevlânâ düşüncesi ve retorikî önemini daha çok ve güçlü şekilde hissettirmektedir. Şiddetin dışlanması ve bireylerin ve toplumun vicdanında mahkûm edilmesi için Mevlânâ'nın söylemi çok etkileyici ve ikna edicidir. Her türlü bağnazlığın, fanatizmin kolayca filizlenebildiği, en büyük insan hakkı ihlali olan şiddet ve terör eylemlerine dönüşebildiği ve terörün küresel bir tehdit halini aldığı günümüzde, Mevlânâ'nın kendisiyle ve çevresiyle barışık, olgun insan tipine ne kadar çok ihtiyaç vardır.

³⁸ Sağiroğlu, s. 141.

BÖLÜM VI

MEVLÂNÂ'DAN İYİ YÖNETİM İLKELERİ

*Yönetici hainlik ederse
çevresindekiler de
hainlik eder!"*

Mevlânâ

MEVLÂNÂ VE DÖNEMİN YÖNETİCİLERİ

Mevlânâ, dönemindeki yöneticilere gerek sohbet ve davranışları ve gerekse yazdığı mektuplarla daima yol göstermiş, onları halka hizmete, iyiliğe ve adalete davet etmiştir.

Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykavus yanında emirleri olduğu halde, Mevlana'yı ziyarete gelir. Mevlânâ ona gerektiği gibi iltifat göstermeyip dersi ve öğrencileriyle ilgilenmeyi sürdürür. Sultan bir süre bekledikten sonra,

“Mevlânâ hazretleri, bana bir öğüt ver.” der. Mevlânâ kendisine sertçe bakarak, cevaplar:

Sana ne öğüt vereyim. Sana çobanlık emretmişler; sen kurtluk yapıyorsun. Sana bekçilik emretmişler; sen hırsızlık yapıyorsun. Allah seni sultan yaptı; sen tutuyor şeytanın sözüyle hareket ediyorsun.

Bu sözleri işitip yaptığı icraâtları gözden geçiren sultan, ağlayarak dışarı çıkar ve Allah’a daima âdil olacağına ve iyi işler yapacağına dair söz verir.¹

Bu olayda, Mevlânâ’nın dönemin mutlakiyet rejiminin başındaki monarka karşı söylediği çarpıcı uyarılar, demokrasilerde her dört yılda bir kendilerine yürütme yetkisini veren halka genel seçimlerde hesap vermek zorunda olan siyasetçiler için evleviyetle geçerlidir.

Bir gün, döneminin Başbakanı Emir Pervane, kendisine nasihatlerde bulunması ve öğütler vermesi için Mevlânâ’nın huzuruna gelir. Mevlânâ onun bu isteğini dinler, bir müddet susar ve Emir’e dönerek sorar:

“Emir, Kur’an’ı ezberlediğini duyuyorum..” Emir,

“Evet, ezberliyorum.” diye cevap verir. Mevlânâ tekrar sorar:

“Hadis-i şeriflerle ilgili bir eseri de Şeyh Sadreddin Hazretleri’nden dinlediğini duyuyorum.”

Emir tekrar “Evet, doğrudur.” diye cevap verir.

¹ Gölpınarlı, *Mevlânâ Celaleddin*, s.222.

Bunun üzerine Mevlânâ, aşağıdaki sözlerle kendisini adaletli olmaya davet eder.

Allah'la peygamberinin sözünü dinlemedikten ve halka zulmettikten sonra ben sana ne diyeyim, benim sözümü mü dinleyeceksin?

Bunun üzerine Pervane ağlayarak Mevlânâ'nın huzurundan ayrılır ve artık adaletli bir yönetim göstermeye başlar.

Yine Emir Pervane, Mevlânâ ile sohbet için medresesine gelir. Kapıdaki öğrenciler hemen Mevlânâ'ya haber verirler. Mevlânâ ise öğrencilerine ders vermekte olduğunu bildirerek vezirin beklemesini söyler. Birkaç saat geçer; Mevlânâ hâlâ derstedir. Pervane'nin biraz daha beklemesini söyleyerek onu huzuruna almaz. Böylece uzun bir süre geçer. Sonunda Mevlânâ bir öğrencisiyle haber göndererek çok meşgul olduğunu ve daha sonraki günlerde gelmesini ister ve onunla görüşmez.

Emir Pervane ağlayarak medreseden ayrılır ve yolda giderken “Evet” der; kısık bir sesle. “Mevlânâ bana gereken dersi çok iyi verdi.” Etrafindakiler sorar: “Ne dersi vezirim; siz kendisiyle görüşmediniz ki!” O, çevresindekilere şu cevabı verir:

Ben sultan olarak, kapıma gelen ihtiyaç sahiplerini nasıl bekletiyor ve hatta hiç görüşmeden onları kapımdan savıyorsam, o gönül sultanı da bana bunu yaptı ve bekletilmenin ne kadar kötü olduğunu ba-

na gösterdi. Artık bundan sonra kapıma gelen hiçbir ihtiyaç sahibini bekletmeden huzuruma alın.²

Mevlânâ, kişinin eleştiri özgürlüğünü koruyabilmesi kaydıyla devlet yöneticileri ile görüşmeye, yakınlık kurmaya karşı değildir. Şöyle der;

Yöneticiler bir makama geçtiler mi, nefisleri kuvvetlenir, ejderha kesilirler. Onlarla görüşüp konuşan, onlarla dostluk davasına giren, onların malını kabul eden bu adam da çaresiz onların kanaatleriyle mutabık gözükmek zorunda kalır; onların kötü sözlerini, hoşlansınlar diye kabul eder; aykırı bir söz söyleyemez; bu yüzden tehlikelidir. Eğer bir zalime yardım edersen Allah o zalimi, sana musallat eder.³

YÖNETİCİLERİN NİTELİKLERİ

İyi siyasetçi ve devlet adamının en büyük vasfı ileriye görmektir. Nitekim Mevlânâ'ya göre: **“İleriye görmeyen kimseler, manen kör sayılır.”** Ayrıca: **“Zayıf düşünceli devlet adamının hâli de zordur.”** Bunun içindir ki devlet idaresindeki şahsiyetlerin ileriye gören ve kararlı kimseler olması gereklidir. Şüphesiz ki bir politikacının aynı za-

² Nuri Şimşekler, Mevlânâ'ya Göre; Yöneticiler (Siyasetçiler), Halk ve Adalet, <http://akademik.semazen.net/>

³ Meyerovitch, *le livre du dedans*, s.32. Gölpınarlı, *Fîhi Mâ-Fîh*, s.7.

manda ölçülü konuşması da icap eder. Çünkü diyor Mevlânâ:

Dilin söylediği bir söz, yaydan fırlayan ok gibidir. Atılan ok, elbette ki geri dönmez.⁴

Devlet adamları arasında en yüksek mertebeye sâhip bulunan devlet başkanı ve başbakana gelince, Mevlânâ bu mertebedeki şahsiyetlerin, (-tıpkı daha önce Fârabî'nin düşündüğü gibi-) mükemmel insan olması gerektiğini vurgulamaktadır. Böyle olduğu takdirde, ona tabi olacak yardımcıların da mükemmel insanlar olacağı kanaatindeydi. Bu konuda yaptığı bir metafor (benzetme) ile şöyle demektedir:

Devlet başkanı, bir havuz gibidir; onun adamları (yardımcıları) ise, bu havuzun kenarlarındaki lülelere⁵ benzer. Şayet havuzun suyu temiz olursa, lülelerden temiz su akacağı gibi, havuzun suyu pis olduğu takdirde, lülelerden kirli su akacaktır.”⁶

Divan-ı Kebir’de ise, yöneticilere aşağıdaki öğütleri dile getirir:

⁴ Nihat Keklik, Mevlânâ’da Metafor Yoluyla Felsefe, http://akademik.semazen.net/article_detail.php?id=501, erişim tarihi: 11.07.2011.

⁵ Lüle şu anlamlara gelir: Su akan musluksuz boru, çeşme ağzı, eskiden çeşmelere takılan ve belli bir süre içinde belli ölçüde su akıtan boru.

⁶ Keklik, erişim tarihi: 11.07.2011.

Bilmem ki, insan, kendisine yapılmasını istemediği bir şeyi ne diye başkası hakkında denemeye kalkışır?

Öfke ve kızgınlığa kapılıp hiç kimseyi çiğneme de; Allah'ın gazabı seni çiğnemesin.

Gurura kapılmanın, büyüklük taslamanın kanını dökmezsen, o kan coşar da seni boğar.⁷

YÜKSEK MAKAMLARIN SORUMLULUĞU

Mevlânâ yöneticilerin kendilerini halkın üstünde değil, adeta kendilerini onların üzerinde bir tabut gibi görmelerini salık verir.

Allah'ın kulu ol da, yeryüzünde at gibi hür yürü! Seni cenaze gibi omuzda taşımasınlar.

Kendini beğenmiş (gururlu, kibirli, nankör) insan, herkesin kendisine hamal olmasını ister; ölüyü mezara götürdükleri gibi, onu da omuzda taşımalarını arzu eder.

Rüyada kimi tabuta konmuş götürülüyor görürsen, o kişi, yüksek bir mevkie ulaşır, mertebesi yücelir. Aslında yüksek mevkie çıkan, maddi yönden mertebesi yücelen bir kişi, halkın omuzuna yüklenmiş cenazeye benzer. Daha doğrusu,

⁷ Bekir Şahin (Hazırlayan), *Divanı-ı Kebirden Seçmeler*, Rumi Yay. Konya, 2007, s. 80-81.

yüksek mevkie çıkmış, itibar kazanmış bir kişi, aslında yüksek mevkide değildir. Belki de o halkın sırtına yük olmuş bir cenazedir.

Bu sebeptendir ki, o tabut, halka yüküdür. Bu kendilerini halkın üstünde görenler ve kendilerini büyük sayan kişiler, halkın sırtına yük yüklerler. Kendileri de halka yük olurlar.

Yüksek mevkiden, halka yük oluştan sonunda bı-karsın, nefret edersin, Sen bir şehre benziyorsun ama aslında yıkık bir köysün.

Şimdi bulunduğun yer, maddi varlığın, sana bir şehir gibi ihtişamlı görünürken, ona lanetler yağdırır. Ondan kaç ve eşya dengini yıkık bir yere çevirme,

Senin manevi yüzlerce bağın, bahçen varken, maddi varlıktan vazgeç, uzaklaş da sonunda bunalmayasın. Yıkık bir yere tapar olmayasın. Yani ey bu dünya viranesinde yüksek mevkie, maddi varlığa sahip olan kişi, sen bu maddi varlığa güvenme, ondan nefret et! Çünkü senin, manevî ve ruhanî yüzlerce bağın, bahçen varken, maddi varlığın, yüksek mevkinin esiri olmayasın.”⁸

Bu bakış açısını içselleştirmiş bir yönetici, yönetilenlere tepeden bakamaz, kamudan hizmet alanların önüne bürokratik formalite ve engeller dikemez, vatandaşın işini

⁸ *Mesnevî*, VI/324-330 (Can, s.357; Meyerovitch/ Mortazavi, s.1398).

kolaylaştırır, vatandaşın sevgi ve sempatisini kazandıracak hizmet yol ve yöntemleri bulur.

O, yöneticilerin korunması için alınan aşırı ve orantısız güvenlik önlemlerini ise bir hikâye ile eleştirir:

Padişahın biri, camiye giriyordu. Korumalar, eli sopalılar halkı dağıtmak için dövüyor, yol açıyorlardı. İnsafsızca sopa vuran, birinin başını yarıyordu, öbürünün gömleğini yırtıyordu.

O arada zavallının biri de, suçsuz olarak yoldan çekilip gitmesi için on sopa yedi. Yediği sopalardan kanlar içinde kalan birisi, yüzünü Padişah'a döndürdü de, 'Görünüp duran, göz önünde yapılan şu zulmün gizlisini ne soruyorsun?' dedi.

Camiye giderken işlediğin hayır, bu zulüm olursa, acaba, şerrin ne olur ey azgın?⁹

LİYAKAT VE EHLİYETE ÖNEM VERME

Mevlânâ, hangi konumda olursa olsun insanları bilgili ve ehil kimselerle beraber olmaya, iş yapmaya çağırır.

Zeki ve bilginin eteğine yapış. Ehil olmayanlarla bir an bile eğleşme, çünkü aynayı suda bırakırsan elbet paslanır.¹⁰

⁹ *Mesnevi*, VI/ 2465-2471 (Can, s.515).

¹⁰ Can, *Rubailer*, s. 1209.

Günümüzde, liyakata dayalı insan kaynakları yönetimi” kamu sektöründe iyi yönetim ilkelerinin başında değerlendirilmektedir. Bu ilkeyi ifade eden ve sözlükler de “yeterlilik, ustalık, uygunluk, yaraşırılık” olarak birbirine yakın anlamlarda kullanılan “ehliyet ve liyakat” kavramları Mesnevî'nin pek çok hikâyesinde farklı karakterler vasıtasıyla işlenerek adeta Mesnevî'nin bütün satırlarına serpiştirilmiş, Mesnevî'nin ruhuna aksettirilmiştir.¹¹

Liyakat, dar anlamda herhangi bir organizasyonda işe uygun ehil kişinin seçilmesi anlamına gelmektedir. Buradaki “işe uygunluk”, işin gereğini yerine getirebilmek için gerekli, bilgi ve tecrübedir. Diğer yandan, liyakat kavramı özünde etik ve erdem gibi değerleri de barındıran bir kavramdır. Bu açıdan, işe alınacak kişinin bilgi ve tecrübe sahibi olması yanı sıra etik ve erdeme sahip olması da son derece önemlidir.

Mevlânâ'ya göre toplumda adaletin, barışın, güven ve huzurun sağlanması ancak kamu görevlerine ehliyet ve liyakat sahibi insanların getirilmesiyle mümkün olabilecektir. Uzmanlık ve deneyime bakılmaksızın işlerin yürütülmeye çalışılması halinde ise toplumsal düzenin işleyişi zarar görecektir, ülkenin gelişmesi, ileri gitmesi mümkün olmayacaktır.

¹¹ Yazıcı, a.g.m, s. 932.

Mevlânâ aşağıdaki söz ve benzetmelerle kamu yönetiminde liyakat ve ehliyetin önemini şöyle vurgular:

Her ifade bir halin göstergesidir. Hâl, ele; ifade, alete benzer.

Bir kunduracının elinde kuyumcunun aleti, kuma ekilmiş dane gibidir.

Kunduracının önünde çiftçinin aleti, köpeğin önünde saman, eşeğin önünde kemik, bir şey ifade etmez.¹²

El ve alet taş ile demir gibi, her şeyde çiftlik gerekir; Çiftin varlığı doğumun şartıdır.¹³

Mevlânâ bütün bu beyitlerde ehliyete işaret eder. Her iş ehline verilirse, ehlinin elinden çıkarsa dürüst ve makbuldür. Ehlinde başkasına verilen işler daima aksak ve yerinde değildir. Mevlânâ bu önemli gerçeği bir takım benzetmelerle ifade ediyor. Gerçekten, bir alet yerinde olan kamusal yetki, ehil kamu görevlisinin elinde değilse, kamu yararına bir iş ortaya çıkmaz.

Yine o, devlet çarkının uygun şekilde işlemesi, halkın beklentilerine cevap verebilmesi için kamu görevlilerinin liyakatli ve ehil kimseler olmaları gerektiğini vurgular, layık olmayan kişilerin başa geçmesinin tehlikesine dikkat çeker:

¹² *Mesnevî*, II/303-304 (Meyerovitch/ Mortazavi, a.g.e, s. 322).

¹³ *Mesnevî*, II/309 (Meyerovitch/ Mortazavi, a.g.e, s.322).

Kötü tabiatlı kişilerin elinde bilgi, zenginlik, makam, yüksek görev ve servet bir felakettir.

Yüksek göreve gelmiş bir bilgisizin verdiği zararı yüz aslan bir araya gelse yapamaz. Bundan önce kusuru gizlidir, ancak iktidarı elde edince yılanı deliğinden çıkar insanları sokmak için ovaya süzülür. Cahil kişi başa geçince bütün ovalar yılan ve akreplerle dolar.

Layık olmadığı halde zenginlik ve yüksek görev sahibi kişi kendi talihsizliğini yaşar. İktidar doğru yolu kaybetmiş bir kişinin eline geçince onu yükselme sanır; ancak gerçekte o bir uçuruma düşmüştür O yolu bilmez ama bir kılavuz gibi davranır. Kötü zihniyeti dünyayı ateşe verir.¹⁴

Görüldüğü üzere, burada ehil olmayan yöneticinin etrafına topladığı ve görevlendirdiği kendisi gibi yetersiz kişiler akrep ve yılanı benzetilmektedir.

Padişah birine, yüz kişinin geçineceği kadar maaş vermişti. Ordudakiler bu işin aleyhinde bulunuyorlardı. Padişah kendi kendine, bir gün dedi size gösteririm, neden böyle yaptım anlarsınız. Savaş oldu, savaşta herkes kaçtı, yalnız oydu kılıç sallayan. Padişah dedi. “O işi bunun için yaptım ben.”¹⁵

¹⁴ *Mesnevi*, IV/372-373.

¹⁵ Gölpınarlı, *Fihî Mâ Fih*, s.6.

Mevlânâ'ya göre kamu görevi adeta bir kılıçtır. Ehli-yetsiz yönetici bu kılıçla halka büyük kötülüğü dokunacağından bu kılıcın seçim veya görevden alma yoluyla ondan alınması gerekir. Nitekim şöyle der;

Kötü karakterli bir kişiye bilgi ve ustalık öğretmek bir eşkıyanın eline kılıç vermek gibidir.

Bu bilgiyi layık olmayan birine vermektense sarhoş bir zencinin eline bir kılıç vermek yeğdir.

Bilgi, zenginlik, makam, itibar ve servet kötü tabiatlı kişilerin ellerinde bir musibettir..

Kötü tabiatlı adamın ruhu delidir. Elindeki kılıç da, sanki bedenidir! Bu sebeple bu yaramaz adamın elinden kılıcı al!¹⁶

“Kötü para iyi parayı kovar” sözüne benzer şekilde Mevlânâ ehli-yetsiz kişilerin ehli-yetli kişilerin nasıl kamu görevlerinden uzaklaşmalarına yol açtıklarını çarpıcı bir şekilde dile getirir: Mevlânâ “Ahmak kişiler başkan oldular; bilge kişiler ise onlardan çekindiklerinden gizlendiler.”¹⁷ Devlet idaresinin ve yargının yeteneksiz ve çapsız kişilerin eline geçmesi halinde olabilecekleri tarihten örneklerle şöyle açıklar:

¹⁶ *Mesnevi*, IV/ 1438-1447 (Meyerovitch/ Mortazavi, a.g.e, s.924.).

¹⁷ *Mesnevî*, IV/1453 vd. (Can, s.432; Meyerovitch/ Mortazavi, s.925).

Karar ve hüküm rind¹⁸ kişilerin elinden gittiği için,

Şüphesiz Yunus Peygamber zindana (balığın karnına) düştü.

Kalem (yetki) bir gaddarın elinde olduğu için,

Şüphesiz (Hallâc) Mansur ölüme mahkûm edilmişti.

İş ve yetki beyinsizlerin eline geçince,

Mutlaka yaptıkları (peygamberlerini öldürmek) olur.¹⁹

Hüdhüd ile Karga hikâyesinde Hz. Süleyman'ın bütün kuşların arasından Hüdhüd'ü seçerek yanına alması,²⁰ Peygamberin Huzeyli'yi yaşlılara ve tecrübelilere üstün tutup reisliğe ve ordu komutanlığına seçmesi²¹, Sultan Mahmut'un Ayaz'a bütün adamlarından daha fazla değer vermesi hep ehliyetli ve liyakatli oluşlarıyla ilgilidir.²²

Mevlânâ başka bir hikâyede ise, yöneticilerin akıllı, bilgili, feraset sahibi ve işinin uzmanı kişiler olması gereği-

¹⁸ Dünya ile gereğinden çok ilgilenmeyen onun peşinden hırsla koşmayan kimsedir. Onun felsefesine göre dünyaya aşırı ilgi, onu ruha ayak bağı yapmak demektir. Rindin gözünde dünya çekişmeye değecek bir meta değildir.

¹⁹ Ebu'l Hasan En-Nedvî, Hz. Mevlânâ, (çev. Yusuf Karaca), İstanbul 2007, s.71.

²⁰ *Mesnevî*, III/732-739.

²¹ *Mesnevî*, IV/2155-2160.

²² Yazıcı, a.g.m, s.936.

ni vurgular. Aksi takdirde, toplumda oluşacak güvensizlik duygusu ve kaos ortamını şöyle anlatır:

Adamın biri kaçtı bir yere sığındı. Yüzü sapsarı idi; dudakları morarmış rengi atmıştı. Ev sahibi “hayrola” dedi, “ihtiyar bir adam gibi ellerin titriyor! Ne oldu? Neden buraya sığındın? Neden betin benzin böyle attı.”

Adam dedi ki: “Zalim kral için zorla çalıştırma amacıyla bugün ne kadar eşek varsa topluyorlar.”

Ev sahibi dedi ki: “Ey amcasının canı; onlar eşekleri yakalıyorlar, madem sen eşek değilsin, yoluna git, neden endişe ediyorsun?”

Adam cevap verdi: “Eşek tutmasına öyle bir gayretle girişmişler, işe öyle bir sarılmışlar ki, beni de bir eşek sanmaları şaşırtıcı olmaz!”

Ayrım yapamayan kişiler bizi yönettiklerinden eşek yerine eşeğin sahibini alıp götürürler.²³

Mevlânâ, aşağıdaki hikâyede hem yöneticilerin liyakate değer vermeleri konusunda anlamlı bir mesaj verir, hem de Ayaz'ın şahsında ehil, yetkin ve işinin uzmanı bir kamu görevlisi portresi çizer. Sultan Mahmut onun devlet ve hükümetin başında görmek istediği zeki, adil, çevresinin etkisinde kalmayan, bağımsız karar verebilen, liyakate dayalı adil bir ücret politikası uygulayan yüksek karakterli idareciyi, Ayaz ise devlet bürokrasisinde görmek is-

²³ *Mesnevi*, V/2540-2545 (Meyerovitch/ Mortazavi, s. 1257).

tediği bilgili, deneyimli, yetkin, inisiyatif alan kamu görevlisini temsil eder.

Hikâye: Ayaz ve Kervan

Bir gün beyleri Sultan Mahmut'a:

"Ayaz'ın 30 kişilik aklı yok iken, sen ona otuz kişinin ücreti kadar ücret ödüyorsun." dediler.

Sultan Mahmut birkaç gün sonra beylerini alarak çölde ve dağlarda avlanmaya çıktı. Uzaktan bir kervanın geçmekte olduğunu gördüler.

Sultan Mahmut beylerden birine: "Git sor bakalım, bu kervan nereden geliyor." dedi. Bey atını sürerek gitti. Bir süre sonra geriye döndü: "Efendim kervan Rey şehrinden geliyor" dedi.

Sultan Mahmut: "Peki, nereye gidiyormuş." diye sorunca bey cevap veremedi.

Bunun üzerine hükümdar başka birini gönderdi, o da gidip geldi:

"Efendim Yemen'e gidiyormuş." dedi.

Padişah: "Yükü neymiş." deyince o da şaşırıp kaldı.

Bu defa padişah bir başka beye:

"Sen de git yükünü öğren." dedi. Bey gitti, geldi:

"Her cins mal var, fakat çoğu Rey kâseleri." dedi. Padişah:

“Peki kervan Rey'den ne zaman çıkmış.” diye sorunca, bey susup kaldı, cevap veremedi.

Padişah böylece tam otuz beyi gönderdi, otuzu da istenen bilgileri tam olarak getiremediler.

Bunun üzerine Sultan Mahmut o emirlere dedi ki:

“Ben bir gün Ayaz'ı da ayrıca imtihan ettim. Kendisine git bak bakalım şu kervan nereden geliyor? dedim.

O gitti ve benim tarafından bir talimat ve ima olmasına karşın size sorduğum soruların hepsini tam olarak sordu ve ayrıntılı cevaplarıyla döndü.”

Böylece Ayaz, otuz beyin otuz defada edindiği bilgiyi tek başına bir defada edinmişti.

Beyler, “Bu Allah'ın lütfu bir anlayış ve zekâ işidir, kişisel çaba ve çalışmayla ilgili değildir.” dediler. Sultan Mahmut “hayır” dedi: “Bizden gelen zarar kendi eksiklik ve hatamızın, kazanç da kendi çalışmamızın ürünüdür.”²⁴

Mevlânâ sadece kamu yönetiminde değil bireylerin kendi aralarındaki ilişkilerde bile ehil insanlarla birlikte olmayı, ehil olmayanlardan uzak durmayı öğütler:

**Nâdân²⁵ kişinin testisine taş at, fakat zeki ve bilgili-
nin eteğine yapış. Ehil olmayanlarla, bir an bile**

²⁴ *Mesnevî*, IV/ 385 vd. (Meyerovitch/ Mortazavi, s.1402; Can, s. 362).

²⁵ Bilgisiz, cahil. Nobran, kaba.

eğleşme, çünkü aynayı suda bırakırsan elbet paslanır.²⁶

KENDİNİ EHİL VE LİYAKAT SAHİBİ TANITAN LİYAKATSİZ KİŞİLER!

En büyük felaketlerden biri, bir insanın ehliyetli olmadığı bir hususta “ben şöyle yaparım”, “böyle yaparım” demesidir.²⁷

Mevlânâ Mesnevî’de birçok hikâyede ehliyetsiz, liyakatsiz insanların düştükleri gülünç durumları aktararak, altından kalkamayacakları iş ve görevlere talip olmama konusunda kendilerini uyarır.

Mesnevî’nin hayli uzun ilk hikâyesinin mesajlarından birisi şudur: Cariyenin tedavisi neticesinde padişahın ihsanına uğramayı ümit eden doktorlar “bilmiyoruz” demediler; birçok ilaçlar verdiler fakat hastayı tedavi edemediler. Hâlbuki kendilerinin bu tedaviden aciz kaldıklarını ve ehil bir doktor bulunması gerektiğini söyleyebilecek olgunlukta olsalardı, hasta o kadar sıkıntı çekmeyecek ve şifası gecikmeyecekti.

“Bakkal ve Papağan” hikâyesinde çok güzel konuşan, gelenlere güzel nükteler yapan, bundan dolayı da adeta sa-

²⁶ Şefik Can, *Rubailer, Mevlânâ*, Kırkambar, İstanbul 2008, s.202.

²⁷ Ö.Tuğrul İnancı, *Dinle Neyden*, Sufi Kitap, İstanbul 2009, s.122.

hibinin yokluğunda dükkânın bekçiliğini üstlenen papağanın aslında bekçilik yapmaya ehil olmadığını, bu sebeple dükkâna giren kediden korkup ortalığı birbirine kattığını ve gül yağını döktüğünü anlatır.²⁸ Papağan burada bilgi ve hüner sahibi, ehil bir bekçi değil, sadece bir mukallittir. Böyle olduğu için bilgi ve hüneri temsil eden gülyığını dökmüştür.²⁹

Yine, “eşek gitti”³⁰ ve “lâhavle yiyen eşek”³¹ hikâyelerinde eşeğe bekçilik etmesi beklenen, ancak bu işe ehil ve layık olmayan hizmetçilerin eşeklerin telef olmasına yol açışlarını anlatır. “Düşmanına danışan adam” hikâyesinde de “kurttan bekçilik istemek doğru bir şey değildir. Bir şeyi bulunmadığı yerde aramak aramamak demektir.”³² Sözleriyle ehliyetsiz ve liyakatsiz bekçinin emanete zarar verebileceği gibi, “henüz kanadı çıkmayan kuş, uçmaya kalkışırsa her yırtıcı kedinin lokması olur.”³³ Sözü gereğince kendisine de zararı dokunabileceğini belirtir.³⁴

Mesnevî’de, günümüz kamu bürokrasisinin yaygın bir hastalığı olan kendini olduğundan farklı, bilgi ve hüner sahibi, ehil ve uzman gösterenlerle ilgili pek çok örnek bulmak mümkündür. Boyacı küpüne düşen ve bu yüzden

²⁸ *Mesnevî*, I/246-250.

²⁹ Yazıcı, a.g.m, s.932.

³⁰ *Mesnevî*, II/514-565.

³¹ *Mesnevî*, II/156-250.

³² *Mesnevî*, IV/1974.

³³ *Mesnevî*, I/583.

³⁴ Yazıcı, a.g.m, s.933.

tavusluk iddiasında bulunan çakal,³⁵ kuyruk derisiyle bıyıklarını yağlayıp etrafındakileri yağlı yemekler yediğine inandırmaya çalışan adam,³⁶ halkın kendisine rağbet ederek saygı göstermesi amacıyla kavuğunun büyük görünmesi için bez parçaları ile dolduran hukukçu (fakih)³⁷ bunlardan bazılarıdır.³⁸

Mevlânâ, bu tip kişilerin devlette görev almasının sonuçlarını ise şöyle tasvir eder.

Hüküm ve hükümet sapık bir kişinin eline geçerse, o, eline mevki geçti sanır ama aslında o bir kuyuya düşmüş olur.

Kendisi yol bilmediği halde kılavuzluğa kalkışır ve onun çirkin ruhu dünyayı yıkar yandırır.

Yüksek bir mevkîe gelmeden, üstün bir makama ulaşmadan önce o bilgisiz kişinin ayıpları, kusurları gizlidir, fakat bir fırsat bulunca, yani makama oturunca güçlenir! Onun kötü huyu, yılanı yuvasından dışarı çıkarır da, onu bunu sokmak için ovaya doğru süzülür!

³⁵ *Mesnevî*, III/721-727.

³⁶ *Mesnevî*, III/732-739.

³⁷ *Mesnevî*, IV/1578-1595.

³⁸ Yazıcı, a.g.m, s. 935.

DANIŞMANIN VE LİYAKATLI KİŞİLERLE ÇALIŞMANIN ÖNEMİ

Mevlânâ yöneticiler için danışmanın, uzmanlardan görüş ve yardım almanın gerekliliğini değişik vesilelerle vurgular. Mevlânâ bu konuyu nefis bir bir metaforla açıklar:

Danışan akıllar, lambalara benzer; yirmi lamba elbette bir lambadan daha fazla aydınlık verir. Olabilir ya, belki de aralarında gökyüzünün ışığından uyanmış bir lamba vardır.³⁹

İnsan, akarsu bile olsa, onu bağlarlar; zamanının en akıllısı bile olsa aldatır da gülerler ona. Akı, bir dostun aklına dost et de, ‘iyiler danışarak yaparlar’ ayetini oku, ona göre iş yap.

Danışılarak yapılan işte, yanılmak, eğri bir iş görmek daha az olur.⁴⁰

İktidar sahiplerini yardımcılarını, bakanlarını ehil kişiler arasından seçmeleri konusunda şöyle uyarır:

Ne mutlu o Devlet Başkanına ki, Asaf gibi bir bakanı vardır. Devlet Başkanı Süleyman, bakanı da Asaf oldu mu artık adı ‘Nur üstüne nur’ olur...⁴¹

Asaf Süleyman peygamber için Yemen (Sebe) kraliçesi Belkis’in tahtını getiren bakandır. Yine Mesnevide Mevlânâ bu olayı şöyle anlatır:

³⁹ *Mesnevi*, VI/2613-2614 (Can, s.522).

⁴⁰ *Mesnevi*, VI/2612 (Can, s.522).

⁴¹ *Mesnevi*, IV/1250-1251 (.Meyerovitch/ Mortazavi s.913).

Bir cin dedi ki: Ustahğimla sen buradan ayrılmadan ben, tahtını getireceğim. Asaf da “Allah’ın İsm-i âzamı- en büyük ismi-vasıtasıyla ben, bir anda bu tahtı buraya yanına getireceğim” dedi.

Cin, sihirde üstattı ama o taht, Asaf’ın manevî nefesiyle geldi. Belkıs’ın tahtı derhal Süleyman’ın huzurunda belirdi... fakat Asaf sayesinde; cinlerin hilesiyle değil!

Süleyman, bu ve bunun gibi yüzlerce iyiliği için Allah’a hamt olsun dedi...!⁴²

Devlet ve hükümet başkanlarının yanlış kişileri yardımcı seçmesinin sonucunu ise şöyle açıklar: “

Devlet Başkanı cana benzer, bakan da akla... fesatçı akıl, ruhu kötülüklere götürür.⁴³

Burada Mevlânâ kendisine danışan Firavunun aklını çelen bakanı Haman örneğini verir:

Firavun, Musa’nın sözlerini işittikçe kaç defa yumuşadı, söz dinler hale geldi.

Musa’nın sözleri, öyle sözlerdi ki o eşsiz sözlerin güzelliğini duysa, taştan süt akardı.

Fakat huyu kinden ibaret olan bakanı Haman’a danışınca, Haman, ona “Şimdiye kadar kraldın...

⁴² *Mesnevi*, IV/905 vd. (Meyerovitch/ Mortazavi s.892).

⁴³ *Mesnevi*, IV/1256.

Simdi aldanıp, bir yırtık elbise giyenin kulu mu olacaksın?” derdi.

Bu söz, Firavun'un camdan evine çarpan mancınıktan atılan taş gibi geliyordu

Musa'nın tatlı sözlerle yüz günde yaptığını, Haman bir anda yıkıyordu!⁴⁴

Mesnevide söz konusu hikâyenin ileriki bölümlerinde Mevlânâ Firavunun danıştığı Haman'ın kendisine söylediklerini uzun uzun aktarır. Hikâyenin sonunu şöyle bağlar:

Kısacası Haman, o kötü sözlerle bu şekilde Firavun' u yoldan çıkardı!

Haman, ansızın boğazını kesmeden önce mutluluk lokması Firavun'un ağzına kadar gelmişti.

O, Firavun'un talihini, yele verdi. Hiçbir kralın böyle bir bakanı olmasın!⁴⁵

Bir mektubunda, yöneticinin birini şöyle uyarır:

Yeni vali, görevinden alınmış eski valiye danışır, onu, yapacağı işlerde öyle bir hale sokar ki, sonunda kendisi gibi onu da görevinden eder.⁴⁶

⁴⁴ *Mesnevi*, IV/ 1240-146 (Meyerovitch/ Mortazavi, s. 913).

⁴⁵ *Mesnevi*, IV/2770 vd.

⁴⁶ Gölpınarlı, *Mevlânâ, Mektuplar*, s.32.

Görüldüğü üzere, yöneticiler akıllı ve uzman kişilerden bilgi ve görüş almaya, akıllı insanların kendilerine yaklaşmalarından daha fazla muhtaçtırlar. Dolayısıyla gerçekten, başarılı olmak, hizmet etmek istiyorlarsa, akıllı, bilgili ve ehil insanları tespit edip, çevrelerini onlardan oluşturmaları ve onlardan yararlanmanın yol ve yöntemlerini bulmalıdırlar.

DÜRÜST YÖNETİCİLERE KURULAN TUZAKLAR

Mevlânâ “suçsuz birisine bir töhmet atıldı mı duvar ve ören tanıklık verir” diyerek, asılsız iddia, iftira ve kumpaslarla suçsuz ve dürüst bürokratları gözden düşürmeye çalışanları, mutlaka iz bırakacakları, yaptıklarına pişman olacakları konusunda uyarır. Bu uyarısını yine Ayaz’ın merkezinde olduğu bir hikâyesinde dile getirir.

Sultan Mahmud’un gözde bürokrati Ayaz’ın zaman zaman girdiği kapısı kilitli özel bir odası vardır. Açık arayan, kusur bulamazlarsa kusur icat eden haset ve fitneci bürokratlar, Padişaha onun bir odası var dediler, oraya biriktirdiği altınları, gümüşleri altın küplerini koymuş. Kimseyi oraya sokmuyor. Daima kapısını kapalı tutuyor. Padişah da oraya gidin, gece yarısı kapıyı açın, odaya girin, oradaki altınları mücevherleri de size bağışladım. Yalnız neler çıktığını bana haber verin, o kadar dedi. 30 kişi sevinç içinde sahip olacakları altınları düşünerek, odanın önüne gelirler.

Odayı zorlanarak açarlar, Mevlânâ'nın benzetmesiyle kokmuş ayrına üşüşen, ayrıanın içine düşen sinekler gibi birbirlerini çiğneyerek odaya girerler. Sağa, sola bakarlar. Fakat odada bir yırtık çarıkla bir eski kürkten başka bir şey yoktur. Bunu düzen sanıp odanın her tarafını kazarlar, şüphe ettikleri yerleri deşerler, duvarları delerler, ancak hiçbir şey bulamazlar.

Oysa Ayaz birçok meziyetinin yanında, geçmişte yaşadığı yoksul günlerini unutmaz, gurura kapılıp, kuruntusunun esiri olmamak için o günlerinin yadigarı olan postu ile çarğını koyduğu bir odayı her gün ziyaret eder, karşılığında durarak uzun uzun seyreder, kavuştuğu nimetlere şükrederken, bütün bunlara ulaşmasının sebebi olan sultana daha içtenlikle hizmette bulunurdu.

Nihayet bir şey bulamayınca bu zandan utanırlar, çukurları doldurmaya koyulurlar. Ancak, duvarın, kapının yarıkları, delikleri, inkar edememeleri için Ayaz'ın huzurunda onlar aleyhinde birer tanıktır. Üstleri, başları tozla toprakla dolu, yüzleri sapsarı utanmış bir halde sultanın huzuruna varırlar.

Sultan mahsustan fikrini gizleyerek onlara, “hayrola koltuklarınızda ne altın var, ne torba. Paralarla ağır kumaşları gizlediyseniz yüzünüzdeki neşe nerede?” der.

Hepsi Sultanın huzurunda eğilip özür dilerler. Her biri cihan padişahı demektedir. Kanımızı dökersen sana helaldir. Canımızı bağışlarsan bu da bir nimettir, bir lütuf ve ihsandır. Bağışlarsan ümitsizliğimiz gider, bağışlamazsan bizim gibi yüzlercesi sana feda olsun.

Sultan ise, bu yanıp yakılmayı, bu yalvarıp yakarmayı ben istemem. Bu Ayaz'ın hakkı. Bu kötülük bana değil, onadır. Bu yara, onun damarlarına vurulmuştur der. Verilecek cezanın seçimini şöyle seslenerek Ayaz'a bırakır.

“Ey Ayaz!.. Şimdi gel de ceza ver. Dünyada görülmemiş adaletin temelini at. Suçluların ölümü hak etmektedir. Yalnız onların meyli, senin affın ve hilminden yanadır. Bakalım merhametin mi üstün çıkacak, öfken mi?”

Ayaz ise, “Sultanım, der, bütün ferman senin. Hırkamla, postumdan geçebilseydim hiç böyle kınama tohumu eker miydim?.. Bu suçluların gafletleri, küstahlıkları; ey af madeni padişah, senin affının çokluğundan meydana gelir... Kendi hatalarını ve suçlarını anladılar” diyerek kendilerini affeder.

Ancak Mevlânâ, dürüst bürokratların karşılaştıkları sıkıntılar karşısında kolay olanı seçerek, görevden ayrılmalarını da hoş görmez. Selçuklular zamanında, sosyal ve siyasal gerilimlerin halkı da yöneticileri de çok yorup yıpratmış günlerde, iki ara bir dere hengâmelerinde çok yorulan bir vali Mevlânâ'ya, yorgunluğunu gerekçe göstererek istifa edip başka bir yapmak istediğini söyler. Mevlânâ kendisine şöyle bir hikâye anlatır:

Harun-u Reşid zamanında bir vali vardı. Hızır her gün onu ziyaret eder gönlünü alırdı. Bir gün yorgunluğunu ileri sürerek görevini bırakıp emekliye ayrıldı. Hızır ziyaretlerini kesti. Yanına uğramaz oldu.

Bu duruma çok üzülen valiye bir gece rüyasında: Senin derecenin yüksekliği o işte idi denilir. O da ertesi gün Halifeye giderek eski görevine tekrar atanmayı talep eder. Dürüstlüğünü bilen halife kendisini kırmaz.

Vali göreve başlayınca, Hızır kendisine tekrar gelir ve şöyle der: “Senin derecenin yükselmesi, makamında oturup yoksulları, zayıfları, ezilenleri, mağdurları koruyup kollamandadır. Bu iş, binlerce halvet ve çile çıkarmaktan değerlidir.

Mevlânâ bunu anlatınca Vali istifa etmekten vazgeçer.⁴⁷

Mevlânâ Divan- Kebir’de bir şiirinde şöyle der:

Kedinin uykuya dalması küçük bir fareyi cesaretlendirdi de, mutfakta bulunan bir erzak sandığını deldi.

Mutfakta çalışan küçük bir aşçı çırağı gibi bende o fareyi ateşe atacağım

Yalnız fareyi değil, birbirlerine düşman oldukları için kediyi de yakalayalım, yüzlerce alevler çıkaran kızgın bir tandıra atalım, yakalım.⁴⁸

⁴⁷ Mustafa Özdamar, *İnsanlığın Piri Hz. Mevlânâ*, İstanbul 2010, s.64.

⁴⁸ Can, *Divan-ı Kebir*, I, s. 336.

Şefîk Can bu beyitleri şöyle açıklar:

Hz. Mevlânâ şu üç beyitlik küçük şiirinde çok önemli bir konuya temas etmektedir. Dünyada insanlar birbirlerine düşman olarak yaşamasınlar, birbirlerine düşman olanların yok olması daha evladır. Yüksek mevki, yarış, servet peşinde koşanların birbirlerini insafsızca harcamaları insanlık değildir.⁴⁹

YOLSUZLUK VE RÜŞVETLE MÜCADELE

En bilinen şekli rüşvet olan yolsuzluk insanlık tarihi kadar eski ve evrensel bir sorundur. Her çağda ve toplumda var olmuştur. Birleşmiş Milletler, yolsuzluk konusunda duyarlılığı artırmak için, Yolsuzluğa Karşı BM Sözleşmesinin (2003) imzalandığı gün olan 9 Aralık tarihini “Yolsuzlukla Mücadele Günü” ilan etmiştir.

Yolsuzluk en genel anlamıyla, kamusal ya da özel gücün, kişisel çıkarlar amacıyla kullanılmasıdır. Nitekim Meclis Yolsuzlukları Araştırma Komisyonu Raporunda yolsuzluk, özel sektörü de kapsayacak şekilde kısaca, “kamu gücü ve kaynakları ile özel kuruluşlardaki görev, yetki ve kaynakların mevzuata uygun veya aykırı yöntemlerle kamunun zararına olarak, özel çıkarlar için kullanılması” biçiminde tarif edilmiştir.

Mevlânâ bu tarifi, “özel çıkar görününce erdem kaybolur: kalpten gelen yüz örtü gözleri kaplar, yargıç rüşvete

⁴⁹ Can, *Divan-ı Kebir, I*, s. 336, dpn.144.

meyilli ise, haksız haklıdan nasıl ayırt edebilir” diyerek çağlar önce vermiştir.

Günümüzde, yolsuzluk fiilleri kamuda ya da özel sektörde, yerel ya da uluslararası alanda, bireysel ya da örgütlü şekilde işlenmektedir.

Küreselleşme olgusu ile birlikte yolsuzluk; adeta tüm ülkeleri etkileyen ve toplumsal ve ekonomik dokularını felç eden bulaşıcı bir salgın halini almıştır. Günümüzde, yolsuzluk virüsü iyi yönetim ve demokrasinin geliştirilmesi ile hukukun üstünlüğü ve insan haklarının uygulanmasına engel olmakta, aynı zamanda güvenlik ve ekonomik gelişmeye önemli bir tehdit oluşturmaktadır.

Son yılların deneyimleri, serbest piyasa ekonomisine geçilmesinin ve devlet müdahalesinin kalkmasının yolsuzluk sorununa karşı çare olacağı düşüncesinin geçerliliğini sarsmıştır. Günümüzde, her sosyo-politik ve ekonomik sistemin kendi yolsuzluk versiyonunu ürettiği ve hiçbir sistemin bundan tam olarak bağışık olmadığı aşikâr hale gelmiştir. Dolayısıyla demokrasiler de yolsuzluğa karşı bağışıklı değildir. Nereye ve kime kadar uzanırsa uzansın, hukuk çizgisinde yolsuzlukların üzerine gidilebilmesi halinde gerçekten bir hukuk devletinden bahsedilebilir.

Uluslararası alanda sayısız faaliyetlere, ulusal planda hazırlanan sayısız eylem planlarına, çıkartılan yeni yasal düzenlemelere, oluşturulan yeni kurumlara rağmen yolsuzluklar azalma kaydetmeden ve yeni boyutlar kazanarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

Mevlânâ'nın eserlerindeki yol göstericiliği ile hedeflediği olgun ve örnek insan tipi çoğalmadığı sürece de, bu mücadelenin arzulan sonucunu veremeyeceği ortadadır.

O, yolsuzluk ve rüşvetin halkla kamu idaresi ve yöneticilere arasında nasıl bir güven bunalımına yol açabileceğinin farkındadır. Bunun için, kendisini anlatırken rüşvet ve para padişahı olmadığını söyler.⁵⁰

Rüşvet almamak, yolsuzluğa bulaşmamak bir yönetici için bir haslet olarak değil, en tabii vasıf olarak görülmelidir. Nitekim bir gün Mevlânâ'nın yanına bir kişi gelir ve “Falan yönetici hiç rüşvet almadan iş yapıyor; ne değerli bir kişi” diyerek o idareciyi övmeye başlar. Mevlânâ ise bu şahsı azarlayarak: “Git buradan, zaten normal olanı da bu değil mi? Bu yapılması gerekenlerden dolayı hiç insan övülür mü?”

Der ve o kişiyi huzurundan uzaklaştırır.

Mevlânâ yolsuzluğa bulaşan yöneticileri adeta bir vampire benzetir:

Ey halkın başına geçip, kanını içen zalim! Bu işten vazgeç de, halkın kanı seni savaşa düşürmesin, senden intikam almasın.”

⁵⁰ Gölpınarlı, *Mevlânâ Celaleddin*, s.226.

Rüşvet ve para padişahı değiliz fakat,
Gönül hırkasını yamayanlardanız biz.

Beşir Ayvazoğlu, Refik Durbaş, Mevlana ve Günümüz Türkçesi ile Şiirleri, Boyut Yayınları, İstanbul 2007, s. 32.

Halkın malı, onların kanı gibidir. Bunu iyi bil ki, mal beden kuvveti ile elde edilir.

Yine rüşvet alanı fil yavrusu yiyen kişiyle kıyaslar ve Anne fiilin yani halkın yavrusunu yiyenlerden mutlaka intikamını aldığı uyarısında bulunur.

**Fil yavrularının anaları kin güderler; bu yüzden-
dir ki, fil, yavrusunu yiyenlerden intikam alır.**

**Ey rüşvet yiyen kişi! Sen, fil yavrusunu yiyordun.
Sana düşman olan fil kökünü kazır, seni
mahveder.⁵¹**

Yolsuzluklara bulaşan yöneticileri, halkın er ya da geç dikta yönetimlerinde zorla, demokrasilerde ise seçim yoluyla iktidardan uzaklaştırması gerçeği, Mevlânâ'nın yukarıdaki tespitlerini ne kadar güzel teyit etmektedir.

Yine Mevlânâ, yaygın bir yolsuzluk çeşidi olan kayırmacılık konusunda da, işlerini halletmek için nüfuzlu kişi arayanları uyarır: **Yardıma amcadan, dayıdan değil, Allah'tan iste!**

**Hikâye: Hırslarından Fil Yavrularını Yiyenler ve
Yemeyin Diyenin Öğüdünü Dinlemeyenler!**

“Bilmem işittin mi? Akıllı, bir adam, Hindistan'da dostlarından iki üç kişinin uzak bir seferden geldiklerini, aç ve çıplak bir halde bulunduklarını gördü.

⁵¹ *Mesnevî*, III/156 vd. (Can, s.16)

Bilgiden doğma merhameti coşup “Hoş geldiniz” dedi, güller gibi açıldı.

“Biliyorum... Karnınız bomboş, pek açsınız. Açlıktan âdeta Kerbelâ'ya düşmüşsünüz, bu yüzden bütün mihnetlere uğramışsınız.

Fakat dostlar, aman Allah için olsun sakın fil yavrusu yemeyin.

Şimdi gideceğiniz yolda filler vardır... Benim öğüdümü can-ü gönülden dinleyin.

Yolunuzdaki fil yavrularını avlamak istersiniz. Bu gönlünüze pek hoş gelir.

Onlar pek kuvvetsiz. Pek lâtif ve semizdir. Fakat anaları pusudadır, onları korur.

Yavrusunun ardından feryad-ü figan ederek yüz fersah yol yürür, evlâdını arar durur.

Hortumundan ateşler saçar, dumanlar savurur. Yavrularına merhameti çoktur. Sakın ha yavrularını avlamayın” dedi.

Öğütçü dedi ki “Bu öğüdümü tutun da gönlünüz, canınız belâlara düşmesin.

Otlarla, yapraklarla yetinin, fil yavrularını avlamaya varmayın.”

Bunları söyleyip “Haydi, hayra karşı” diyerek onları uğurladı, selâmetledi, gitti. Onlar, yolda kıtlığa düştüler, susuzlukları artıkça arttı.

Ansızın yolda yeni doğmuş güzel bir fil yavrusu gör-
düler.

Sarhoş kurtlar gibi başına üşüştüler. Onu tertemiz yi-
yip bu işten ellerini yıkadılar.

Yoldaşlarından biri, onlara öğüt verdi, o adamın öğü-
dü hatırlıdaydı.

Bu söz, adamın o fili kebab edip yemesine mâni oldu.
Eski ve tecrübe görmüş akıl, sana yeni bir baht bağışlar.

Onlar fil yavrusunu yiyip yattılar, uyudular. O aç
adamsa sürüyü bekleyen çoban gibi uyanıktı.

Birdenbire baktı ki kızgın bir fil çıkageldi. Önce o gö-
zetleyene gelip çatı.

Ağzını üç kere kokladı. Fakat ondan hiçbir kötü koku
gelmedi.

Birkaç kere etrafın da dönüp dolaşarak gitti. O iri fil,
adama hiç dokunmadı.

Uyuyanların hepsinin ağızlarını kokladı, hepsinden de
koku aldı.

Yavrusunu kebab edip yiyenleri hemencecik paraladı
öldürdü.

O anda hepsini de birer, birer paralıyor, onlardan hiç
de ürkmüyordu.

Onların her birini havaya kaldırıp yere vurarak parça-
lamaktaydı.

Ey halkın kanını emen, bu işten uzaklaş, halkın kanı seni savaşa düşürmesin.

Bil ki halkın malı kanı demektir. Çünkü mal güçle, ele geçmiştir.

O fil yavrularının anaları intikam alır, fil yavrusunu yiyenin cezası ölüm olur.

Ey rüşvet alan, sen fil yavrusu yemektesin. Sana düşman olan fil, kökünü kazır, seni mahveder.

Hilelere sapanı koku rüsvay etti. Fil yavrusunun kokusunu bilir.⁵²

SİYASETÇİLER VE HALK

Mevlânâ “**Açgözlülüğünden her gayri meşru şeye atılan yöneticiye, akıllı insanlar dilenci derler.**”⁵³ diyerek rant siyasetinin yanlışlığı belirtir.

Mevlânâ, günümüzde politikacıların gündemlerinin en önemli maddelerinden olan sosyal adaleti gerçekleştirme hususunu bir padişahın ağzından dile getirir:

Ben bir hükümdarım, benim işim adalettir, lütuftur. Ben kendi soframda ne yersem, halkıma da onu yediririm. Pişmiş, ham boğazımdan ne geçerse maiyetimdekilerin (halk) boğazından da o geçer.

⁵² *Mesnevi*, III/70 vd.

⁵³ *Mesnevi*, IV/3135, (Meyerovitch/ Mortazavi, s.1032).

Ben kürk, atlas ne giyersem halkım da onu giyer. Ben bunları giyerken onlara eski elbise giydiremem. Çünkü Peygamber Efendimizin şu hadisinden öğüt alırım:

Siz ne giyiyorsanız, hizmetçilerinize de onu giydirin; elinizin altındaki kişilere yediğiniz şeylerden yedin.

BÖLÜM VII

MEVLÂNÂ DÜŞÜNCESİNDE HUKUKÇULAR VE YÖNETİCİLER İÇİN STRATEJİK DÜŞÜNCE İLKELERİ

*Düşünceleri
gökyüzünün yıldızları bil!*

Mevlânâ

STRATEJİ VE DÜŞÜNCE KAVRAMLARI

Bilgi çağı olarak nitelendirilen günümüzde toplumsal ve küresel sorunların çözümüne ve varılacak hedeflere ilişkin stratejiler üretme önem kazanmıştır. Yolsuzlukla, terörle, örgütlü suçla mücadele stratejileri, pazarlama ya da iletişim stratejileri vs. Bu gelişmeyle, birlikte stratejik düşünme kavramı popüler olmuştur.

Önlerine gelen olaylarda doğru, isabetli ve hızlı karar vermeleri beklenen hukukçu ve yöneticiler için stratejik düşünme kaçınılmaz bir gerekliliktir.

Strateji; kelimenin kökeni ve kavramın gelişimine ilişkin birçok şey söylene de, bugün dilimizde kazandığı anlam ve kapsama göre, “belli bir hedefe varmak, başarılı olmak için izlenmesi gereken yol ve yöntem” veya “saptanan uzun vadeli hedefe hangi araçlarla ve nasıl ulaşacağının ilkeleri” olarak tanımlanabilir. Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğü de benzer şekilde “önceden belirlenen bir amaca ulaşmak için tutulan yol” şeklinde tanım vermektedir.

Düşünce ise, TDK sözlüğüne göre; “zihinde tasarlanan, canlandırılan şey; bir işin gerçekleşmesi veya bir sorunun çözümü için zihince tasarlanan, aranıp bulunan yol; düşünce sonucu, bilincine varılan herhangi bir şey” anlamlarına gelir.

DÜŞÜNCE GÜCÜ

Mevlânâ “**gönülde biten bitkiler**” olarak nitelediği düşüncenin insan için önem ve değerini Mesnevî’de çarpıcı ifadelerle anlatır:

Ey kardeş! Sen ancak bir düşünceden ibaretsin. Ondan başka neyin varsa, kemiktir, ettir. Eğer düşüncen gül ise, sen de gül bahçesisin; diken isen ocağa atılacak odun gibisin.”¹

¹ *Mesnevi*, II/277-278 (Meyerovitch/ Mortazavi, s.321).

Dostum, sen düşünceyi, bir kişi say, çünkü insan değerini düşüncesinden ve düşünüş tarzından alır.”²

Evlere, köşklere bak, bunlar da yapılmadan önce, mühendisin zihninde, düşüncesinde birer masala benzerdi.

Hoşumuza gittiği için seyrettiğimiz, sofası düzgün, tavanı, kapısı uygun bir şekilde yapılmış filan ev, mühendisin zihnindeydi.

Mühendisin zihnindeki o düşünce aletleri hazırladı. Ormanlardan kesilen direkleri getirdi. Böylece ev yapılıp, meydana çıktı.

Her sanatın köken ve kaynağında bir hayal, bir araz, bir düşünce yok mu?”³

Önce düşünce vardır. Sonra bu düşünce eyleme dönüşür. Dünyanın kuruluşunu ezelden beri böyle bil. Meyveler, önce zihin düşüncesinde tohum halindedir. Sonra meyve olarak ortaya çıkar, görünür. Sen bir işe girip, bir meyve fidanı dikince, sonunda meyvenin meydana gelmesi yolunda ilk harfi okudun, yani ilk adımı attın.⁴

² *Mesnevi*, V/3677 (Meyerovitch/ Mortazavi,s.1336).

³ *Mesnevi*, II/965-968.

⁴ *Mesnevi*, II/970.

Ashında insanın aradığı her şey, her şekil, her suret düşünceden meydana gelir. Sen şekle bağlanma, düşünceye bağlan!⁵

Görüldüğü üzere, Mevlânâ günümüzdeki gibi “zihinde canlandırılan şey” olarak anladığı düşünceyi, insanın hem entelektüel hem maddi düzeydeki eylem ve başarıları için temel potansiyel güç olarak görmektedir. İşte bu nedenle Mevlânâ insana iyi, olumlu ve sağlıklı düşünmesini tavsiye etmektedir:

İyi şeylerden başka bir şey düşünme! Çünkü düşünce, suret dokumasının ipliğidir. Güzelleşen, iyi olan düşünceden doğan her suret güzeldir, iyidir.

STRATEJİK DÜŞÜNCE

Bu bağlamda, bir düşünce tekniği olan syi, belli bir hedefe götüren düşünce olarak da tanımlamak mümkündür. Zira stratejilerin oluşturulması ve uygulamaya geçirilmesi kaçınılmaz olarak stratejik düşünceyi gerektirir. Mevlânâ da, “**Sen düşünceleri bir başka gök kubbenin çevresinde dönen yıldızlar olarak gör!**”⁶ diyerek stratejik düşünceye işaret eder.

Yine Mevlânâ’ya göre;

Doğru düşünce odur ki insana bir yolu açar.

⁵ *Divanı Kebir*, III, s.232.

⁶ *Mesnevi*, VI/2784 (Meyerovitch/ Mortazavi, s.1550).

Doğru yol odur ki, yolcusu sultan olur.⁷

Bu şöyle açıklanabilir; düşünce bir stratejiye götürmeli, strateji ise insanı hedefine ulaştırmalıdır.

Öte yandan, stratejik düşünce birey ve kurumların karşılaştıkları sorunların çözümünde, konuların ele alınışında strateji temelli bakışı yani holistik/bütüncül yaklaşımı, resmin tümünü dikkate almayı beraberinde getirmektedir. Onun için Mevlânâ şöyle buyurur.,

Akıllılar parçada bütünü görürler,” “düşünceni doğrult ve iyi bak” ve “dikkat et, yanlış bir hayal seni kuyuya düşürmesin!

Stratejik düşünmeyi göz ardı edip, hırsına mağlup olarak acelecilik göstereni şöyle uyarır:

Zaten kuş yem yüzünden tuzağa düşer de,

Daracık kafese tıkılıp dam kenarına asılır.⁸

Mevlânâ stratejik düşünceyi değerlendirirken eylem boyutunu da göz ardı etmez, birlikte ele alır. Bu gerçeği bu aşağıdaki ifadelerle çarpıcı bir şekilde vurgular.

Mademki bir fidan diktin onu sula!

Yola düşersen sana yol açarlar.

Mevlânâ, kendisinden sonra arayanlara kılavuzluk ve önderlik edeceğini söylediği Mesnevî’de sonsuz mutlulu-

⁷ *Mesnevî*, II/3207 (Meyerovitch/ Mortazavi, s.487)

⁸ Sarıoğlu, a.g.e, s.91

ğun stratejisini ve adresini verir ve yanlış stratejiden sakındırır.

Bak işte, neler diyor rebap, dur, dinle;

Yol bulmak için ardıma düş, gel, izle.

Sen, doğru değil, eğri yolun yolcususun,

Bulmak sormakla olur, bak, işte!⁹

Stratejik düşünce sadece ne? değil, nasıl? sorusunu da sorar.

Uzmanlarının dediği gibi, isabetli olmayan strateji de, isabetli olan kadar etkilidir, ama ters yönde!

Onun aşağıdaki meşhur hikâyesi olaylara bütüncül yaklaşım ve stratejik düşünme ve bakışın önem ve değerini çarpıcı bir şekilde anlatır:

Hintliler karanlık bir ahıra bir fil getirip halka göstermek istediler. Hayvanı görmek için o kap-karanlık yere bir hayli adam toplandı. Fakat ahır o kadar karanlıktı ki gözle görmenin imkânı yoktu. O göz gözü görmeyecek kadar karanlık yerde, file ellerini sürmeye başladılar. Birisinin eline kulağı geçti, ‘Fil bir oluğa benzer’ dedi. Başka birisinin eline ayağı geçmişti, dedi ki: ‘Fil bir direğe benzer.’ Bir başkası da sırtını ellemişti. ‘Fil bir taht gibidir’ dedi. Herkes neresini elledi, nasıl sandıysa fili ona göre anlatmaya koyuldu. Onların

⁹ Halman, a.g.e, s. 70 ; Can, *Rubailer*, s.36.

sözleri, görüşleri yüzünden birbirine aykırı oldu. Birisi dal dedi, öbürü elif. Herkesin elinde bir mum olsaydı sözlerindeki aykırılık kalmazdı.¹⁰

İşte bütüncül düşünce veya stratejik bakış gerçeği kavramayı sağlayacak o mumdur.

ŞİMDİ YENİ ŞEYLER SÖYLEMEK LAZIM!

Bilim adamlarına göre; İnsan dakikada 1200 kelimelik bir hızla düşünme kabiliyetine sahiptir. İnsanın zihninden her gün yaklaşık 60 bin düşünce geçer. Bunların %95'i de bir gün önce düşündükleriyle aynıdır. Bunun için Mevlânâ **“Bir düşünceye takılıp kalma. Daha ilerileri düşünmeye gayret et”** diyerek insanı hiçbir yere götürmeyen, hedefinden uzaklaştıran bu sıradan düşünceler cendresinden kurtulup stratejik düşünmeye çağırır. O kendini yenilemeyen stratejik düşünemeyen kişileri eskiciye benzetir. Yeni bilgi peşinde olanların eskiciyle işinin olamayacağını belirtir:

Ey eski sözlerle eskiler satan zavallı!

Yeni bilgiden nasibin yoksa, yürü git işine.

Mevlânâ perspektifinden dinamik bir süreç olan stratejik düşünce yeni sorunlara yeni çözümler getirmelidir. Dolayısıyla yeni bir üslup ve söylem söz konusu olmalıdır.

¹⁰ Hatice Sedef Ergül, *Bütüncül Gelişimin Anahtarı Mevlânâ Yolu*, Akçağ Yayınları, Ankara 2010, s. 40.

Dünle beraber gitti cancağızım,

Ne kadar söz varsa düne ait

Şimdi yeni şeyler söylemek lazım.

Mevlânâ stratejik düşüncenin bir vizyonla desteklenmesini, hedefin, arzulanan sonucun önceden belirlenmesini önerir. Bunun gerekçesini de şu güzel ifadelerle ortaya koyar:

Kim sonu daha fazla görürse daha kutludur. Daha ciddiyetle işe sarılır, ekin eker de daha fazla meyve toplar.

Moğol yöneticilerle iyi ilişkiler içinde olmaya özen göstermesi, onun vizyonunu gösteren önemli olaylardan birisidir. Bu konuda kendini eleştirenlere rağmen o Moğolları geleceğin Müslümanları olarak görmekteydi. Nitekim Divan-Kebir’de şunları söylemekteydi:

Sen Tatardan korkuyorsun, çünkü Tanrı’yı tanı-mıyorsun. Oysa ben Tatarlardan iki yüz iman bay-rağı yükselteceğim.

Başka bir şiirinde ise şöyle diyordu:

Ben Tatar âhûsunun ciğerinden çıkacak misk ko-kusunu özlüyorum.”

Tatar âhûsu Moğollardı. Ciğerinden çıkacak misk koku-
kusu onların zürriyetinden doğacak Müslümanlardı.¹¹

Gerçekten de öyle oldu. Moğol hükümdarı Gazan Han Müslüman oldu ve Anadolu'ya gelen bütün Moğollar Müslüman olarak halkın arasına karıştı.¹² Hatta rivayete göre Gazan Han Mevlânâ'nın bu gazelini kendi hırkasına altın işlemelerle yazdırdı.

Mevlânâ'nın manevî sezgisi, stratejik bakışı, öngörüsü zamanla gerçekleşmiş ve Budist Moğollar Müslüman olmuşlardır. Mevlânâ'nın hoşgörü ve sevgisiyle Anadolu teknesinde yoğrularak hamura karışıp Türkleşen Moğollar, Yakutiye gibi bir medreseyi inşa etmişlerdir. Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled, sağlam bir Budist olan Moğol kumandanı İrençi Noyan'a üstü kapalı bir şekilde İslâmî öylesine telkin etmiştir ki, bu Moğol beyi Müslüman ve Mevlevî olmuştur.¹³

O, aşağıdaki ifadelerle insanı stratejik bir bakış açısıyla bakmaya çağırır:

¹¹ H. Kâmil Yılmaz, (2001), "Mevlânâ Hasreti", *Altınoluk*, 2001 Aralık, Sayı: 190, Sayfa: 018, <http://www.altinoluk.com/dergi/index.php?sayfa=yillar&MakaleNo=d190s018m1>

¹² Yılmaz, (2009), a.g.e, s.24.

¹³ Hasan Efe, "Moğol İstilasına Karşı Mevlânâ'nın Tavrı", *Tefekkür Dergisi*, Sayı: 32, Aralık 2009, <http://www.tefekkur-dergisi.com/yazici.asp?dergi=32&konu=881>.

Ne kadar daha dış görünüşüme bakacaksın? Dut ağacının arkasında lâtif bir ipek var!¹⁴

Görüldüğü üzere, Mevlânâ, eserlerinde çağlar öncesi-nden, düşünce gücü ve stratejik düşünmeye ilişkin günümüzde gelinen anlayışa paralel tespitlerde bulunmaktadır. Bu çerçevede Mevlânâ'nın eserlerinde özellikle de Mesnevî'de, diğer bilimsel ve güncel birçok konunun yanı sıra günümüzde başarılı ve sonuç alıcı strateji, politika ve projeler ortaya konabilmesi için gerekli ilkeleri bulmak mümkündür. Bu bağlamda, stratejik düşünme ve planlama, hedef ve vizyon belirleme, eylem planları oluşturma gibi yeni ve tamamen batı kaynaklı sanılan birçok konunun, aslında yanı başımızda olduğu halde değerlendirmedığımız hikmet hazinelerimizden gelen gerekli ve değerli kavram ve araçlardan başka bir şey olmadığı görülmektedir.

14

Annemarie Schimmel, (Çev. Senail Özkan), Ben Rüzgârım, Sen Ateş, Mevlânâ Celaleddîn Rumî, 5. Baskı İstanbul 2007, s.114/5.

SONUÇ

*Arayan sonunda
aradığını bulur.*

Mevlânâ

Çağımız her alanda muazzam değişim ve dönüşümlere sahne olmaktadır. Bireyin öne çıktığı, her şeyin her şeyi etkilediği, zamanın ruhuna uyamayan her şeyin krize girdiği bu yenedünyada, sağlam bir istinat noktası ihtiyacı vardır. Bu ise, eskimeyen, değişmeyen değerleri, ilkeleri yeniden hatırlamayı, yorumlamayı gerektirmektedir.

Çok yönlülüğünün ve evrenselliğinin içinde yetkin bir hukukçu kimliği de barındıran Mevlânâ, eserlerinde çağlar öncesinden adalet, hukuk devleti, özgürlük, düşünce ve ifade özgürlüğü gibi konularda ve hukuk devletinin karşı karşıya kaldığı yolsuzluk ve terör gibi can alıcı sorunlara iliş-

kin olarak günümüzdeki kavram ve ilkelerle uyumlu, hatta onları aşan tespitler, görüşler ortaya koymakta, reçeteler sunmaktadır.

Günümüz insanı, özellikle hukukçuları ve yöneticileri yaşayışı, düşünceleri ve mesajları ile tüm insanlık için evrensel bir değer olan Mevlânâ'yı anlamalıdır. Bilhassa onun insana bakış açısını, adalet ve özgürlük anlayışını, yöneticilere mesajını, dürüstlüğünü, ehliyet ve liyakate, etik ilkelere ve uzmanlığa verdiği değeri, hoşgörüsünü, alçak gönüllülüğünü öğrenmeli ve uygulamalıdır.

Aydınlar, siyasetçiler, yöneticiler ve hukukçular Mevlânâ'yı iyi kavradığı zaman insan hakları, düşünce özgürlüğü, hukuk devleti, dünya barışı, özgürlük ve güvenlik dengesi, ayrımcılık yasağı, kamuda iyi yönetim ve saydamlık ve etik ilkeler gibi kavramların içini doldurmak, teorik düzeyden pratiğe taşımak mümkün olacaktır.

Anadolu insanının kolektif bilinçaltında ayrı ve özel bir yeri olan Mevlânâ'nın düşünceleri iyi ortaya konulduğu ve kavrandığı takdirde, ülkemizde çoğulculuk, düşünce ve ifade özgürlüğü gibi demokratik hukuk devleti standartları, toplumsal planda çok daha kolay kök salacaktır.

Değerler, kavramlar ne kadar iyi ifade edilirse edilsin, sorunların çözümleri ne kadar güzel formüle edilirse edilsin onları uygulayacak, yaşama geçirecek bireyler, Mevlânâ gibi olgunluk yolunu izleyen bireyler değilse, beklenen sonuç elde edilemeyecektir.

Mevlânâ'nın öğretisinin yolu insanın bedensel, zihinsel, ruhsal ve sosyal ihtiyaçları arasında ayırım yapmayan bütüncül gelişim yoludur. Bütüncül gelişimi gerçekleştiren insanlar özlerindeki değeri fark eder, yaratılışlarındaki yüceliğin farkına varır, diğer insanların aynasında seyrederek kendini tanır. Kendini bir damla olarak değil de, insanlık ailesinin diğer üyeleriyle birlikte bir okyanus olarak görme bilincine erişir.

Bu bilince sahip bireyler Mevlânâ olmasa bile, Mevlânâ gibi olmaya özenecek, özünü keşfedecek, sözünü düzeltecek, davranışlarının bilincine varacak, hayatının tüm boyutlarında iyiliği ve adaleti yaşatıp kötülüğü ve haksızlığı yok edecektir. Böyle kişiler, hem işlerinde, hem hayatlarının diğer boyutlarında düzgün ve olgun insan olmanın huzur ve mutluluğunu yaşayacaklardır.

Ancak, ülkemizde eğitim sisteminin¹ ve sivil toplum faaliyetlerinin yüzeysel ve basmakalıp bir söylem dışında, Mevlânâ düşüncesi farkındalığı oluşturacak düzeyde olmadığı görülmektedir. Oysa toplumu oluşturan tüm renkler ve görüşler olarak bugün Mevlânâ'nın düşüncesini, bilgeliğini konuşuyor, tartışıyor olsaydık, kesinlikle insanlarımızı ayıran birçok konu, düşünce ve sorunun fasit dai-

¹ Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez bu ihtiyacı şöyle vurgulamaktadır: Pek çok kitabımız, hikâyemiz vs. Mevlânâ'dan öğütler, Mesneviden seçmeler gibi pek çok yayınımız oldu. Ama bunlar eğitim sisteminin içine girmedikleri için çocuklarımızda bunun etkilerini görmek mümkün olamıyor. Şeker, Işık, Koçyiğit, a.g.e, s.169.

resine takılı kalmayacaktık. Başkalarını, toplumu, dünyayı değiştirmek için verilen, ancak toplumsal barış ve huzur yerine, insana, topluma sadece acı ve şiddet yaşatan kutuplaşmalar, mücadeleler, rekabetler yerini, insanın içsel mücadelesine, kendi kendiyile yarışa bıraktığı takdirde, kişilerdeki içsel değişim, dış mücadelelere gerek kalmadan toplumsal ve küresel değişim, dönüşüm ve gelişimin yolunu açacaktır. Zira Mevlânâ'nın düşüncesi fanatizm, ideolojik körlük, tarafgirlik hastalıklarına karşı toplumsal bağlılığı güçlendirici, bunların semptomlarını ise tedavi edici özellik taşımaktadır.

Mevlânâ'nın Mesnevî'sine odak yaptığı, adaletin, ehliyet ve liyakatin, yardımlaşmanın, hoşgörünün, dürüstlüğü, dostluğun, çoğulculuğun, başkalarının haklarına ve farklılıklara saygının güçlü sosyal değerler olarak, günümüz terminolojisi ile bağlı, uyumu ortaya konularak işlenmesi halinde, şiddet ve çatışma duyguları azalırken gelişmiş toplumların özelliklerinden olan toplumda güven ve güvenlik düzeyinin yükseleceği açıktır.

Mevlânâ'nın olaylara, sorunlara insan odaklı ve bütüncül yaklaşımı, olumlu ve çözüm merkezli bakışı, benimsediği gönül ve sevgi dili, ülkemizin ve insanlığın karşı karşıya olduğu yapısal sorunların çözümüne yönelik yeni modeller ve stratejiler için değerli bir ilham kaynağı olarak önümüzde durmaktadır. İnsanlık, küresel sorunların çözümü için ihtiyaç duyduğu yol haritasını onun eserlerinden, düşüncelerinden çıkarabilir.

Bugün modern dünyada insan hakları, demokratik hukuk devletinin ruhu olarak nitelendirilmektedir. Ancak in-

san hakları, tek bir kültürle, belirli bir zaman ve mekanla sınırlandırılmayacak kadar köklü ve evrensel bir değerdir. Geçmiş tarihimiz, kültürümüz ve medeniyetimiz ile onun evrensel düşünürlerinin, bilgelerinin eserleri dikkatlice incelendiğinde görülmektedir ki, insan hakları bizim medeniyetimizin de ruhudur, özüdür. Bu ruhun, bu özün en önemli temsilcilerinden birisi ise Mevlana’dır.

Mevlana, yedi asır önce, 1948 tarihinde ilan edilen BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin çıkış noktası olarak görülebilecek şu evrensel manifestoyu dile getirmektedir: **“Ne kul vardır, ne köle, bütün insanlar kardeşir!”**

Öte yandan, onun düşüncelerini sadece yazılı ve sözlü şekilde dile getirmekle kalmadığını, insanların somut hak ihlalleri durumunda adeta bir Ombudsman gibi devreye girdiğini görmekteyiz. Çünkü onun, hakları ihlal edilenlerin, kamu gücünün ve yöneticilerin haksız uygulamalarından mağdur olarak kendisine gelenlerin bireysel şikâyetlerinin giderilmesi, haklarının verilmesi için yöneticilere ve hâkimlere mektuplar yazdığını görüyoruz. Mevlana bu mektupların sonunda, muhatabına “Bir bireyin hakkını ihlal etmenin, bütün insanlığın hakkını ihlal etmek olduğunu, bir bireyin hakkını korumanın tüm insanlığın hakkını korumak olduğunu” hatırlatmaktadır. Bu ifadelerde, günümüzde insan haklarının korunması alanında görev yapan “kamu denetçisi”, “İnsan Hakları Kurumu” ve “Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru” gibi kurumların nüvesini bulmak mümkündür.

Son olarak, akıldan çıkarmayalım ki, insanlık ailesi olarak hepimiz tek bir vücudun organlarıyız, hepimiz aynı

geminin yolcularıyız. Vücudun herhangi bir yeri ağrıdığında, geminin herhangi bir bölümü zarar gördüğünde bunun sonucu hepimizi etkileyecektir. Dolayısıyla, hem insanlığa hem toplumumuza gerçek manada hizmetin yolu, adeta farklılıklar arasında birliğin çimentosunu oluşturacak Mevlânâ bilgeliğinin içselleştirilmesi ve izlenmesinden geçmektedir.

Eğer siz de arayanlardan iseniz, o muhteşem kılavuzun müjdelediği üzere, sonunda aradığınızı kesinlikle bulacaksınız. Bunun için var mısınız onun aşk eserinden bir sayfa çevirmeye, hemen şimdi!

KAYNAKÇA

A.J., Arberry, *Discourse of Rumî*, London 1961.

A.Kadir, *Bugünün Diliyle Mevlânâ*, Say yayınları, İstanbul 2002.

Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin Mektuplar*, İnkılap, İstanbul 1999.

Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin, Hayatı, Eserleri, Felsefesi*, İnkılap Yay., 8.Baskı, İstanbul 1999.

Abdülbâki Gölpınarlı (çev.), *Fîhi Mâ-Fîh*, İnkılap, İstanbul 2009.

Abdülbâki Gölpınarlı, *Mecâlis-i Seba*, İnkılap, İstanbul 2010.

Adnan Karaismailoğlu, *Mesnevî*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

Ahmet Güzel, *Aşkın Simurgu, Bir Mevlânâ İncelenmesi*, Rûmî Yayınları, Konya 2007.

Ahmet Ulvi Türkbağ, *Postmodernite ve Hukuk İdeal-leri: Adalet, Hukuk Devleti*, Doğu Batı, Yıl 1, Sayı 4, Kasım, Aralık 2000, Ocak 2001

Ali Yaver Caferi, *Mesnevî, Mevlânâ Celaleddin Rumî*, Tablet, Konya 2007.

Annemarie Schimmel, (Çev. Senail Özkan), *Ben Rüzgârım, Sen Ateş, Mevlânâ Celaleddîn Rumî*, 5. Baskı İstanbul 2007.

Arno Gruen, *Demokrasi Mücadelesi, Radikalizm, Şiddet ve Terör*, Çitlembik Yayınları: İstanbul 2010.

B. Fûrûzanfer, *Mevlâna Celaleddin*, (Çev.Feridun Nafiz Uzluk), Konya Valiliği İl, Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya 2005

Bekir Şahin (Hazırlayan), *Divanı-ı Kebirden Seçmeler*, Rumi Yay. Konya, 2007.

Beşir Ayyazoglu, Refik Durbaş, *İBoyut Yayınları*, İstanbul 2007,

Bilal Kemikli, Belh'ten Anadolu'ya Akan Medeniyet Arkı, *Keşkül Dergisi*, 2011 yaz

Coşkun Can Aktan, *Devlet Niçin Yeniden Yapılandırılmalı?*, *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1997/ 1

Ebu'l Hasan En-Nedvî, *Hiz. Mevlânâ*, (çev.Yusuf Karaca), İstanbul 2007.

Elçibey, *Mistik Güneş Mevlâna*, Siyah-Beyaz, İstanbul 2010.

Emin Işık, *Belhin Güvercinleri*, İstanbul 2000.

Emine Yeniterzi, *Kubbe-i Hadra'nın Gölgesinde*, Rumî Yayinevi, İstanbul, tarihsiz.

Emine Yeniterzi, *Sevginin Evrensel Mühendisi Mevlâna*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 10. Baskı Ankara 2008.

Ergin Ergül, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Uygulaması*, Yargı Yayınevi, 2. Baskı, Ankara 2004.

Ergin Ergül, Hz. Mevlânâ'dan İyi Yönetim İlkeleri. <http://www.asitanedergisi.com/pdf/Asitane-haziran.pdf>.

Ergin Ergül, Mevlânâ'dan Evrensel Hukuk İçin Perspektif, <http://www.asitanedergisi.com/nisan/>

Eva de Vitray- Meyerovitch et Damchid Mortazavi, *Rubâi 'yât*, Albin Michel, Paris 1993.

Eva De Vitray-Meyerovitch, *Le livre du dedans*, Babel, Paris 2010.

Eva De Vitray-Meyerovitch/Djamchid Mortazavi, *Mathnawi, La quête de l'absolu*, édition du Rocher, Paris 2004.

Feridun Sipehsâlâr, *Mevlâna ve Etrafindakiler*, Çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul, 1977.

Gülgün Yazıcı, “Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde Ehliyet ve Liyakat Kavramları,” *Turkish Studies*, 2009, Volume 4 Issue 7, ss. 928-938.

H. Kamil Yılmaz, *Çağları Aşan Mevlânâ Çağrısı*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2008.

Hakan Hakeri, *Ceza Hukuku, Genel Hükümler*, Ankara 2007.

Halil İbrahim Sarıoğlu, *Mevlana Celaleddin-i Rumi, Rubailer*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, Ankara 2013.

Hamza Tanyaş, *Mevlânâ'dan Rubailer*, Kaknüs Yay., 2. Baskı, İstanbul 1998.

Hatice Sedef Ergül, *Bütüncül Gelişimin Anahtarı, Mevlânâ Yolu*, Akçağ Yayınları, Ankara 2010.

Hatice Sedef Ergül, İletişim ve Edeb, <http://www.asitanedergisi.com/pdf/Asitane-Mayis.pdf>.

Hatice Sedef Ergül, *Kişisel Gelişimin Rumicesi*, Yargı Yayınevi, Ankara 2007.

Hatice Sedef Ergül, *Mevlana ile 365 Gün Aşkın Gelişim*, Yargı Yayınevi, Ankara.

Hicabi Kırılancı, *Mevlânâ Celaleddin Rumi Yedi Meclis (Mecalis-i Seb'a)*, Kurtuba Kitap, İstanbul 2010.

Hüsrev Hatemi, *Hız. Mevlânâ'dan Rubailer Vuslat denizi*, Sufi Kitap, İstanbul 2010.

İhsan Dağı, Necati Polat, *Herkes İçin Demokrasi ve İnsan Hakları*, Liberte, Ankara 2004.

İmam-ı Gazâlî, *İmam-ı Gazâlî'den Yönetim Sırları*, Çelik Yay., İstanbul 2008.

İskender Pala, *Mevlânâ*, Gendaş, İstanbul 2002.

İsmail Yakıt, *Batı Düşüncesi ve Mevlânâ*, Ötüken, İstanbul 2000.

Leili Anvar-Chenderoff, *Rûmî*, Edition Médicis-Entrelacs, Paris 2004.

M. Nuri Gençosman, *Mevlânâ'nın Rubaileri*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1994.

Mahmud Erol Kılıç, Mevlânâ gündelik hayatımızın neresinde?, <http://akademik.semazen.net/>, erişim tarihi : 18.08.2011.

Mahmut Erol Kılıç, Mesnevî, Aşk-ı Mevlânâ'da Yananlara Konuşur, Yüzakı Dergisi, <http://akademik.semazen.net/erişim tarihi: 06.05.2010>.

Mehmet Aydın, Mevlânâ Hümanizminin Boyutları, *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, *Mevlânâ Özel Sayısı*, 2007/3.

Mehmet Kaplan, Mevlâna ve İnsanlık, Hisar Dergisi, Ocak, 1974, <http://www.susam.selcuk.edu.tr/arastirmalar/dusunceler.html>.

Mehmet Önder, *Mevlâna ve Mevlevilik*, Aksoy yayıncılık, İstanbul 1998.

Mehmet Şeker, Sabri Yılmaz, Tahsin Koçyiğit, *Mevlânâ ve İnsan –Sempozyum Bildirileri*, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, 2. Baskı, Ankara 2010.

Muhsin İlyas Subaşı, *Batı'daki Mevlânâ*, Nesil Yayınları, İstanbul 2000.

Mustafa Özdamar, *İnsanlığın Piri Hz. Mevlânâ*, Kırk Kandil, İstanbul 2010.

Mustafa Usta, Dünde ve Bugünde Eğitim Anlayışı ve Mevlânâ, <http://sufizmveinsan.com/aksam/dunde.html>,

erişim tarihi: 21.08.2011.M. Muhlis Koner, *Mesnevînin Özü*, Tablet, Konya 2005.

Nazif Öztürk, *Mevlana Düşüncesinde Muhtaçlık ve Yoksunluk Kavramları*, Ed. Adnan Karaismailoğlu, Mevlana Araştırmaları 2, Ankara 2008, s. 43-58.

Nezih Uzel, *Mevlânâ ve İnsan*, Milenyum Yay. 3. Baskı, İstanbul 2009.

Nihad Sâmî Banarlı, *Tarih ve Tasavvuf Sohbetleri*, Kubbealtı, 4. Baskı, İstanbul 2008, s.219.

Nihat Keklik, Mevlânâ'da Metafor Yoluyla Felsefe, http://akademik.semazen.net/article_detail.php?id=501, erişim tarihi: 11.07.2011.

Nurettin Topçu, *Mevlânâ ve Tasavvuf*, Dergah Yayınları 3. baskı, İstanbul 2002.

Nuri Şimşekler, “Mevlânâ"ya Göre; Yöneticiler (Si-yasetçiler), Halk ve Adalet”, <http://akademik.semazen.net/>

Nuri Şimşekler, Mevlana şiirleriyle Gönle Yolculuk, kandil oldum doğudan batıya, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 2013

Osman Nuri Küçük, *Mevlana'ya göre Manevî Gelişim*, İnsan Yayınları, İstanbul 2009.

Ö.Tuğrul İnancer, *Dinle Neyden*, Sufi Kitap, İstanbul 2009.

Radi Fiş, *Bir Mutasavvıf, Bir Âhi hümanisti, Celaled-din Rumî Mevlânâ* (Ruşadan çeviren: Mazlum Beyhan), Gelenek Yayınları, İstanbul 2005.

Said Türkoğlu, *Işığın Kalbi Mevlânâ'dan Özlü Sözler*, Gelenek Yayınları, İstanbul 2004.

Stephen Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1573-1576*, Ed.Prof. Dr. Kemal Beydilli, Kitap Yayınevi.

Şefik Can, *Dîvan-ı Kebir, Seçmeler*, c.1, Ötüken, İstanbul 2009.

Şefik Can, *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi*, Ötüken yayınevi, İstanbul 2003.

Şefik Can, *Rubailer, Mevlânâ*, Kırkambar, İstanbul 2008.

Şükrü Özbuğday, Bireysel ve Sosyal Bir Erdem Olarak Güven, <http://www.diyanet.gov.tr/turkish/sureliyayinoku.asp?sayfa=3&sayi=160>.

Tahirü'l Mevlevî, *Mevlânâ, Mesnevî*, Kırkambar Yay., İstanbul 2010.

Talat S. Halman, *Sevda Yüce Gözlerle, Rubailer, Mevlânâ Celaleddin Rumi'den*, Hece Yay., İstanbul 2004.

Tekin Akıllıoğlu, “Adalet Kavramı ve İnsan Hakları”, *Adalet Kavramı*, (Editör, Adnan Güriz), Ankara 1994, s.37

Üstün Dökmen, *İletişim Çatışmaları ve Empati*, Sistem Yayınları, 31. Baskı, İstanbul 2005.

Veled İzbulak, (Gözden geçiren Abdulkadir Gölpınarlı) *Mesnevî*, Konya Büyükşehir Belediyesi, İstanbul 2004.

Veyis Değirmençay, *Mevlana ve Barış*, Ed. Adnan Karaismailoğlu, *Mevlana Araştırmaları 2*, Ankara 2008, s.17-41.

Yakup Şafak, *Mevlânâ Celaleddin-i Rûmi*, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2007.

INDEX

Adalet	27, 42, 44, 48, 64, 65, 66, 67, 68, 72, 76, 98, 131, 134, 135	Ceza	22, 36, 42, 50, 71, 75, 77, 79, 111
Adil yargılanma	47	Ceza adaleti.....	72
Adli psikoloji	84	Ceza davası	71
Aile içi şiddete	89	Çoğulculuk.....	81, 82
Aşırılık ve fanatizm	88	Değişim.....	7, 10, 15, 86, 127, 129
Ayrımcılık.....	32, 57, 58, 76	Devlet.....	9, 22, 64, 65, 68, 71, 72, 73, 98, 102, 104, 114
Ayrımcılık Yasağı.....	58	Düşünce özgürlüğü.....	52, 54
Barış.....	5, 24, 25, 53, 56, 59, 60, 61, 63, 90, 91, 93, 128, 135	Ehliyet.....	22, 98, 99, 103, 123
Barış hakkı.....	59	Etik.....	98, 123, 124
Birey.....	31, 35, 54, 56, 59, 63, 123, 126	Güvenlik	63, 69, 72, 75, 100, 114, 126, 128
Bireysel başvuru.....	60, 126		

Hâkim50, 51, 52, 77, 78, 79	Kölelik46
Hukuk 2, 3, 4, 13, 14, 15, 16, 17, 22, 30, 43, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 75, 85, 114, 126, 127, 128	Kumpas.....111
Hukuk devleti16, 65, 67, 68, 69, 71	Kusur ilkesi.....79
Hukukçu1, 2, 12, 15, 16, 17, 22, 23, 70, 107, 126	Liyakat..... 101, 106
Hukukun üstünlüğü, 2, 16, 42, 64, 68, 69, 78, 83, 115	İftira.....111
İlhakı hak79	Mahkeme22
İnsan hakları 2, 31, 15, 16, 17, 31, 32, 33, 46, 51,52,55, 58, 66, 67, 69, 91, 126, 128	Mülkiyet hakkı.....59
İnsan Hakları Mahkemesi 51, 52, 132	Ombudsman.....126
İnsanlık onuru.....11	Orantılılık75
İslamofobi.....53	Örgütlenme özgürlüğü.....55
İşkence ve kötü muamele ...42	Özgürlük 4, 16, 27, 28, 29, 51, 53, 54, 68, 69, 81, 126
İyi yönetim.....10,102,114	Özgürlük ve güvenlik dengesi.....127
Kamu yönetimi....83, 98,103	Pax Ottomania.....24
	Polis devleti65, 68
	Refah.....24,25,62,66
	Reform.....86
	Rüşvet.....82, 83, 113, 114, 115, 117
	Siyaset.....60,114

Siyaseçi.....9, 123	Toplum30
Sosyal adalet.....11,114	Toplumsal düzen.....81
Stratejik düşünce.....121, 122, 123	UNESCO.....16
Suç 75, 77	Yargı bağımsızlığı...15,51,52
Suçla etkili mücadele.....75	Yargının tarafsızlığı...15, 51
Suç politikası.....78	Yargıç83
Şahitlik.....22	Yaşam hakkı36, 37
Tanıklık.....49	Yolsuzluk.....82, 113
Terör90	Yönetici.....1, 3, 15, 17, 22, 100, 103, 114

